

D E V L E T R E F O R M U

**TÜRKİYE'DE YEREL VE
MERKEZİ YÖNETİMLERDE
HİZMETLERDEN TATMİN,
PATRONAJ İLİŞKİLERİ VE
REFORM**

Fikret ADAMAN
Ali ÇARKOĞLU

İstanbul
2000

Türkiye’de Yerel ve Merkezi Yönetimlerde Hizmetlerden Tatmin, Patronaj İlişkileri ve Reform

Copyright © 2000

Bu eserin tüm telif hakları
Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler
Vakfı’na aittir.

TESEV

Fenerli Türbe Sk. No.: 6

80830 Rumeli Hisarüstü - İSTANBUL

Tel : 212. 287 32 13 (3 hat)

Fax : 212. 257 76 25

tesev@superonline.com

info@tesev.org.tr

www.tesev.org.tr

TESEV YAYINLARI 17

ISBN: 975-8112-26-0

Grafik Tasarım

MAVİ GRAFİK

Basım

ACAR MATBAACILIK

İçindekiler

Sunuş	5
Foreword	9
Önsöz	11
Özet	13
Summary	15
Giriş	19
Çalışmanın Amacı	19
Çalışmanın Künyesi	29
Çalışmanın Yapısı	33
Bağımlı Değişkenler	35
Güven	35
Temsil Sorunu	40
Hizmetlerden Memnuniyet	43
Muhtarlık Kurumu	52
Patronaj I- Kamununun Verdiği Hizmetlerdeki Kayırmalar	57
Patronaj II- Halkın Kamu Yönetimleriyle Olan İlişisindeki Kayırmacılık	64
Reform	70
Denetim İçin Ayrılacak Zaman	81
Bağımsız Değişkenler	83
Yaşanılan Şehrin Coğrafi Konumu	83
Politik Pozisyon	84
Meslek	86
Hanede Yaşayan ve Çalışan Sayısı	87
Ekonomik Durum Değerlendirmeleri	87
Gelir ve Mal Sahipliği	90
Sosyoekonomik Statü	92

Hayattan Genel Memnuniyet	94
Materyalist/Post-Materyalist Değerler	94
Analiz	105
Bağımlı Değişkenlerin Açıklanması	106
Reformu Etkileyen Bağımsız Değişkenler	138
Denetime Katılmak Üzere Zaman Ayırmayı Etkileyen Bağımsız Değişkenler	146
Sonsöz	165
Ek: Kamu Yönetimlerinin İktisadi Boyutu ve Performans Değerlendirmeleri Üzerine Kuramsal Bir Çerçeve	173
Yerel Yönetimlerin Varlık Nedenleri	174
Yerel Yönetimlerde Etkinlik ve Verimlilik: Performans Ölçümleri	177
Performans Ölçütlerinin ve Hedeflerin Belirlenmesi	182
Performans Ölçümü ile İlgili Sorunlar	185
Performans Ölçümü, Yozlaşma, Siyasi Çıkarlar ve Demokrasi	186
Notlar	191
Kaynakça	193

Sunuş

Avrupa Birliği Türkiye Temsilciliği ile TESEV arasında Şubat 1998'de yapılan bir sözleşmeye göre devlet reformuna ilişkin on bir alanda oluşturulan araştırma grupları tarafından hazırlanan belge ve tebliğler önce konferanslarda tartışıldı; ardından da proje koordinatörleri tarafından son şekli verilerek kitaplar halinde basılmak üzere matbaaya sevk edildi. Çalışma belgelerini TESEV'in web sitesinde de bulmak mümkün.

TESEV, Türkiye genelinde bir tartışma açılmasını sağlamak amacıyla, önümüzdeki birkaç ay içinde düzenleyeceği bir konferansta devlet reformu çalışmasının sonuçlarını hükümet, bürokrasi, milletvekilleri, akademik çevreler, iş çevreleri ve basınımıza sunacak.

Türkiye'de devletin rolü ve ağırlığının büyük olduğunu biliyoruz. Bunda Cumhuriyet'in kurulmasıyla sonuçlanan tarihi süreçlerin payı olduğu kuşkusuz. Osmanlı İmparatorluğu, Batı Avrupa ile rekabetinde geri kalmış; savaşlarda büyük toprak kayıplarına uğramıştı. Bekasını sağlayabilmek için batılılaşma reformlarını uygulamak devlete düşmüştü.

Bu savunma amaçlı milliyetçilik Cumhuriyet'in ilk dönemi olarak tanımlanabilecek 1923-1950 arasında yoğunluğunu artırarak devam etti. 1929 dünya ekonomik bunalımına karşı devletçi ekonomik politikalara başvurmaktan başka çare yoktu. Büyük sermaye açığı olan, savaşlarda harap olmuş bir ülkede ekonomik kalkınmanın böylece tünümüyle devlete kalması, doğal olarak devletin büyümesine de neden oldu.

1950'de demokrasiye geçildikten sonra ülkenin çok eksik olan alt yapı yatırımları yine devlet öncülüğünde yürütüldü. 1961'le başlayan planlı dönemde, o günün revaçta olan ideolojisine uygun ithal ikameci kalkınma modeli de, hem devletin piyasaya müdahalesine, hem de devlet iktisadi teşebbüslerinin çoğalmasına yol açarak, devletin ekonomideki ağırlığını arttırdı.

Bu durum 24 Ocak 1980 serbest piyasa reformlarına kadar sürdü. Halen içinde bulunduğumuz bu dönemde devletin ekonomik alanda-

ki küçülmesi, iç üretimin giderek artan oranlarda özel sektör tarafından yapılmakta olmasından da görülüyor. Başlangıçta yavaş ilerleyen, ancak bugünlerde hızlanan özelleştirmeler de bu süreci tamamlıyor.

Siyasi açıdan devletin ağırlığı, 27 Mayıs 1960 ve 12 Eylül 1980'de ikisi açık, 12 Mart 1971'deki ise dolaylı olan askeri müdahalelerden kaynaklanıyor. Bu durumda, kendiliğinden (spontane) büyüme ve gelişmesini gerçekleştiremeyen ve bu nedenle tepeden radikal çağdaşlaşma reformları yapmak zorunda kalan ülkelerde görülen, siyasi hayatın kutuplaşması ve zaman zaman toplumsal şiddet ve terörün ortaya çıkması sonucunda, ülkenin yönetilemez hale gelmesinin payı var.

Özel sektörün bağımsız gelişmesine imkan vermeyen aşırı müdahaleci ekonomi ve demokrasinin geliştirilmesinde başarılı olamayan müdahaleler ortamında, sivil toplumun gelişmesi de mümkün olmadı.

Yukarıdaki hususların ışığında, devlet reformu projesi, üç alt proje halinde, siyasi sistemin iyileştirilmesi için parlamenter, yarı-başkanlık ve başkanlık sistemleri; siyasi partilerin mevzuat ve uygulama bakımından eksikleri ve parlamentonun etkin biçimde çalıştırılması üzerinde durdu.

Hesap verme ve saydamlık açısından bütçenin büyük önemi nedeniyle bir alt proje bu konuya hasredildi. Bunu, devletin denetimi alanında Sayıştay ve Bütçe ve Plan Komisyonu'nun işlevlerini ele alan ve uluslararası örneklerle kıyaslayan alt proje izledi.

Diğer bir alt proje de devletin az sayıda, kaliteli ve yetkin personel istihdamını hedef aldı. Bu alanda bir türlü gerçekleştirilemeyen çeşitli reform girişimleri incelendi. Yeni insan kaynakları kavramının hantal, pahalı ve verimsiz bürokrasiye nasıl uygulanabileceği çalışıldı.

Küreselleşen dünyada devletin yeni işlevi olarak beliren "düzenleme" (regulation) kavramı, Türkiye'de belki de ilk kez, telekomünikasyon ve özelleştirme bağlamında, bir alt proje olarak ele alındı.

Bir alt proje grubu da, yine yeni yönetim kavramlarından olan, hizmet ölçümünü, somut bazı belediyeler bağlamında araştırdı ve sonuçlarını tartıştı

Devlet reformununun tematik yaklaşımı yoksulluk idi. İki ayrı grup, kentsel yoksullukla, bölgesel yoksulluk ve bu çerçevede Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin sosyoekonomik sorunlarını irdeledi.

Nihayet, Türkiye'nin inişli çıkışlı bir çizgi izleyen reform girişim ve uygulamalarındaki başarılar ve özellikle de başarısızlıklar, ayrı bir grubun konusu oldu.

Kuşkusuz bu proje, devletin reform gerektiren tüm yönlerini ele almaktan uzak. Yine de Türkiye'de, bu denli kapsamlı ilk proje niteliğini taşıyor. AB adaylığımızın kabul edildiği bir dönemde devlet reformu her bakımdan önem kazanmış durumda. TESEV bundan sonraki çalışmalarıyla bu alandaki eksikleri ele almaya devam edecek.

AB Ankara Temsilciliği'ne sağladığı fon ve gerçekleştirdiği işbirliği için teşekkürü borç biliyoruz. Ayrıca, isimlerini tek tek saymaya imkan olmayan, bilim adamları, uzmanlar ve bürokratlara katkılarından dolayı şükranlarımızı sunuyoruz.

Gündüz AKTAN
TESEV Genel Direktörü

Foreword

The publication of TESEV's series of studies on the role of the state is well timed. Turkey, now on its way towards EU membership, is gaining the self confidence to review many of its institutions with a critical eye and develop a far reaching agenda of reform. The state in Turkey has always occupied a special, somewhat hallowed, place, above rather than below the people, driving rather than serving the process of modernisation. The concept of the state has been very broad, encompassing power and politics, not just the public administration, as in most Western countries. This is changing, of course, as the private sector of the economy expands and does without state contracts, as civil society spreads its wings and shows its competence and autonomy, as local communities find their voice and mobilise their own resources. How will the state adapt its role to the new challenges and opportunities of a grown-up society? These are questions which the TESEV studies seek to answer. The European Commission is pleased to have been able to sponsor this work.

Throughout Europe, the role of the state pervades much of modern day debate about the shape of society, the quality of democracy, the efficiency of the economy. It was also so in times past, when the debate tended to revolve around "more" or "less" of the state: more control to promote equity and equality of opportunity, less intervention to preserve individual liberty and choice. It was the classic left-right debate. Nowadays the debate has shifted. It has become less ideological, more technical. The state is a tool, that can be used well or badly to achieve society's ends. But can we, the citizens, find ways to define our needs? The state is accountable, but how well do we monitor its actions? The state provides public services, but can we as consumers insist on quality? The same questions apply in Turkey.

The state is no longer monolithic, the repository of national power, the symbol of sovereign virility. The market economy, global

competition, and the impact of information technology combine to erode fundamentally the influence of the national state in the economy. Within the EU, many of the residual regulatory functions of the state are defined at EU level where sovereignty is shared. Many of the competences for planning public investments and managing public services are devolved to the regional and local governments. National civil servants become key actors in the process of European integration, incorporating the European dimension in local policies, or travelling to Brussels to work together on technical committees, to learn from each other, to build consensus, to propose new dimensions of common policies.

The national state is not yet melting away but it is having to become highly sensitive to public opinion. It needs to listen to lobbyists, receive expertise from professional groups, produce detailed accounts for politicians, keep the media well informed. It has to show cost effectiveness, quality control, and freedom of information. And nowadays, in the EU, it has to inspire the respect and trust from all the other Member states.

TESEV has done well to bring in expertise from other parts of Europe to stimulate its own thinking. This should become a more natural reflex in future as Turkey begins to set its reform strategy more firmly within the context of European values and experience. I hope that this series of studies by TESEV will help carry forward the debate about the role of the state in Turkey and contribute to the shaping of the reforms ahead.

Karen FOGG
Ambassador
Representative of the European
Commission to Turkey

Önsöz

Bu çalışmanın, yazarların halen sürdürmekte oldukları ve Avrupa Birliği'nin FEMISE programı tarafından desteklenen “Reforming the Public Service Delivery Mechanism in Turkey: Challenges and Opportunities Ahead” ve Fikret Adaman'ın halen sürdürmekte olduğu ve Boğaziçi Üniversitesi Araştırma Fonunca desteklenen “Türkiye’de Kamu Hizmetlerinin Bölgesel Hizmet Açısından Değerlendirilmesi (99C102)” projeleriyle örtüşen noktaları bulunmaktadır. Yazarlar, bu çalışmanın gerçekleşmesinde verdiği destekten ötürü TESEV’e ve dolaylı katkılarından ötürü Avrupa Birliği ile Boğaziçi Üniversitesi’ne; ayrıca, görüş ve katkıları: aldıkları proje ekibinin diğer üyelerine (Yeşeren Eliçin-Arıkan, Nihat Falay ve Fikret Toksöz’e) Ersin Kalaycıoğlu ve Ünal Zenginobuz’a; son olarak da, çalışmanın saha taramasını titizlikle gerçekleştiren (başta Çağlayan Işık ve Gürkan Kızıllarlan olmak üzere) FREKANS şirketine ve asistanlık görevini başarıyla yürüten Zeynep Kadirbeyoğlu’na teşekkürlerini iletirler. Doğal olarak, çalışmadaki görüşlerden sadece yazarlar sorumluluk alırlar.

Özet

Bu çalışmada, yerel ve merkezi yönetimler boyutlarında, karşılaştırılabilir olarak, hizmetlerden tatmin, patronaj ilişkileri ve reform konusundaki değerlendirmeler ve beklentileri almak amacıyla, 21 Ekim-9 Kasım 1999 tarihleri arasında kent nüfusunu temsil eden 18 yaş ve üstü 1206 kişi ile gerçekleştirilmiş olan bir anket çalışmasının sonuçları sunulmaktadır.

Çalışmamızda birbirleriyle ilintili olacağı düşünülen şu üç boyut incelenmiştir: (i) Kamu yönetimlerinin sunduğu hizmetlerden duyulan *tatmin* düzeyi, güven ve memnuniyet ölçümleriyle belirlenmiştir; (ii) gerek merkezi, gerek yerel yönetimlerin ne denli *patronaj* ilişkileri içerisinde olduklarının değerlendirilmesi alınmıştır; ve (iii) yerel ve merkezi yönetim birimlerinde halk tarafından *reform* istenip istenmediği ve ne yönde bir reform paketinin tercih edildiği sorgulanmıştır.

Kamu yönetimlerine duyulan güven ve sağladıkları hizmetlerden duyulan memnuniyet kendi başlarına bakıldığında oldukça düşük bulunmaktadır. Elde edilen sonuçlara göre, merkezi hükümetler ve yerel yönetimlerin sundukları hizmetlerin uyandırdığı memnuniyet birbirlerinden oldukça önemli farklılıklar göstermektedir. Yerel yönetimlerden duyulan memnuniyet merkezi hükümete duyulana kıyasla daha yüksek bulunmuştur. Özellikle adalet, vergi ve sağlık sistemleri merkezi hükümet servis alanları içinde en sorunlu olanlardır. Yerel yönetimlerde ise kanalizasyon şebekesi, asfaltlama, park ve oyun alanları, trafik düzenlemesi, zabıta ve özellikle de inşaatların denetimi ile imar izni en sorunlu faaliyet alanları olarak ortaya çıkmaktadır.

Patronajın ne derece yaygın olduğu sorgulandığında her iki düzeyde de oldukça yaygın işlediği ortaya çıkmaktadır. Merkezi hükümetin içinde bulunduğu patronaj düzeyinin belediyelere göre daha yüksek olduğuna sonuçlarımız işaret etmektedir. Ayrıca, beklentilerimize uygun olarak, gerek belediyelerde gerek merkezi hükümette iş yaptırmanın en az geçerli yolu ilgili birime karşı toplu gösteri ya da protesto organize etmek olarak görülmektedir. Buna karşılık belediyelerde iş yaptırmanın en az geçerli diğer bir yolunun ilgili birime gazete ya da te-

levizyon kanallarını kullanarak baskı yapmak şeklinde ifade edilmiş olması dikkat çekicidir. Basını kullanarak baskı yapmak merkezi hükümette iş yaptırmanın bir yolu olarak ortalama değerler dikkate alındığında ortaya pek çıkmamakla beraber, yüzde 10 civarı bir kesim tarafından da geçerli yol olarak görülmektedir. Buna karşın, gerek merkezi gerek yerel yönetimlere ulaşmak ve sorununu çözmek isteyen vatandaşların en sık başvurdukları yol olarak bir tanıdık ya da aile yakını vasıtasıyla çözüme ulaşma belirlemektedir.

Belediyelerde gerçekleştirilecek reforma verilen destek yüzde 80 düzeyindedir. Önerilen reform politikalarından en çok destek bulanı belediye personelinin eğitim düzeyinin yükseltilmesidir. İkinci sırada belediyelerin mal ve hizmet üretiminde halkın tercih ve isteklerini ön planda tutmaları, üçüncü sırada ise belediyelerle çeşitli kişi ve şirketler arasında var olan çıkar ilişkilerinin ortadan kaldırılması gelmektedir. Bunların ardından halkın uzun dönemli çıkarlarının gözetilmesi ve politika üretimine halkın aktif katılımının sağlanması istenmektedir. Dikkat çekici olan, katılım talebinin reform politikaları arasında en düşük desteği almış olmasıdır. Yani halk sistemde reform isterken bunun kendi içinden geleceği ve kendi katılımıyla şekilleneceğini düşünüyor iddiasına destek bulmak güçtür.

Merkezi hükümetler düzeyinde reforma verilen destek ise yüzde 91 düzeyindedir. Merkezi hükümetler için çeşitli kişi ve şirketlerle merkezi hükümetler arasında var olan çıkar ilişkileri ortadan kaldırılmalıdır tezi önerilen reform politikaları arasında birinci olmuştur. Kamu personelinin eğitim düzeyi yükseltilmelidir ile merkezi hükümetler hizmet ve mal üretiminde halkın tercih ve isteklerini birinci sırada tutmalıdır tezleri ise sırasıyla ikinci ve üçüncü öneme yerleşmiştir. Uzun dönemli çıkarların gözetimi ile aktif katılım oldukça düşük destek almıştır.

Bu çalışmada, ayrıca, tatmin, patronaj ve reform boyutları bir bütünlük içinde tartışılmaya çalışılmıştır. Görüşülen kişiler, (i) sunulan hizmetlerden *az tatmin* ya da *çok tatmin* olmaları; (ii) içinde bulunulan patronaj ilişkilerini *yüksek* ya da *düşük* olarak değerlendirmeleri; ve (iii) reform *istemeleri* ya da *mevcut düzenin* devamını tercih etmeleri bağlamında toplam sekiz ayrı tip tutum içine yerleştirilmiştir. Görlmektedir ki, servislerden tatmini düşük, patronaj ilişkilerini yüksek gören ve reform isteyenler gerek yerel gerek merkezi hükümetler içinde en yüksek oranda bulunmaktadır.

Summary

This study presents the results of a survey conducted between 21.10.1999 and 9.11.1999 with a sample of 1206 adults representing the urban population of Turkey, with an aim of uncovering the evaluations and expectations about the satisfaction from public services, the existing patronage networks and the reform issues, all at a comparative level between the central and the local governments.

The following three interrelated dimensions are analysed in this study: (i) The *satisfaction* level from the services provided by the public administrations as determined by the measurement of trust and contentment; (ii) the evaluation of the extent to which the central and the local governments are engaged in *patronage* relations; and (iii) whether a *reform* is wanted at both the local and the central levels and what kind of reform proposals people would support.

When examined alone, the trust in public administrations and the satisfaction from the services they provide seem to be strikingly low. The results indicate a significant differentiation between the satisfaction levels of services provided by the central and local governments. The contentment about the local governments is considerably higher than that of the central government. Justice, taxation and health systems are especially problematic service areas within the ones provided by the central government. Instead, for the local governments, the most problematic ones turn out to be the sewage system, road maintenance, parks and recreation centres, city traffic, municipal police service and especially the construction regulation and permits.

When the extent to which patronage is widespread is examined it is found that patronage is highly observable at both local and central levels of administration. However, our results indicate that patronage at the central government level is higher when compared with that of the local governments. Furthermore, in line with our expectations, it has been expressed that the least effective way of demanding a service

Giriş

Bu çalışma, yerel ve merkezi yönetimlerde performans değerlendirilmesi konusunda halkın görüş ve beklentilerini almak amacıyla, 21 Ekim–9 Kasım 1999 tarihleri arasında kent nüfusunu temsil eden 18 yaş ve üstü 1206 kişi ile gerçekleştirilmiş olan bir anket çalışmasının sonuçlarını sunmakta ve konunun çeşitli boyutlarını tartışmaya açmaktadır. Yedi coğrafi bölgeden ikiser olmak üzere toplam 14 kentte gerçekleştirilen bu çalışmada, temel olarak, kentlerde yaşayanların gözüyle, gerek yerel gerek merkezi düzeyde kamu yönetimlerinin sunduğu hizmetlerden memnuniyet, bu yönetimlerin ne denli patronaj ilişkileri içerisinde bulunduğu ve sistemin ne tür bir reforma gereksinim duyduğu başlıkları irdelenmeye çalışılmıştır. Takip eden satırlarda, önce, çalışmamızın amacı ayrıntılı bir biçimde ortaya konacak, daha sonra, yürütülmüş olan anketin künyesi açıklanacak ve, son olarak da, çalışmanın hangi sırayla sunulacağına ilişkin bilgisi verilecektir.

Çalışmanın Amacı

Bilindiği üzere, iktisadi hayata kamunun müdahalesi, öz itibarıyla, piyasaların aksak işlediği durumlarda verim artışı sağlamaya yönelik olarak açıklanmaktadır (*bak.* örneğin, Aleskerov, Ersel ve Sabuncu, 1999). Kamunun müdahalesinin iktisadi rasyonelini oluşturan piyasaların aksaklığı, en temelde, “kamu malları”nın üretiminde ortaya çıkar. Zira, kamu müdahalesi olmadığı durumda, sokakların aydınlatılması örneğinde olduğu gibi, kullanıcıların dışlanmasına imkân olmadığından ve üretim (veya sunum) aşamasında kamu malları kullanıcılara tek tek bölünemediğinden bu tür malların üretimi ya hiç gerçekleşmemekte ya da arzu edilen seviyenin altında gerçekleşmektedir.

Kamu mallarını, genel ve yerel kamu malları olarak ikiye ayırmak geleneksel olarak yapılagelen bir ayırımdır. Bu ayırımdan hareketle, toplumlar da kamu mallarının üretimini ya merkezi ya da yerel yönetim-

ler aracılığıyla gerçekleştirmektedirler.¹ Bu ayırımın çok net yapılması gerektiğinin altını çizmekte fayda vardır. Bunun belki de en açık yansıması bir ülkede merkezi hükümetin sağladığı bir kamu malının başka bir ülkede yerel yönetimlerce sağlanmasıdır. Netice itibarıyla, merkezi ya da yerel olsun, halk adına halktan kaynak yaratılarak halka kamu malı sunulmasından bahsedilmektedir. Bu da beraberinde, sunulan hizmetin halk tarafından beğenilip beğenilmemesini gündeme getirmektedir. Halkın verilen hizmetten memnun olmaması başlıca şu üç noktadan (ya da bileşkelerinden) kaynaklanabilir:²

- **Tercihlerin kamu politikalarına yansıtılmaması:** Kamu yönetimleri, halkın tercihlerini istenen bir şekilde yansıtamayabilir. Kamu yönetimleri, son kertede, belli bir miktar kaynak yaratıp bunu değişik alanlarda kamu malları yaratmakta kullanmaktadır. Elbet, bu işlem, beraberinde, yaratılan kaynağın (i) toplam büyüklüğünün ne olması gerektiği, (ii) kimlerden hangi oranlarda toplandığı ve (iii) kaynağın değişik kullanımlara hangi oranlarda tahsis edildiği ile ilgili—sırasında birbirleriyle iç içe geçmiş—sorular taşımaktadır. Kişilerin bu konudaki tercihlerinin toplumsal düzeyde ifadelendirilmesinde—yani bütüncülleştirilmesinde—aşılması mümkün olmayan (Arrow'un "Olanaksızlık Teoremi" bağlamında tartışılmakta olan³) teknik zorluklar bulunmaktadır. Bu teknik zorluklara rağmen, kamunun halkın tercihlerini yansıtmada ne denli çaba içinde olduğu şüphesiz ki çok önemlidir; bu bağlamda, halkın tercihlerini sürekli olarak gözlemeyen bir kamu idaresinin halkta memnuniyetsizlik yaratması şaşırtıcı olmamalıdır.
- **Verim kayıpları:** Kamu yönetimleri hizmet sunarken verimlilik ilkesine dikkat etmek durumundadır. Aksi durumda, aynı miktar kaynakla daha az hizmet sunuluyor olacak ve bu durum da, doğal olarak, halkta memnuniyetsizliğe neden olacaktır. İyi ayarlanmamış bir otobüs işletmesi, kimi hatlarda kapasite altı çalışan, kimi hatlarda da kapasite üstü çalışan otobüslerin varlığını doğuruyorsa, bu durum anılan belediyenin verim kaybı yaratmakta olduğuna bir örnek teşkil etmektedir. Açıktır ki, bu tür verim kayıplarının nedenleri olarak (i) organizasyonel so-

runları ve (ii) kamu personelinin kişisel verim kayıplarını görebiliriz; dolayısıyla, kamunun organizasyonel uzmanlık ve yeterliliğini yükseltecek düzenlemeler ve kamu personelinin eğitim seviyesinin yükseltilmesine yönelik çalışmalar verimsizlik sorununa çözüm getirecek önlemlerdir.

- *Kamu yönetimlerinin üçüncü kişilerle menfaat ilişkileri içine girmesi:* Kamu yönetimleri, ellerinde topladıkları kaynakları kullanırken, bu kaynakların nerelerde kullanılacağı konusunda kendilerine verilmiş olan yetkiyi kötüye kullanıp kişisel (veya politik) çıkar ilişkileri içerisinde oldukları belli kişi ve grupları kayırabilir ve/veya hizmet satın alırken verimlilik ilkesine göre hareket etmeyerek patronaj ilişkileri içerisinde oldukları şirketleri tercih edebilir. Bu, elbette halkın memnuniyetsizliğini beraberinde getirecektir. Ayrıca, kimi kamu personeli iş tanımı gereği yapmakla yükümlü olduğu işleri ancak rüşvet aldığında yapma ya da vermekle yükümlü olduğu bir cezayı rüşvet karşılığında azaltma/vermeme eğilimi içerisine girebilmektedir. Burada, kamu ile belli grup/kişiler arasında uzun dönemli çıkar ilişkisi bulunmamakta, sadece kimi personel elindeki yetkiyi kötüye kullanmaktadır. Son olarak da, kamunun ya yine belli kesimleri kayırmak ya da sadece kendine kaynak yaratmak amacıyla gelecek kuşakların haklarına tecavüz etme ihumali (bir doğal güzelliğin imara açılması gibi) mevcuttur. Neticede, patronaj ilişkileri beraberinde verim kayıplarını getirecektir; zira, Bhagwati'nin (1987) net bir şekilde ortaya koyduğu gibi, hem bir yandan verim ilkesi yerine çıkar ilişkileri bazında hareket ediliyor olunacaktır, hem de insanlar katma değer yaratabilecekleri vakit ve enerjilerini kamu yönetimlerinde "ilişki" kurmak ve korumakla harcayacaklardır.⁴

Kamu yönetimlerinden başlıca bu üç nedenle memnuniyetsizlik oluşabilmektedir. Dolayısıyla da, performans ölçümünün gündeme gelmesi—Ek'te daha ayrıntılı tartışılmakta olduğu üzere—söz konusu olmaktadır. Bu noktadan hareketle, kentlerde yaşayan kesimin kamu yönetimlerinin sunmakta oldukları hizmetler karşısında ne denli memnuniyet duyduklarının ayrıntılı bir fotoğrafının çekilmesinin önemine ulaşılmış olduk.

Bu çalışmanın yola çıkış noktasında halkın belediyeleri değerlendirmesi bulunmaktaydı. Ancak, yerel yönetimleri tek başına araştırmanın doğru bir yöntem olmayacağını düşünerek, çözümlerimize belediyelerle birlikte merkezi yönetimi de kattık. Merkezi yönetim kavramından Türkiye Büyük Millet Meclisi'nden güvenoyu almış idareyi anlamaktayız. Görüşmeler sırasında “belediyeler”den bahsedilirken ise, sorulan sorunun gereği olarak, ya yaşanan şehrin belediyesi kastedilmiştir ya da genel olarak Türkiye'deki belediyeler. Bu iki temel kuruma ilave olarak, büyük ölçüde Türkiye'ye özgü olan, muhtarlık kurumunun da değerlendirilmesi alınmaya çalışılmıştır. Amacımız, dolayısıyla, ikisi yerel olmak üzere, üç düzeyde kamu politikası şekillendiren bu yönetim birimlerini halkın gözünde birbirleriyle karşılaştırılabilir olarak değerlendirebilmektir.

Merkezi ve yerel yönetimlerin değerlendirilmesi dendiği zaman bu kavramdan memnuniyetin anlaşılması gerektiği çok açıktır. Ancak, salt bir memnuniyet–memnuniyetsizlik skalasının yukarıda ifadelendirilmiş olan rahatsızlıkların kaynağını ortaya koyamayacağı da ortadadır. İlave olarak, görüşülen kişinin kamu ile olan ilişkisini nasıl kurguladığı ve ilerde ne tür bir ilişki görmek istediği de elbet hem bugünkü performansın değerlendirilmesinde hem de reform önerileri oluşturmada önem kazanacaktır. Dolayısıyla, çalışmamızda birbirleriyle ilintili olacağını düşündüğümüz şu üç boyutu anlamaya çalıştık.

- Halkın kamunun sunduğu hizmetlerden genel tatmin düzeyini—“güven” ve “memnuniyet” ölçümlerine dayanarak—belirlemeyi hedefledik.
- Halktan, gerek merkezi gerek yerel yönetimlerin ne denli patronaj ilişkileri içerisinde olduklarını değerlendirmelerini istedik; ayrıca, halkın kendisinin bu tür çıkar ilişkilerine ne denli yatkın olduğunu anlamayı hedefledik.
- Halkın kamusal alanın yerel ve merkezi yönetim birimlerinde reform konusundaki tutumlarını belirlemeyi amaçladık.

Bu noktada bir parantez açıp, araştırmacılar olarak bu çalışmanın sonuçlarının ne şekilde oluşacağını beklediğimizi ortaya koyalım. Doğal olarak, beklentilerimizi, medyaya yansıyan olaylar ve gündelik göz-

lemler dışında, bu konuda yapılmış çalışmalara dayandırmak durumundaydık. Bu gözlemlere ve önceki çalışmalara dayanarak, biraz önce yukarda belirtmiş olduğumuz üç amacımıza ilişkin şu beklentiler içerisinde olduğumuzu belirtelim:

Güven ve memnuniyet konusundaki beklentiler: Kurumlara duyulan güven konusu, Türkiye'de 1990 *Dünya Değerler Araştırması* kapsamında ele alınmasının ertesinde kamuoyu araştırmacıları arasında popüler bir konu olarak kaldı. Ancak, konunun değişik zamanlarda gazete manşetlerinde ele alınmasının ötesinde ayrıntılı bir incelenmeye tabi tutulduğuna ilişkin olarak gözlemimiz bulunmamaktadır—önemli bir istisna, Yılmaz Esmer'in 1990 çalışmasını 1997 yılında tekrarlamasının ardından iki çalışmadaki Türkiye ayağını hem zaman hem de ülkeler arası karşılaştırmalar olarak vermesidir (Esmer, 1999).

Esmer'in çalışmasında gözlenen, Türkiye'de gerek diğer kişilere gerek (Silahlı Kuvvetler haricinde) kurumlara duyulan güvenin (diğer ülkelerle karşılaştırıldığında) oldukça düşük düzeylerde olduğudur. Bu noktada, siyasal, iktisadi ya da en geniş tanımıyla toplumsal düzenlerin meşruiyet temellerini ve bu bağlamda kişiler arasındaki ilişkilerin işlevliliği ve hukuksal otoriteyle olan ilişkilerin doğasını oluşturan güven olgusunun *belirleyicileri* nedir sorusu, doğal olarak, önem kazanmaktadır. Ancak, bu soruya tatminkâr bir cevap bulabilmek güçtür. Gerçi Esmer'in çalışmasında (1999:48-53) farklı demografik değişkenlere baktığında güven düzeyinde ilginç bulunabilecek değişiklikler gözlemlenmektedir: Örneğin, kırsal kesimde siyasal sistem kurumlarına güvenin kentlere göre daha yüksek olması; gelir ve eğitim arttıkça yine siyasal sistem kurumlarına güvenin azalması; Silahlı Kuvvetler, Polis ve hukuk sistemine erkeklerin daha yüksek güven duyması; basın ve televizyona ise gençlerin orta ve ileri yaşlardakilerden çok daha az güvenmeleri; genel olarak hayattan mutluluk düzeyi düştükçe kurumlara duyulan güvenin düşüşü kendi başlarına ilginç bulgulardır. Yine, benzer şekilde, toplumsal değişme konusunda statükoyu savunanların tüm kurumsal güven boyutlarında yüksek güven göstermeleri ilginçtir. Ancak, tüm bunlar, kişilerin niye söz konusu kurumlara güvendikleri ile hangi koşullarda ve ne konularda bu kurumlara güven duydukları sorularının cevabını oluşturmaktan uzaktır. Örneğin, yukarda bahsedildiği gibi, genel olarak hayattan mutluluk düzeyi düştükçe kurumlara

duyulan güvenin düşüşü şüphesiz önemli bir saptamadır. Ancak, bu saptama, genelde davranışsal bir bulgu olarak değerlendirilmektedir. Bu da, beraberinde, bir dizi önemli sorunun gündeme gelmesine engel olmaktadır: Hayatından memnun olmayan insanlar bu durumdan kurumları mı sorumlu tutmaktadırlar? Meclise güvenmeyenler kendi çıkarlarını siyasi olarak temsil etmek üzere parlamento dışı kurumlara mı güvenmektedirler? Eğitim sistemine güvenmeyenler çocuklarının eğitimini çok güvendikleri güvenlik kuvvetlerine mi bırakmayı tercih etmektedirler?

Kurumlara olan güvenin düşük olmasının yanı sıra kişisel düzeyde, yani insan ilişkilerinde, duyulan güvenin düşüklüğü hakkında da benzer eleştiriler yöneltilir. Ekonomik hayatın resmi olarak şekillenen kesiminin yanı sıra bir o kadar büyük gayri-resmi ekonomik ilişkilerin yaygın olarak hüküm sürdüğü Türkiye’de kişilerarası güvenin bu ilişkileri yönlendirdiğini beklemek çok da saflık olmasa gerektir. Doğaldır ki, bu ilişkilerin formel olmayan yollarla düzenlendiği ortamların sorunsuz olduğu iddia edilemez; ancak, öte yandan, birbirine bu derece güvenmeyen insanların ilişkilerinde pek de kaotik sonuçlar doğurmayan enformel yolları seçiyor olmaları çarpıcıdır.

Bu açıdan bakıldığında benzer sorular çoğaltılabilir. Şüphesiz, bu ve benzer soruların kolay cevaplarının olmadığı çok açık olsa gerek. Biz de, burada, güven konusundaki bilgilerimizi daha derinleştirmek amacıyla, güven kavramını ayırtmak ve ayırtan boyutların açıklayıcı faktörlerini örneklememiz için yakalamayı hedeflemekteyiz. Kamusal alanda politikaları şekillendiren birimlerin değişik güven düzeylerini karşılaştırmanın gerekliliği bizim sorumluluğumuzu ortaya koyuş biçimimizde aşikârdır. Gerek yetkileri, gerek sorumlulukları ve gerek imkânları arasında büyük farklılıklar olan yerel ve merkezi yönetimlere duyulan güven konusunda bu kurumların halk tarafından tek bir bütün olarak değerlendirilmeyeceği en temel beklentimizdir. Ancak, bu, çalışmamıza başlarken test edilmesi gereken bir beklentidir. Bugüne kadar en ayrıntılı güven analizlerine veri oluşturan *Dünya Değerler Araştırması*’nda kurumsal güven incelenirken yerel ve merkezi hükümet birimleri ayrıma gidilmemişti.

Kamunun sunduğu hizmetlerden memnuniyet konusuna gelecek olursak, 1995 yılında iki aşamalı olarak yapılmış olan belediye hizmetle-

rinin değerlendirilmesi ve yerel yönetimler hakkında yapılan bir araştırmada (IRI, 1995a,b) yerel ve merkezi karşılaştırması yapılmamış, yerel yönetimler, büyükşehir ve ilçe belediyelerinin yanında bir de muhtarların değerlendirilmesi istenilmiştir. Aşağıda yeri geldikçe daha ayrıntılı olarak sonuçları aktarılacak olan bu çalışmadan elde edilen ana bulguların başında, kişilerin hizmetlerden memnuniyetlerinin kendilerine daha yakın olan birimlerde daha yüksek olması gelmektedir. Büyükşehir ve ilçe belediyeleriyle karşılaştırıldığında muhtarlar iyi performans göstermektedirler. Fakat, anılan bu çalışmada yapılan ilçe/şehir belediyesi ayrımının halkın gözünde kolay bir ayrıma karşılık gelmeyebileceği endişesini taşımakta olduğumuzdan (sunulan hizmetlerin hangisinin hangi belediye tarafından sağlandığı konusunda net bir resmin halkta bulunmuyor olması nedeniyle), çalışmamızda böylesi bir ayrıma gitmemeyi seçtik.

Halkın yerel yönetimler üzerine memnuniyeti konusundaki beklentilerimizin yukarıda anılan IRI çalışmasından çok farklılaşmayacağını tahmin etmekteyiz. Ancak, 17 Ağustos depreminin faturasının başında (imar izinleri dolayısıyla) daha ziyade belediyelere çıkartılmış olması, yerel yönetimlerin sunduğu hizmetlere duyulan memnuniyeti azaltıcı bir etki yaratmış olabilir. Bu arada, bu çalışmanın özgün olarak ölçüleceği yerel ve merkezi düzlemde memnuniyetin nasıl farklılaştığıdır. Eğer kişilerin memnuniyetleri IRI çalışmasının ortaya koyduğu gibi kurumlar yerelleştikçe artıyorsa, bu çalışmadan beklediğimiz yerel yönetimlerin performanslarının Ankara'ya göre daha iyi çıkacağıdır.

Türkiye'de patronaja ilişkin beklentiler: Piyasaların aksak işlediği durumlarda kamunun verimi tesis etmek üzere iktisadi hayata müdahale etmesi gerektiğine ilişkin kuramsal açılım çalışmamızın Ek'inde özetlenmektedir. Elbette, bu yaklaşımın arkasında kamunun verimli bir çalışma çerçevesi kurmak gibi bir amacı bulunduğu üstü örtülü olarak varsayılmaktadır. Kamunun böyle bir amaç yerine çıkar ilişkilerine girmesi durumunda verim kayıpları doğacağı yukarıda vurgulanmıştı (daha geniş bir tartışma için Ek'e bakınız).

Türkiye'nin ekonomi politiği üzerine yapılan kuramsal çözümlerinin hemen hepsi, değişik vurgu ve jargon kullanmalarına rağmen, Osmanlı'dan miras alınan "paternalistik (pederşahi)" devlet anlayışının 1950'lerden itibaren—çok partili sisteme geçişle birlikte—yerini menfaat ilişkilerinin egemen olduğu bir sisteme bırakmış olduğuna işaret

etmektedir (*bak.*, Insel, 1996; Sunar, 1996).⁵ Araştırmacıların yine büyük ölçüde hemfikir olduğu bir nokta, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde 1990'lara kadar sivil örgütlenmenin çok cılız olmasının bahsedilen bu transformasyonda önemli bir rol oynadığı yolundadır. Aslında Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren girişimcilerle devlet arasında "özel" bağların olduğu malumdur; dolayısıyla, 1950'lerden itibaren oluşan transformasyon, ilişkinin niteliğine değil de niceliğine değgin—devletin çıkarlarıyla girişimcinin çıkarlarının buluşması yerine girişimcinin çıkarlarının daha ön plana gelmesidir bu yeni durum (*bak.*, Buğra, 1994).

Bu kuramsal saptamayı destekleyici ampirik çalışmalar çok olmasa da mevcuttur. Özellikle tarım politikalarında patronaj temelli müdahaleler ayrıntılı incelenmiştir (*bak.*, Ergüder, 1981; Gürkan ve Kasnaoğlu, 1991). Çarkoğlu (1995) tarımsal destekleme fiyatlarında seçimde avantaj sağlamaya yönelik manipülasyonların yanı sıra para ve bütçe politikalarında da benzer oynamalar bulmuştur. Tüm bu siyasi saiklerle ekonomi politikalarındaki manipülasyonların seçmen karşısında gerçekten bir avantaj yaratıp yaratmadığı konusu da Çarkoğlu tarafından (1997) incelenmiş ve işbaşındaki hükümetlerin seçimlerde aldıkları seçmen desteğinin ülkede hakim ekonomik durum tarafından anlamlı bir şekilde etkilendiği gösterilmiştir.

Kamuoyu çalışmalarında da "rüşvet" konusu ayrıntılarıyla pek incelenmemiş bir konudur. Elbette bunun başlıca nedeni bu konudaki davranış, tecrübe ve hatta tutumların ölçümünün çok zor olmasıdır. Ancak, kısıtlı da olsa elimizdeki birkaç araştırma kamuoyu nezdinde Türkiye'nin en önemli sorunları arasında rüşvetin yeri konusunda ip uçları vermektedir. StratejiMORI'nin düzenli aralıklarla 1994'ten bu yana sürdürdüğü araştırmalarında rüşvet ve yolsuzluk Türkiye'nin çözülmesi gereken en önemli sorunları arasında enflasyon/hayat pahalılığı, işsizlik, PKK/Güneydoğu sorunu, eğitim sorunları ardından gelmektedir. Zaman içinde, örneğin Susurluk skandalının ertesinde, kamuoyunca rüşvet ve yolsuzluğa verilen önem biraz artmışsa da genel olarak diğer sorunlar arasındaki yeri bu sıralamayı bozmamaktadır (*bak.* örneğin, *StratejiMORI*, 1997). TÜSES Vakfı'nın da 1998 araştırmasında farklı bir sorun kümesi arasından rüşvet ancak yüzde 1 gibi bir kitle tarafından Türkiye'nin en önemli sorunu olarak seçilmiştir (*bak.*, TÜSES,

1999:61). Konrad Adenauer Vakfı için İstanbul Mülkiyeliler Vakfı Sosyal Araştırmalar Merkezi tarafından yine 1998'de yapılmış olan gençlik araştırmasında da yine farklı bir sorun seti içinden rüşvet ve yolsuzluk; işsizlik, terör, eğitim ve zengin-fakir arasındaki uçurumun ardından önem açısından yüzde 6,5'lik bir yer almıştır (*bak., Adenauer Vakfı*, tarihsiz: 86). Bu sonuçlarda ülkenin karşı karşıya bulunduğu sorunlar arasında rüşvet ve yolsuzluk birincil öneme sahip bir sorun olarak ortaya çıkmamaktadır. Aşağıda ayrıntısıyla incelenecek olan bir diğer çalışma da IRI tarafından 1995'te yapılan ve yalnızca kentsel örneklem kullanan araştırmalardır (*IRI*, 1995a, b). Burada kentte yaşayanlara belediyeyle ilgili işlerinde rüşvet verip vermedikleri sorulmuş ve yüzde 12'lik bir kitleden evet cevabı alınmıştır.

Ancak, bu çalışmalarda yöneltilen “rüşvet” sorusunun kişilerde farklı anlamlara gelebileceği çok açıktır: Biri, sadece bir kamu personelinin menfaat sağlama karşılığında para almasını rüşvet olarak görürken, bir diğeri baraj ihalesindeki yolsuzluğu da rüşvet tanımının içine alabilecektir. Ayrıca, kişinin kendisine rüşvet verip vermediği sorulduğunda, bahsedilen belirsizliğin üstüne, korku da eklenebilmekte ve neticede doğru cevap alma ihtimalinde düşme belirlemektedir. Rüşvet ve yolsuzluğun kamu yönetimlerinde ne denli yaygın olduğu sorgulandığında da daha farklı bir algılama ile farklı sonuçlara varılabileceği ortadadır. Dolayısıyla, biz bu çalışmada hem patronajdan bahsederken elden geldiğince net olmaya çalıştık, hem de dolaysız soruların yanı sıra dolaylı sorularla da kişinin pozisyonunu belirleme yoluna gittik. Beklentimiz, önceki kuramsal ve ampirik çalışmalar ışığında halkın kamu yönetimlerinin patronaj ilişkileri içerisinde olduğu yolunda fikir beyan edeceği doğrultusundadır. Ancak, bu çalışmada ölçtüğümüz yerel/merkezi ayırımının patronaj konusunda ne gibi bir farklılaştırma yaratacağına ilişkin bir beklentimiz bulunmamaktadır.

Reform önerilerine ilişkin beklentiler: Kamu kurumlarının, yerel olsun merkezi olsun, reforme edilmesi istemi, elbet, kişinin bu kamu kuruluşlarına duyduğu güven ve aldığı memnuniyetle orantılıdır. Ancak, güvensizlik ve memnuniyetsizliğin bulunduğu her durumda da reforma yönelim gerçekleşmeyebilir; kişi, her reform hareketinin belli bir risk içeriyor olmasından hareketle, statükoyu tercih etme yolunu seçebilir. Elbet, tüm bu noktaların ötesinde, ne türlü bir reform istendiği

çok önemli—ve bugüne kadar yapılan ampirik çalışmalarda gereken dikkatin verilemediği—bir noktadır. Bu saptamadan hareketle, bu çalışmada reformun niteliğine ilişkin ayrıntılı bilgi almaya çalıştık. Acaba kamu personelinin eğitiminin yükseltilmesi miydi en önemli sorun, yoksa kamu ile bazı kişi ve grupların çıkar ilişkilerinin ortadan kaldırılması mı, yoksa halkın istek ve çıkarlarının daha net ifade bulması mı? Peki, halk doğrudan yönetime katılma ile mi kamusal alandaki sorunların aşılmasını benimsemekteydi? Ya da, kişiler kamu çalışmalarının denetimine ne kadar zaman ayırmaya hazırdılar? Tüm bu noktaların reform konusunu belirleyen önemli noktalar olduğundan hareketle, çalışmamız halkın reform konusundaki görüşlerini elden geldiğince ayrıntılı almayı hedeflemiştir. Tabii, bu çalışmanın yerel ve merkezi kurumlar arasındaki farkı da netleştirme amacından hareketle, reforma ilişkin sorular yerel ve merkezi yönetimler bazında değerlendirilmeye alınacaktır.

Beklentimiz, daha önceki çalışmaların bulguları doğrultusunda, halkın kamu hizmetlerinden memnuniyetsizliğini ve kamu kuruluşlarına duyduğu güvensizliği bu çalışmanın da yakalayacağından hareketle, en azından bir kesimin reform isteme konusunda istekli olacağıdır. Ancak, ne bu reformun hızı ne de ne tür bir reform beklentisi içinde olacaklarına dair bir ön bilgimiz mevcuttur.

Son olarak vurgulamak istediğimiz bir nokta, yukarda tartıştığımız bu üç boyutun bir bütünlük içerisinde ele alınmalarının önemine ilişkindir. Eldeki çalışmalar bizim analiz edeceğimiz bu üç boyutu bizim inceğimiz ayrıntıda olmasa da incelemektedir. Dolayısıyla, bizim yapmaya çalışacağımız öncelikle bu üç boyutu, *ayrı ayrı*, incelemek, ayrıntıları yakalamak ve önceki bulgularla günümüz arasında bir farkın doğru olduğunu görmektir. Yapılmak istenen, şüphesiz, kendi başına önemli bir amaçtır. Fakat, çalışmamızın merkezine oturtmak istediğimiz konu, bu üç boyutun bir *bütünlükte* değerlendirilmesi gereğidir. Anılan bütünlüğün aydınlatılma hedefi, çalışmamızın ana amacını oluşturmaktadır. Bu üç boyutun birbirleriyle olan ilişkisinin net olarak görülebilmesi sayesinde, hem bugünün fotoğrafı daha net çekilebilecektir, hem de ileriye yönelik politika önerileri daha ayrıntılı oluşturulabilecektir.

Çalışmanın Künyesi

Araştırma, 21 Ekim-9 Kasım 1999 tarihleri arasında, kent nüfusunu temsil eden 18 yaş ve üstü 1206 kişi ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın yüzyüze yürütülen görüşmeleri *Frekans* Araştırma Şirketi tarafından yapılmıştır. Araştırmanın görüşmelerinin yürütüldüğü saha çalışması sırasında herhangi bir sorunla karşılaşmamıştır.

Yukarda açıklandığı üzere, çalışma, Türkiye'de kentlileri temsil edecek bir gruba ulaşmayı hedeflemekteydi. Bu nedenle, "rastsal örneklem" seçim yöntemi ile gerçekleştirilen araştırmada 1997 nüfus sayımına göre bölgelerin kent nüfusları esas alınmıştır. Her bölgeden iki il seçilmiştir (yani yedi bölgeden iki olmak üzere toplam 14 il) ve bölge kent nüfusuna düşen örnek sayısı bu illerin kent nüfusu oranında dağıtılmıştır. (*bak.* Tablo 1.) Her il sınırı içerisinde kent nüfusunu temsil

Tablo 1
Örneklerin İllere Göre Dağılımı

	Anket Sayısı	%
ADANA	85	7,0
ANKARA	168	13,9
ANTALYA	51	4,2
BURSA	61	5,1
DENİZLİ	16	1,3
DIYARBAKIR	33	2,7
ERZURUM	38	3,2
GAZİANTEP	35	2,9
İSTANBUL	379	31,4
İZMİR	127	10,5
KONYA	58	4,8
SAMSUN	74	6,1
TRABZON	51	4,2
VAN	30	2,5
TOPLAM	1206	100,0

eden bütün mahalleler mevcut 1995 seçimlerindeki mahalle seçmen sayıları baz alınarak bilgisayara girilmiş ve mahalle seçimi “nüfusa oranlı” (“proportionate to size”) ve rastsal olarak seçilmiştir. Her mahallede altı görüşme gerçekleştirilmesi planlanmış olduğundan ve ayrıca Türkiye’ye genelleme yapmamıza olanak sağlayacak olan toplam görüşme miktarının *a priori* 1200 olduğu saptanmış olduğundan toplam 200 mahalle seçilmiştir. Her sokakta ise iki görüşme gerçekleştirileceği planlanarak 600 sokak belirlenmiştir. Sokak seçimlerinde “Maliye Bakanlığı’nın Arsa ve Arazi Asgari Metrakare Birim Değerleri” verilerinden faydalanılmıştır. Bu veriler yardımıyla her mahalledeki sokaklar alt, orta ve üst gelir seviyesi olarak üçe ayrılmış ve her gruptan birer sokak rastsal olarak seçilmiştir. Anketörler, her sokakta yapılacak görüşmeleri de rastsal yöntemle belirlemişlerdir (her sokakta beş ve katları numaraları taşıyan ve işyeri niteliği taşımayan binaların ikinci katlarına gidilmek şeklinde). 1200 kişilik basit tesadüfi örnekleme metodu kullanıldığında, yüzde 95 güvenilirlik düzeyinde azami artı-eksi yüzde 2,5 hata payı bulunacağı beklenir.

Bu tip saha çalışmaları sonunda elde edilen örneklemelerin yansıtılmaları beklenen nüfusun kimi özelliklerinden farklılıklar göstereceği doğaldır. Önemli görülen değişkenlerdeki farklılaşmaların düzeltilmesi amacıyla da ağırlıklandırma metodları kullanılır. Ağırlıklandırmanın yapılabilmesi için söz konusu nüfusun önemli görülerek seçilen özelliklerinin gerçek büyüklüklerinin bilinmesi gerekmektedir. Biz siyasi tercihlere göre ağırlıklandırma yapmayı uygun gördük. Ancak, en son yapılan Nisan 1999 seçimlerinin kır-kent ayrımına göre sonuçları henüz elde olmadığından aşağıda verilen sonuçlar Türkiye geneli sonuçlarına göre ağırlıklandırılarak verilmektedir.

Tablo 2’de örnekleminizin belli başlı demografik özellikleri verilmektedir. Örnekleminizde konuşulan kişilerin az da olsa çoğunluğu kadınlardan oluşurken (yüzde 51,7), görüşülenlerin üçte ikisi de evlidir (yüzde 66,6). Görüşülen kişilerin hanelerinde yaşayan kişi sayısı ortalama 4,3’tür. 18-34 yaş arası görüşülen kişiler toplam örneklemin yüzde 56,3’ünü oluştururken, 49 yaş ve üstü yüzde 17,5’tir. Örnekleminizde üniversite bitirmiş kitle yüzde 12,6’yı oluştururken, yüzde 7,9’luk bir kitle de ilkokulu bitirmediklerini belirtmiştir.

Tablo 2
Demografik Özellikler

	Örneklem
Kadın nüfus (%)	51,7
Evli nüfus (%)	66,6
Ortalama hane halkı büyüklüğü	4,3
Yaş grupları	
18-24 (%)	28,2
25-34 (%)	28,1
35-48 (%)	26,1
49 + (%)	17,5
Eğitim durumu	
Okul bitirmemiş (%)	7,9
İlkokul (%)	34,8
Orta veya lise (%)	44,7
Üniversite (%)	11,6
Yüksek Lisans (%)	1,0

Tablo 3'te ise eğitim durumu ve yaş gruplarının cinsiyet temelinde ayrımları verilmiştir. Örneklemimizde okul bitirmemiş kadınlar erkeklerin yaklaşık üç katıdır (okul bitirmemişler kadınların yüzde 12'si iken erkeklerin yüzde 4'üdürler ve toplam okul bitirmemişlerin yüzde 75'i kadındır). Benzer şekilde üniversite ve üstü eğitim almışlar erkeklerin yüzde 16'sı iken, kadınların ancak yüzde 7,4'üdür. Açıktır ki, örneklemimizde kadınlar erkeklerden daha düşük eğitimlidirler ve dolayısıyla düşük eğitilmiş kadınların kendilerine has tutum, davranış ve değerleri erkeklerinkine göre örneklemimize daha fazla yansımıştır.

Yine aynı tablodan görülmektedir ki, genç (18-24 yaş arası) kadınlarla görüşmek aynı yaş grubundaki erkeklerle görüşmekten daha zor olmuştur. Örneklemimizdeki erkeklerin yüzde 30,8'i 18-24 yaş arasıydıken, kadınların ancak yüzde 25,8'i bu gruptadır. 25-48 yaş arası da kadınlar erkeklerden daha çoktur; 49 yaş ve üzeri yaşlardaki erkekler toplam erkeklerin yüzde 20,7'sini oluştururken, kadınların ancak

Tablo 3
Eğitim Durumu ve Yaş Gruplarının Cinsiyet Temelinde Özellikleri

En son bitirilen okul	Görüşülen kişinin cinsiyeti		Görüşülen kişinin cinsiyeti	
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
Okul bitirmemiş	11,6	4,1	75,0	25,0
İlkokul	40,3	28,9	59,9	40,1
Orta veya lise	39,6	50,0	45,9	54,1
Üniversite	7,4	16,2	32,9	67,1
Yüksek Lisans	1,1	0,9	58,3	41,7
	100	100		100
Anlamlılık düzeyi: 3,7E-12 Pearson Ki-kare: 59,50				
Yaş Grupları	Görüşülen kişinin cinsiyeti		Görüşülen kişinin cinsiyeti	
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
18-24	25,8	30,8	47,4	52,6
25-34	29,6	26,3	54,7	45,3
35-48	29,8	22,2	59,0	41,0
49 +	14,7	20,7	43,4	56,6
	100	100		100
Anlamlılık düzeyi: 0,001 Pearson Ki-kare: 16,48				
Anlamlılık düzeyi: 3,7 E-12 Cramer's V: 0,22				
Anlamlılık düzeyi: 0,001 Cramer's V: 0,117				

yüzde 14,7'si bu gruptadır. Yani kısaca en genç ve en yaşlı gruplardaki kadınlarla görüşmek erkeklerle görüşmekten daha zor olmuştur ve bu gruplardaki kadınların kendine has tutum, davranış ve değerleri örneklemimize erkeklerinkinden daha az yansımıştır.

Çalışmanın Yapısı

Çalışmanın sunumunda öncelikle bağımlı değişkenler daha sonra da bağımsız değişkenler okuyucuya sunulacaktır. Çalışmamızda, bağımlı değişkenler olarak, (i) kurumlara güven, (ii) halkın tercihlerinin hangi temsil yoluyla toplum katına taşındığı, (iii) yerel ve merkezi yönetimlerin sunduğu hizmetlere halkın verdiği önem ve duyduğu memnuniyet, (iv) gerek yerel gerek merkezi yönetimler düzeyinde yaşanan patronaj ve (v) reforma ilişkin çeşitli sorular bulunmaktadır. Bağımsız değişkenler olarak ise, görüşülen kişinin (i) demografik özellikleri (cinsiyet, yaş, eğitim durumu), (ii) politik pozisyonu, (iii) yaşadığı şehrin coğrafi durumu, (iv) mesleği, (v) ekonomik durumu, (vi) gelir ve mal sahipliği, (vii) hayattan genel memnuniyeti ve (viii) hane büyüklüğü ve çalışan sayısı öğrenilmiş; ilave olarak, kişi "materyalizm/post-materyalizm" olarak adlandırılan (ve aşağıda ayrıntılı olarak tartışacağımız) bir skalada pozisyonlandırılmıştır. Bu sunum esnasında çalışmanın elde etmiş olduğu temel sonuçlar da aktarılacaktır. Takiben, istatistiki ve ekonometrik çalışmaların bulguları verilecek; çalışma elde edilen bulgular ışığındaki tartışmayla sonlanacaktır.

Bağımlı Değişkenler

Çalışmanın amacında, aktarılmış olduğu üzere; anket çalışması çerçevesinde görüşülen kent nüfusuna yerel yönetimler ve merkezi hükümetle ilgili, ayrı ayrı, tatmin, patronaj ve reform konularında sorular yöneltilmiştir. Bu sorular manzumcesi, bağımlı değişkenlerimizi oluşturmaktadır. Bu bölümde, bağımlı değişkenlerimizi oluşturacak olan sorularımız, anketimizde yer aldığı biçimiyle, okuyucuya aktarılacak ve aynan sonuçlar kısa bir tartışma eşliğinde ve elden geldiğince de bu konuda yapılan çalışmalara gönderme yapılarak sunulacaktır.

Güven

Yerel yönetimler ve merkezi hükümetlerin toplum tarafından değerlendirilmelerinde güven konusunun önemi olduğu açıktır. Kişiler, güven duydukları kurumlara karşı daha olumlu yaklaşacaklar ve söz konusu kuruma olan güvenleri arttıkça da bu kurumun performansını daha iyi bulma eğiliminde olabileceklerdir.

Kurumların birbirleriyle karşılaştırılmalı olarak ne derece güvenle karşılandıkları konusu son yıllarda Türkiye’de sık tartışılmış bir konudur. Bu konuda elde edilmiş bulgular, kendi içinde tutarlı olarak, kurumlara Türkiye’de oldukça düşük bir güven duyulduğunu gösteriyor. Değişik araştırmalarda değişik şekillerde dile getirilmekle beraber, Silahlı Kuvvetler (ordu ya da asker) dışında toplumda güven uyandıran bir kurumdan bahsetmek güç gibi görünmektedir. Bu bulgular temelinde ülkenin özellikle siyasal sisteminin halk tarafından algılandığı şekliyle meşruiyeti sorgulanır olmuş ve popüler deyişle “güven bunalımı” tartışmaları ön plana çıkmıştır (*bak.*, Fısmar, 1999).

Biz burada benzer araştırma bulgularına bir yenisini eklemenin ötesinde tartışmaya başlıca iki yeni açı katmak istiyoruz. Birincisi, sistemin meşruiyetinin de ayrılmaz bir belirleyicisi olan kurum performanslarının değerlendirilmesinde kurumlara duyulan güvenin oynadığı rolün altını

çizmek; diğeri ise, kurumsal değerlendirmeleri, merkez, yerel ve sivil toplum örgütlenmeleri şeklinde kabaca üç ayrı düzeye taşımak.⁶

Aşağıdaki çözümlenmelerde de merkezi hükümet ve yerel yönetimleri birbirleriyle karşılaştırmalı olarak sunacağız. Bu arada, güven tartışmasını yaparken, özellikle 17 Ağustos depremi sonrasında, devlet ve siyasi örgütlenmeler ile sivil toplum örgütlenmeleri ikilemini araştırma da yansıtmak gereği duyduk.

Daha önce yapılmış benzer araştırmaların bazılarından farklı olarak, güveni belli sayıda kurum arasında kişilerin en güvendiklerini seçtirerek ölçmeye çalışmadık. Düşündük ki, geniş sayıda kurum arasından yapılan seçimlerde görüşülen kişiler hem kurumları birbirleriyle karşılaştıramayabilecekler, hem de çok sayıda kurumu aynı değerlendirme ölçütüne bağlı olarak algılayıp değerlendirmede zorlanabileceklerdir. Bu açıdan istedik ki, kişilere tek tek kurumları verelim ve güven düzeylerini, farklılıkları ayrıntılı olarak yansıtabilecekleri detayda bir skala üzerinden, değerlendirmelerini isteyelim. Genel olarak daha önceki araştırmalarda tek tek değerlendirme istendiğinde güvenir-güvenmez gibi basit bir değerlendirme istenirken, burada verdiğimiz detaylı değerlendirme olanağı hem kişilerin daha uzunca bir süre değerlendirme yapma olanağını vermekte, hem de sonraki çözümlenmelerimizde teknik olanaklarımızı arttırmaktadır. Kişiyi kurum ismi okunduktan sonra kişiden bu kuruma duyduğu güveni 0 ile 10 arasında (0, hiç güvenmiyorum; 10, tam güveniyorum) bir notla değerlendirmesi istenmiştir. Yöneltilen soru şu şekildedir:

KURUMLARA GÜVEN Aşağıda size sayacağım kurumların her birine ne derece güvendiğinizi 0 ile 10 arasında bir puan vererek söyler misiniz? Kurumlara duyduğunuz güven arttıkça sıfırdan ona doğru artan puanlar verebilirsiniz.

Araştırmamızda aşağıda Tablo 4 ve Şekil 1’de verildiği şekliyle toplam 12 kurum hakkında değerlendirmeler elde etmeye çalıştık. Elde edilen sonuçlar tek tek ele alındığında, 17 Ağustos depremi sonrasında gündemde önemli yer tutan ve araştırmamızda hem diğer kurumlara güncel bir nirengi noktası katmak, hem de sivil toplum örgütlerini temsil etmek üzere, İnsan Hakları Derneği (İHD) ve Kızılay’la be-

Tablo 4
Kurumlara Duyulan Güven (% olarak)

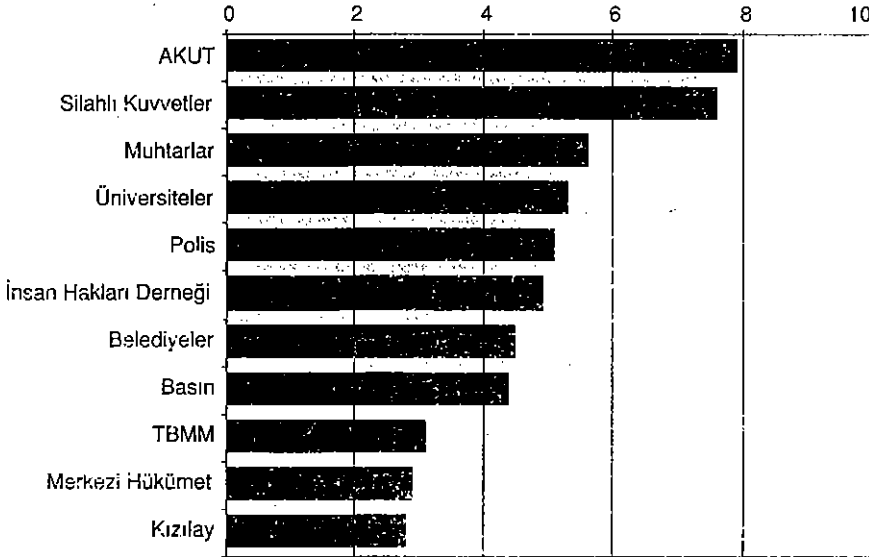
	Belediye	Merkezi	Folla	Üniver-	TSK	AKUT	İHD	TBMM	Muhtarlar	Kızılay	Basın
	Hükümet	siyeler									
HİÇ 0	20,5	38,3	19,9	15,1	8,3	5,3	22,4	38,1	13,9	46,9	25,1
1	2,5	4,5	3,1	2,7	0,9	0,7	3,7	5,0	2,8	5,6	4,2
2	4,8	8,4	5,6	3,7	2,3	1,6	4,4	7,4	4,8	5,9	5,1
3	7,9	8,2	5,6	5,0	2,6	2,4	6,0	7,6	4,8	6,5	6,8
4	6,8	5,4	4,6	6,6	2,6	2,9	5,1	6,3	5,8	4,3	5,3
5	24,7	17,1	17,7	21,1	8,2	8,9	16,0	15,5	19,1	11,2	19,4
6	7,0	5,3	6,7	9,4	3,7	4,0	5,2	4,0	6,6	3,2	4,6
7	5,9	3,9	7,5	9,0	5,7	5,3	6,2	3,0	8,6	2,7	5,7
8	5,9	3,0	7,5	8,7	7,9	10,1	8,5	3,8	8,0	3,0	6,9
9	1,5	1,3	3,7	4,3	7,4	6,7	3,8	0,9	3,1	1,9	4,5
Tam 10	12,3	4,6	18,1	14,3	50,5	52,2	16,6	8,4	22,5	8,9	12,5
Güven (0-4)	42,6	64,8	38,6	33,1	16,7	12,8	41,7	64,4	32,1	69,1	46,4
Güven (6-10)	32,6	18,1	43,5	45,8	75,1	78,2	42,3	20,1	48,9	19,6	34,2
Net Güven*	-10,0	-46,7	4,7	12,6	58,4	65,4	0,6	-44,3	16,8	-49,5	-12,2
Orta. Güven	4,5	2,9	5,1	5,3	7,6	7,9	4,9	3,1	5,6	2,8	4,4

*Net Güven=(%Güveniyor)-(%Güvenmiyor)

raber dahil edilen, Arama Kurtarma Derneği (AKUT) güven duyulan kurumların başında gelmektedir. Daha önceki araştırmalarda yüksek güven puanı almış olan Silahlı Kuvvetler, büyük olasılıkla konjonktürel olarak ön plana çıkmış olan AKUT'un hemen ardından gelmektedir. AKUT ve Silahlı Kuvvetlerin ortalama güven puanlarının oldukça altında, sırasıyla, muhtarlar, üniversiteler, polis ve İHD gelmektedir. Bu kurumlar, pozitif *net güven skoru* olarak kendilerine güvenenlerin güvenmeyenlerden daha fazla olduğunu göstermişlerdir. Kurumların 0–10 arasında aldıkları puanlar Tablo 4'tedir.

Ortalama güvenin kurumlara dağılımını daha net görmek açısından da Şekil 1'e başvurabiliriz. Toplum içinde kendilerine güvenmeyenlerin oranı güvenenlerden büyük olan kurumların başında, ortalama güven puanı da en düşük olan, Kızılay gelmekte; onu merkezi hükümet izlemektedir. TBMM'de benzer şekilde ortalama olarak 10 üzerinden 3,1 puan olarak toplam ancak yüzde 20,1'lik bir kesimin güvenini kazana-

Şekil 1
Ortalama Olarak Kurumlara Güven

bilmiştir. Buna karşın kendilerine güvenenler güvenmeyenlerden az da olsa belediyelerin durumu merkezi hükümetinkinden hayli iyidir. Basına duyulan ortalama güvenin de merkezi hükümet ve TBMM'den yüksek olması dikkat çekicidir.

Kurumlara duyulan güvenin tek boyutlu olacağını söyleyebilmek güçtür. Açıktır ki, kişilerin kurumlarla olan tecrübeleri, bu kurumlara duyulan gereksinimlerin yoğunluğu ve bunların uzun dönemli performans ve şöhretleriyle paralel olarak kurumlara karşı duydukları güven değişecektir. Çok boyutlu bu oluşumu açmak için uygulanan faktör analizi oldukça anlamlı ve ilginç sonuçlar vermektedir. Tablo 5'te kurumlara güven dört ayrı boyutta gösterilmiştir. Birinci boyutta Kızılay'ı da içine alan merkezi hükümet ve TBMM yüksek yükler olarak toplam varyansın yüzde 18.98'ini açıklayan birinci boyutta ön plana çıkmaktadır. Özellikle Kocaeli depremi sonrasında kamuoyunda oluşan

Tablo 5
Kurumlara Güvenin Boyutları: Faktör Analizi Sonuçları

Kurumlar	Faktör			
	1	2	3	4
Merkezi Hükümet	0,75	0,24	0,09	0,17
Kızılay	0,69	-0,01	0,28	0,11
TBMM	0,69	0,16	0,28	0,19
Silahlı Kuvvetler	0,17	0,85	0,07	0,07
Polis	0,48	0,61	-0,12	0,18
AKUT	-0,21	0,60	0,48	0,30
Üniversiteler	0,28	0,44	0,42	-0,08
İHD	0,21	-0,11	0,81	0,12
Basın	0,25	0,25	0,60	-0,02
Belediye	0,28	-0,07	0,00	0,79
Muhtarlar	0,09	0,28	0,10	0,71
Açıklanan varyans (%)	18,98	17,15	14,75	12,35

Faktör çıkarma metodu: Ana Bileşkenler Analizi

Rotasyon metodu: Kaiser Normalizasyonuyla Varimax

olumsuz kanaatin belki de bir yansıması olarak Kızılay'a duyulan güven merkezi hükümet boyutunda yüksek yük almaktadır. Elbet bu aşamada Kızılay'ın ne denli "resmi", ne denli de "sivil" bir kurum olarak algılandığının önemi olduğu açıktır; ancak, çalışma bu ayrıntıya girmeyi hedeflememiştir. İkinci boyut olarak Silahlı Kuvvetler, polis teşkilatı ve AKUT yüksek değerler almakta ve sanki güvenlikle ilgili kurumlar ön plana çıkmış görünmektedir. Üçüncü boyut, açık şekilde, sivil toplum kuruluşlarına duyulan güven tarafından şekillendirilmektedir. Bu boyutta İHD ve basın ön planda yer alırken AKUT ve üniversitelerin de yüksek yükler aldıkları gözlenmektedir. Son olarak, dördüncü boyutta belediyeler ve muhtarlar dışında anlamlı büyüklükte yük alan başka kurum bulunmamaktadır.

Biz sırasıyla birinci boyutu merkezi siyasal sistem, ikinci boyutu güvenlik, üçüncü boyutu sivil toplum ve dördüncü boyutuysa yerel yönetim kurumlarına duyulan güven olarak adlandırabileceğimiz düşünce-sindeyiz.

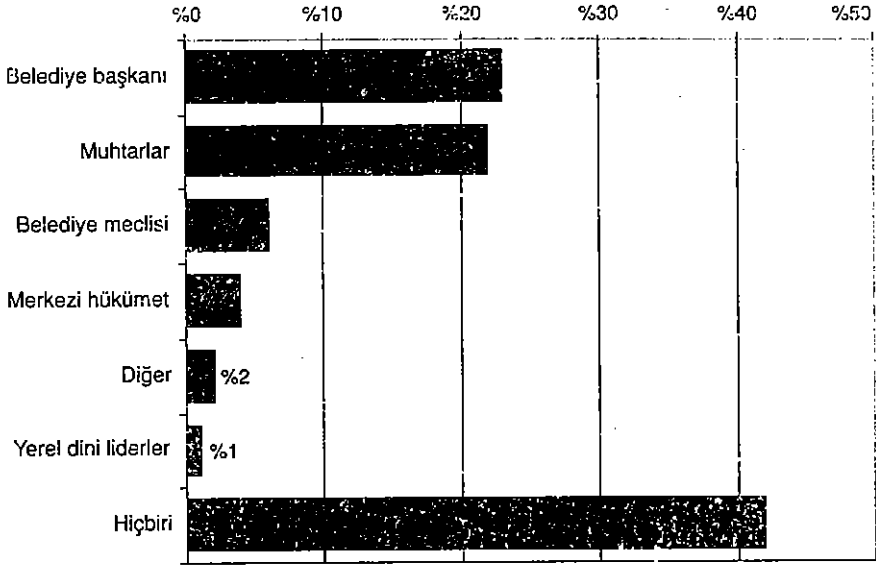
Temsil Sorunu

Güveni takiben, kişilere yaşadıkları çevreye ait sorunların çözümünde hangi kurumun/kişinin çıkarlarını en iyi temsil ettiği sorulmuştur. Burada, şıklar olarak, belediye başkanı, merkezi hükümet, belediye meclisi, muhtarlar, yerel dini liderler dışında "hiçbiri" de eklenmiştir—böylelikle eğer kişi çıkarının temsil edilmediği fikrindeyse bu seçeneğe yönelebilmesine imkân tanınmıştır. Yöneltilen soru ve cevapların ortalaması (Şekil 2) aşağıda sunulmaktadır.

TEMSİL Size göre yaşadığımız çevreye ait sorunları çözmeye aşağıdaki birimler ya da kişilerden en çok hangisi sizin çıkarınızı temsil etmektedir?

Görüldüğü gibi, neredeyse cevapiyanların yarıya yakını (yüzde 42'si) "hiçbiri" şıklarına yönelmiş ve de sorunun hazırlanmasındaki beklentilerimizi doğrulamışlardır. Belediye başkanı yüzde 23, muhtarlar ise yüzde 22'lik onayla çıkarları en iyi temsil eden kişiler olarak ön plana çıkmaktalar; diğer seçeneklerin ise kayda değer oranlar almadıkları göz-

Şekil 2
Ortalama Olarak Temsiliyet

lenmektedir. Merkezi hükümetin yaşanılan çevreye ait sorunları çözmede kişilerin çıkarını temsil eden bir kurum olarak ancak yüzde dört gibi ufak bir kitle tarafından görülüyor olması kayda değerdir. Formel kurumlar dışında görüşülen kişilere alternatif olarak sunulmuş olan yerel dini liderlerin yaşanılan çevreye ait sorunların çözümünde kişilerin çıkarlarını temsil eden bir rol üstlendiklerini söylemek de mümkün değildir.

IRI (1995a,b) araştırmalarında (Nisan ve Kasım 1995) da benzer şekilde sorgulanmış olan temsil sorununa alınmış olan cevaplar ile bizim bulgularımız arasında benzeşen ve ayrışan noktalar bulunmaktadır. Gerek IRI çalışmasının gerek bizim çalışmamızın kentsel Türkiye'yi yansıtmaya yönelik örneklemi böyle bir karşılaştırmaya imkân tanımaktadır. Özellikle ilginç olan, Kasım 1995'te aynı şekilde sorulan temsil sorusuna alınmış cevaplardır (IRI, 1995b:57). Son dört yıl içerisinde gözlenen gelişmeler içinde öncelikle göze çarpan, Kasım 1995'te "Yaşanılan çevreye ait sorunları çözmede hiçbir kişi ya da birim bizim

çıkarmızı temsil etmemektedir” diyenlerin yüzde 24 düzeyinde, yani bizim bulgularımızın oldukça altında, olmasıdır. Gerek Nisan gerek Kasım 1995’teki araştırmalarda muhtarlar belediye başkanlarının biraz önünde çevreye ait sorunları çözmeye kişilerin çıkarlarını en çok temsil eden kişi olarak bulunurken, bu iki seçeneği tercih edenler toplamı yüzde 70 civarındadır. Oysa bizim bulgularımızda temsil yeteneği yüksek olan bu iki yerel yöneticinin toplam aldığı destek ancak yüzde 45’tir. Bizim araştırmamızda seçenekler arasında verilmemiş olan belediye encümeni 1995’te yüzde iki ve her iki araştırmada da bulunan belediye meclisi yüzde dört civarındaki kişi tarafından yerel sorunların çözümünde kişilerin çıkarlarını en iyi temsil eden kurum olarak ifade edilmiştir. Böylelikle, muhtar, belediye başkanı, belediye meclisi ve encümenine verilen onayları toplayarak “toplam yerel yönetim skoru” olarak adlandırabileceğimiz bir ölçüm elde edebiliriz. Bu toplam skor 1995’te yüzde 74 iken bizim araştırmamızda yüzde 51’dir. Görülmektedir ki, 1995 ile 1999 sonuçları arasında önemli bir fark bulunmaktadır: Yerel sorunların çözümünde kişiler kendi çıkarlarını en çok temsil eden olarak yerel yönetim birimleri ve yöneticilerini yaklaşık yüzde 23 puan daha düşük oranda görmekteyler.

Yerel birimlerin temsil yeteneğindeki bu düşüş nereden kaynaklanmaktadır? Acaba bu, merkezi hükümetlerin temsiliyetindeki bir artışa mı karşılık gelmektedir? 1995’teki araştırmada seçenekler arasında bulunmayan merkezi hükümeti yerel çıkarları temsil eder görenler 1999’da ancak yüzde dört gibi çok ufak bir gruptur. Öte yandan, 1999’da çok önemli bir kesim (yüzde 42) kendi yerel sorunlarının çözümü konusunda çıkarlarını kimselerin temsil etmediğini söylemeyi tercih etmişlerdir. 1995 Nisan’ında yüzde 21, Kasım’ında ise yüzde 24’lük bir kesimin yerel çıkarlarını hiçbir kurumun temsil etmediğini belirttikleri göz önüne alınırsa, kurum olarak çıkar temsiliinde önemli bir sorunla karşı karşıya kalındığı söylenebilir (*IRI*, 1995a:26; 1995b:57). Bu sonuçlar, son yıllarda yerel yönetimlerin temsil yeteneklerinde halk nezdinde bir düşüşün yaşandığının işareti olarak alınabilir.

Burada bir noktanın altını çizmeliyiz. Medyadaki tartışmalarda 17 Ağustos depreminin sorumluları arasında (belki de başında) belediyelerin anılmasının bu düşüşte çok önemli rolü olmuştur. Bu arada, gerek 1995 gerek 1999 araştırmalarında birbirleriyle tutarlı olarak yerel dini

liderlerin sorunların çözümünde yerel çıkarları temsil ettiklerini söyleyenler yüzde bir gibi çok düşük bir kesim tarafından dile getirilmiştir. Dolayısıyla, yerel dini liderlerin halkın sorunlarının çözümünde bir temsil yetenekleri olduğunu söylemek mümkün değildir.

Hizmetlerden Memnuniyet

Çalışmanın bu aşamasında; gerek yerel gerek merkezi yönetimlerin verdikleri kimi hizmetlere yönelik olarak, bu hizmetlerin “önem” derecesiyle birlikte ne derece bu hizmetlerden “memnun” olunduğu sorulmuştur. Yöneltilen soru:

HİZMETLERDEN MEMNUNİYET Son beş yıl için Türkiye'nin durumunu genel olarak düşündüğünüzde, okuyacaklarınızın kalitesinden ne derece memnun olduğunuzu ve bu sayıların her birinin sizin için ne kadar önemli olduğunu, 0 ile 10 arasında bir not vererek, değerlendirebilir misiniz?

şeklindedir ve öncelikle merkezi hükümetin ardından da yerel yönetimin sunduğu hizmetler için değerlendirmeler alınmıştır. Burada memnuniyet için kullanılan “kalitesinden memnuniyet” ile, sunulan hizmetin yaygınlığı ya da adil olup-olmamasından ziyade, yanıtlayan kişi açısından hizmetin kendisine ulaşması bağlamında verdiği tatmin öğrenilmeye çalışılmıştır.

Merkezi Hizmetlerden Memnuniyet

İlk olarak merkezi hükümetin sunmakta olduğu hizmetlerden

- Adalet sistemi
- Polis teşkilatı
- Sağlık sistemi
- İlk, orta ve liseden oluşan temel eğitim sistemi
- Şehirlerarası yollar
- Vergi sistemi

değerlendirilmeye sunulmuştur. Keza yerel hizmetler için de benzer şekilde bir dizi hizmet seçilmiştir.

Yerel Hizmetlerden Memnuniyet

Yerel yönetimin sunmakta olduğu hizmetlerden

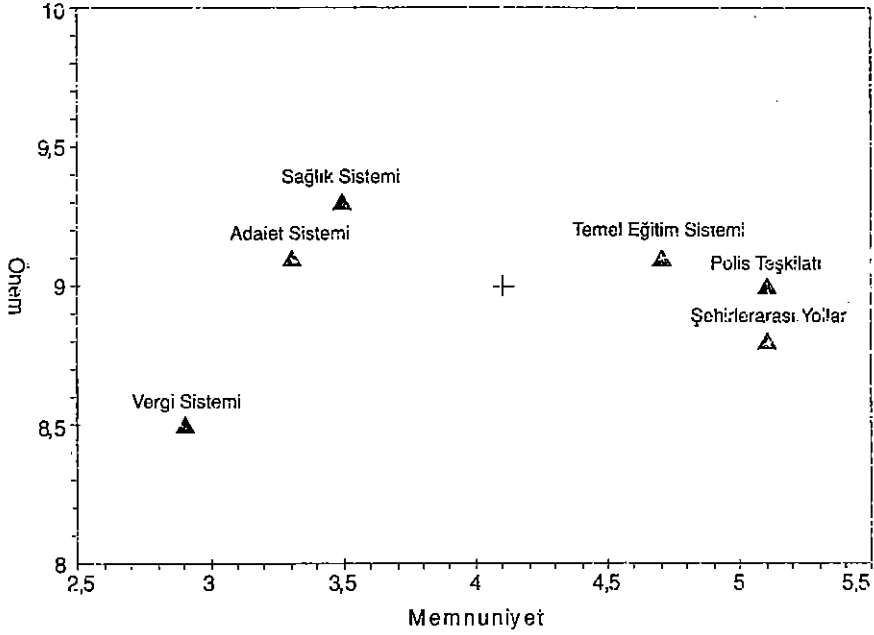
- İlköğretim okulları ve liseler
- Park ve oyun alanları
- Pazar yerleri
- Sağlık tesisleri
- Trafik düzenlemesi
- Kanalizasyon şebekesi
- Su şebekesi
- Sokakların aydınlatılması
- Elektrik şebekesi
- Kaldırımlar
- Çöp toplama
- Sokakların temizliği
- Zabıta denetimi
- İnşaatların denetimi
- Asfaltlama
- İtfaiye
- Otopark

değerlendirilmeye sunulmuştur. Burada altı çizilmesi gereken nokta, gerek eğitim gerek sağlık hizmetlerinin hem merkezi hem de yerel yönetimler bağlamında değerlendirmeye alınabileceği düşüncesinden hareketle iki ayrı değerlendirmede de sorulmuş olduklarıdır. Merkezi hükümet hizmetleri bağlamında sağlık ve temel eğitimin *ülke genelinde* değerlendirilmesi istenirken, yerel yönetimler bağlamında *il bazında* sağlık tesisleri ile ilköğretim okulları ve liselerin değerlendirilmeleri istenmiştir.

Verilen cevapların ortalama değerleri aşağıdaki Şekil 3 ve 4'te gösterilmiştir. Burada x-ekseni memnuniyeti, y-ekseni de önemi göstermektedir; "+" işareti ise her iki skalanın ortalama değerini ifade etmektedir. Öncelikle dikkatimizi merkezi hizmetlerden memnuniyete çevirelim.

Memnuniyete bakıldığında, değerlendirmeye sunulan hizmetlerden sağlık, adalet ve vergi sistemlerinin aldığı memnuniyet puanları ortalamanın altında olup 10 üzerinden 3 civarındadır. Temel eğitim, po-

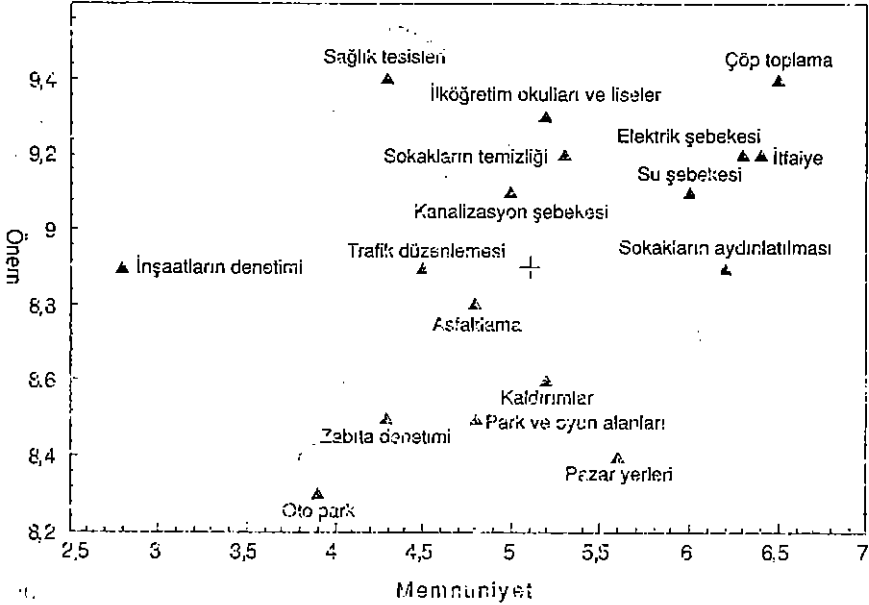
Şekil 3
Hizmetlerin Önemi ve Memnuniyet: Merkezi

lis teşkilatı ve şehirlerarası yollardan memnuniyet ise beş civarında yer almaktadır. Burada önemli olan nokta, sunulan bu altı hizmetten ortalama memnuniyet puanınının 10 üzerinden 4'ü ancak geçebilmiş olmasıdır—halbuki tüm bu hizmetlerin halk nazarında önemi büyüktür. Bu altı değerlendirme kategorisinden en düşük öneme sahip olduğu görülen vergi sistemidir ki o da ortalama 10 üzerinden 8.5 gibi bir önem puanı almıştır. Bu basit önem-memnuniyet değerlendirmeleri özetinden de görülmektedir ki, merkezi hükümetin faaliyet alanındaki hizmetler ortalama olarak çok önemli bulunmalarına rağmen bu hizmetlerden alınan memnuniyet çok düşüktür. Vergi, adalet ve sağlık sistemleri diğer üç hizmet alanından ayrılarak en düşük memnuniyet düzeylerini tutturmaktadır. En yüksek memnuniyet yaratır gözükse şehirlerarası yollar ve polis teşkilatının ortalama olarak ancak 10 üzerinden 5 alabilmiş olmaları da dikkat çekicidir.

Benzer şekilde, görüşülen kişilerden yaşadıkları şehri düşündüklerinde çeşitli hizmetlerin kalitesinden ne derece memnun oldukları ve bunları ne derece önemli bulduklarını değerlendirmeleri istenmiştir. Şekil 4'te her hizmet alanının ortalama değerleri olarak iki boyutlu düzlemde özet sonuçlar verilmiştir. Yerel yönetimler için hizmetlerin ortalama önemi 10 üzerinden 9'a yakın olmasına rağmen, memnuniyet düzeyi ortalama olarak ancak beş civarındadır. Önem ve memnuniyet ortalamalarının üstünde olan hizmet alanları sırasıyla su şebekesi, itfaiye, sokakların temizliği, ilköğretim okulları ve liseler, elektrik şebekesi ve çöp toplama. Kanalizasyon şebekesi ve sağlık tesisleri yüksek öneme sahipken memnuniyet düzeyleri ortalamadan altında yer almaktadır. Kaldırımlar ve pazar yerlerinin memnuniyet düzeyleri ortalamadan üstünde yer alırken önem dereceleri ortalamadan düşük görünmektedir. İnşaatların denetimi konusu açık farkla en düşük mem-

Şekil 4
Hizmetlerin Önemi ve Memnuniyet: Yerel

Tablo 6
Merkezi ve Yerel Yönetimler Faaliyet Alanları

Memnuniyet Ayrışması: Faktör Analizi Sonuçları	Faktör 1	Faktör 2	Faktör 3
Yerel yönetim faaliyet alanları (temel hizmetler ve altyapı)			
Memnuniyet-Sokakların aydınlatılması	0,751	0,168	0,202
Memnuniyet-Elektrik şebekesi	0,745	0,289	0,139
Memnuniyet-Su şebekesi	0,738	0,188	0,137
Memnuniyet-Çöp toplama	0,703	0,059	0,227
Memnuniyet-Kanalizasyon şebekesi	0,625	0,166	0,262
Memnuniyet-Sokakların temizliği	0,606	0,042	0,448
Memnuniyet-Kaldırımlar	0,584	0,147	0,441
Memnuniyet-İtfaiye	0,473	0,234	0,366
Merkezi hükümet faaliyet alanları			
Memnuniyet-Sağlık sistemi	0,124	0,756	0,185
Memnuniyet-Temel eğitim Sistemi	0,180	0,744	-0,002
Memnuniyet-Adalet sistemi	0,024	0,718	0,167
Memnuniyet-Polis teşkilatı	0,135	0,661	0,095
Memnuniyet-Vergi sistemi	0,020	0,603	0,253
Memnuniyet-İlköğretim okulları ve liseler	0,302	0,558	0,244
Memnuniyet-Şehirlerarası yollar	0,339	0,558	0,108
Memnuniyet-Sağlık tesisleri	0,338	0,489	0,375
Yerel yönetim faaliyet alanları (ikincil hizmetler ve denetim)			
Memnuniyet-İnşaatların denetimi	0,098	0,206	0,771
Memnuniyet-Otopark	0,211	0,209	0,682
Memnuniyet-Zabita denetimi	0,322	0,106	0,674
Memnuniyet-Park ve oyun alanları	0,259	0,144	0,560
Memnuniyet-Asfaltlama	0,483	0,126	0,545
Memnuniyet-Trafik düzenlemesi	0,340	0,332	0,519
Memnuniyet-Pazar yerleri	0,398	0,217	0,430
Açıklanan varyans (%)	19,99	16,73	15,88

Faktör çıkarma metodu: Ana Bileşkenler Analizi

Rotasyon metodu: Kaiser Normalizasyonuyla Varimax

nuniyet düzeyindedir; oysa önem derecesi ortalama düzeydedir. Otoparklara atfedilen önem derecesi sorgulanan faaliyet alanları arasında en düşük düzeyde olanıdır. Otoparklar, aynı zamanda, inşaatların denetiminin ardından en düşük memnuniyet düzeyine de sahiptir.

Merkezi ve yerel yönetimlerin sorumluluk alanlarında oldukları düşünülen bu toplam 23 faaliyet alanına ait önem ve memnuniyet düzeyleri ayrı ayrı faktör analizine tabi tutulmuşlardır. Tablo 6 ve 7'de görüldüğü gibi, memnuniyet ve önem değerlendirmeleri merkezi ve yerel yönetimler için iki gruba ayrılmaktadır. Yerel yönetimlerin faaliyet alanları kendi içlerinde de iki gruba ayrılmaktadırlar. Yerel yönetimlerin sağladığı temel hizmetler olarak isimlendirebileceğimiz sokakların aydınlatılması, çöp toplama, sokakların temizliği, kaldırımların bakımı ve itfaiye hizmetlerinin yanı sıra elektrik, su ve kanalizasyon şebekeleri gerek önem gerek memnuniyet değerlendirmelerinde aynı faktörde yük almaktadırlar; ve böylelikle gözlenemeyen bir değişken olarak nitelenebileceğimiz memnuniyet ve önem faktörünü oluşturmaktadırlar.

Bu faaliyet alanları dışında kalan inşaatların denetimi, zabıta denetimi, trafik düzenlemesi gibi denetim faaliyetlerinin yanı sıra asfaltlama, otopark, pazar yerleri, park ve oyun alanlarının önem ve memnuniyet değerlendirmeleri ikincil hizmetler olarak görülebilecek bir grup hizmet alanı gözlenmektedir. Gerek memnuniyet gerek önem değerlendirmelerinde de bu grup benzer şekilde ayrı bir faktörü oluşturur görünmektedir.

Merkezi yönetim faaliyet alanlarının önem ve memnuniyet değerlendirmeleri açık bir şekilde yerel yönetim değerlendirmelerinden ayrılmaktadır. Yukarıda da not edildiği gibi, sağlık ve eğitim hizmetlerinin yerel ve merkezi faaliyet alanlarının ayrı ayrı değerlendirilmesi memnuniyet değerlendirmelerinde aynı faktörde yük olarak ayrılmamakta; fakat, önem değerlendirmelerinde bu iki faaliyet alanı merkezi ve yerel yönetim olarak açık şekilde ayrışır görünmektedir.

Merkezi ve Yerel Yönetim Hizmetlerinin Genel Değerlendirilmesi

Belediyeler ve merkezi hükümetlerin sundukları hizmetlerin halka sunulmuş biçimlerinin de değerlendirilmeleri alınmaya çalışılmıştır. Bu amaçla yönelik olarak, yerel ve merkezi düzlemde, ayrı ayrı, (i) vatandaşın

Tablo 7

Merkezi ve Yerel Yönetimler Faaliyet Alanları Önem Ayrışması:

Önem Ayrışması:			
Faktör Analizi Sonuçları	Faktör 1	Faktör 2	Faktör 3
Yerel yönetim faaliyet alanları			
(temel hizmetler ve altyapı)			
Önem-Su şebekesi	0,768	0,317	0,232
Önem-Çöp toplama	0,763	0,284	0,154
Önem-Sokakların temizliği	0,728	0,352	0,177
Önem-Elektrik şebekesi	0,711	0,369	0,215
Önem-Kanalizasyon şebekesi	0,706	0,344	0,269
Önem-Sağlık tesisleri	0,687	0,171	0,415
Önem-Sokakların aydınlatılması	0,607	0,524	0,125
Önem-İtfaiye	0,562	0,474	0,232
Önem-İlköğretim okulları ve liseler	0,493	0,278	0,434
Yerel yönetim faaliyet alanları			
(ikincil hizmetler ve denetim)			
Önem-Otopark	0,204	0,770	0,219
Önem-Zabıta denetimi	0,326	0,722	0,254
Önem-Park ve oyun alanları	0,220	0,708	0,167
Önem-Asfaltlama	0,408	0,686	0,222
Önem-Kaldırımlar	0,433	0,677	0,172
Önem-Pazar yerleri	0,277	0,651	0,138
Önem-İnşaatların denetimi	0,352	0,553	0,389
Önem-Trafik düzenlemesi	0,478	0,538	0,278
Merkezi hükümet faaliyet alanları			
Önem-Adalet sistemi	0,197	0,073	0,826
Önem-Sağlık sistemi	0,327	0,054	0,818
Önem-Temel eğitim sistemi	0,279	0,228	0,737
Önem-Polis teşkilatı	0,012	0,252	0,727
Önem-Vergi sistemi	0,160	0,282	0,668
Önem-Şehirlerarası yollar	0,300	0,330	0,609
Açıklanan varyans (%)	23,49	21,92	18,95

Faktör çıkarma metodu: Ana Bileşkenler Analizi

Rotasyon metodu: Kaiser Normalizasyonu ile Varimax

sorunlarının çözümünde ne denli gayret gösterildiği, (ii) vatandaşa hizmet götürülürken ne denli güler yüzlü davranıldığı, (iii) ne denli eşit ve hakça hizmet verildiği, (iv) hizmet verilirken hata yapmamaya ne denli dikkat edildiği ve (v) yanlışların düzeltilmesinde ne denli gayret içerisinde bulunulduğuna dair 0 ile 10 arasında bir değerlendirme alınmıştır. Yöneltilen soru ve verilen cevapların ortalaması şu şekildedir.

MERKEZİ VE YEREL YÖNETİM HİZMETLERİNDEN GENEL MEMNUNİYET-I *Belediyelerin ve merkezi hükümetin halka götürdükleri hizmetlerde aşağıda sayacağım açılardan ne derece iyi ya da kötü olduklarını söyler misiniz?*

Görüldüğü gibi, gerek yerel gerek merkezi hükümetlerin aldıkları puanlar 10 üzerinden 5'in altındadır. Bu beş boyuttan oluşan bir skala yapıp ortalamalarına baktığımızda, yerel yönetimler 4,1 puan alır-

Tablo 8
Merkezi ve Yerel Yönetim Hizmetlerinden Genel Memnuniyet-I

	YEREL	MERKEZİ
Vatandaşın sorunlarını çözmek için ne derece gayret gösteriyorlar?	4,4	2,9
Hizmet götürülen vatandaşlara karşı ne derece güler yüzlü davranıyorlar?	4,4	3,0
Hizmet götürülen vatandaşlara ne derece eşit ve hakça davranıyorlar?	3,8	2,6
Hizmet götürülürken ne derece dikkatli olup, hata yapmamaya özen gösteriyorlar?	4,1	2,8
Hizmet götürülürken yapılan yanlışları ne derece düzeltmeye çalışıyorlar?	4,0	2,7
ORTALAMA	4,1	2,8

ken, merkezi hükümetin 2,8 puanda kaldığı gözlenmektedir. Halkın değerlendirmesindeki bu düşük puanlar şüphesiz çok düşündürücüdür. Bu arada, gerek merkezi gerek yerel yönetimler açısından değerlendirmeye sunulan beş boyuttan en düşük puanı alanın “ne derece eşit ve hakça davranıldığı” olduğunun altını çizmek gerekiyor. Bu, bir noktada, ileride sunulacak olan patronaja yönelik soruların cevaplarının da yönünü belirtmektedir.

Yine benzer bir çerçevede, yerel ve merkezi düzlemde, ayrı ayrı, (i) kaynakların ne derece verimli kullanıldığı, (ii) yöneticilerin ne denli dürüst olduğu ve (iii) halkın çıkarlarının ne denli yansıtıldığına dair 0 ile 10 arasında bir değerlendirme alınmıştır. Yöneltilen soru ve verilen cevapların ortalaması şu şekildedir.

MERKEZİ VE YEREL YÖNETİM HİZMETLERİNDEN GENEL MEMNUNİYET-II Türkiye’de belediye ve merkezi hükümetler tarafından üretilen hizmetler değerlendirilirken değişik fikirler öne sürülmektedir. Belediye ve merkezi hükümetleri genel olarak düşündüğünüzde şimdi sizin bu fikirler hakkında neler hissettiğinizi öğrenmek istiyoruz.

Görüldüğü gibi, burada da, gerek yerel gerek merkezi hükümetlerin aldıkları puanlar 10 üzerinden 5’in altındadır. Üç boyuttan oluşan bir skala yapıp ortalamalarına baktığımızda, yerel yönetimler 4.1 puan alırken, merkezi hükümetin 2,9 puanda kaldığı gözlenmektedir. Elde

Tablo 9

Merkezi ve Yerel Yönetim Hizmetlerinden Genel Memnuniyet-II

	YEREL	MERKEZİ
Kaynaklar ne derece verimli kullanılıyor?	4.4	3.0
Çalışan yöneticiler ne derece dürüst?	4.0	2.8
Alınan kararlar vatandaşların çıkarlarını ne derece yansıtıyor?	4.0	2.8
ORTALAMA	4,1	2,9

edilen sonuçların hiç birinde merkezi hükümet değerlendirmeleri yerel yönetimler için yapılanlardan yukarda değildir.

Muhtarlık Kurumu

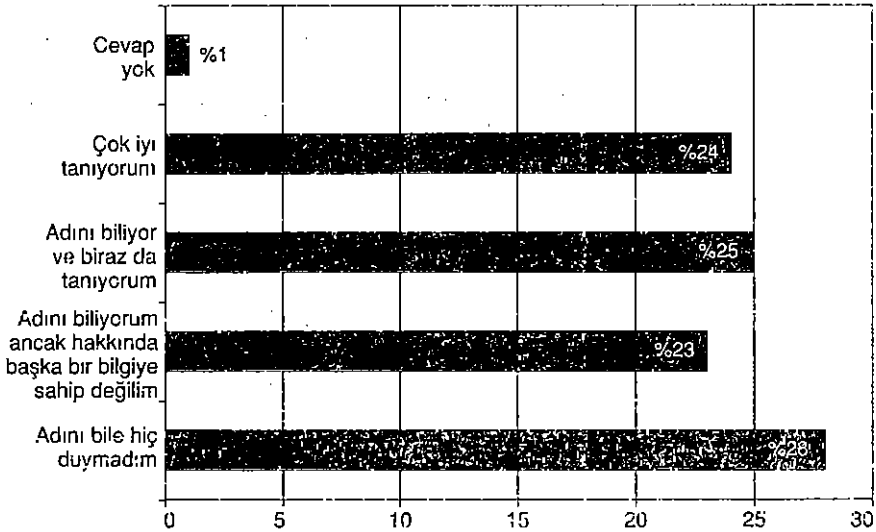
Muhtarlık kurumuna ilişkin bir dizi soruyla büyük ölçüde “bize” has olan yerel yönetim kurumuna ilişkin halkın düşünceleri alınmaya çalışılmıştır. Şüphesiz, yerel yönetimlere aktif katılımın bir yolu muhtarlar aracılığıyla olabileceğinden, bu cevapların önemi büyüktür.

İlk olarak, kişilere mahalle muhtarlarını ne denli tanıdıkları sorusu yöneltilmiştir. Soru ve verilen cevapların ortalaması aşağıda aktarılmıştır.

MUHTARLARIN TANINMA DÜZEYLERİ Mahalle muhtarınızı ne derece tanıyorsunuz?

Görüldüğü gibi, kısmen ya da çok iyi tanıyanlar yüzde 49 oranında, hiç tanımayanlar ise yüzde 28 oranındadır. IRI (1995b:86) araştırma-

Şekil 5
Muhtarın Tanınması

sında muhtarların tanınma düzeylerini ölçmek için farklı bir soru şekli kullanılmıştır. 1995 yılında muhtarlarını hiç tanımadıklarını söyleyenler yüzde 10, ismini duymuş ancak hakkında hiç bir şey bilmediğini söyleyenler ise yüzde 16'dır. Buna karşılık muhtarları hakkında oldukça ve çok iyi bilgi sahibi olduklarını söyleyenlerin toplamı da yüzde 49'dur.

Tanınmayı etkileyebilecek etkenlerden birinin muhtarların görev, yetki ve sorumlulukları olduğu açıktır. Muhtarların üstlendikleri görevlerin iktisadi ve politik etkileri fazla olmadığı için, kişilerin muhtarlarla ilişkilerinin fazla olmadığı ve olduğu koşulda da bu ilişkinin bir önem arz etmediği malumdur.

Bu noktadan hareketle muhtarların yetki ve sorumluluk alanlarının geliştirilmesi hususundaki görüşlere yönelik tercih öğrenilmeye çalışılmıştır. Bu soru ile muhtarların; belediye meclisi toplantılarına katılıp fikir beyan etmeleri, belediye meclisinde oy haklarının bulunması, mahallelerde imar izni yetkisine sahip olmaları ve mahallelerdeki imar uygulamalarının denetimini yapmaları konularındaki tercihler 0 (hiç katılmıyorum) ile 10 (tamamen katılıyorum) skalasında alınmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla, ortalamalar arttıkça söz konusu ifadeye katılma derecesi de artmaktadır. Yöneltilen soru ve cevapların ortalaması aşağıda sunulmuştur.

Tablo 10
Muhtarların Yetki ve Sorumlulukları

	Ortalama
Muhtarlar belediye meclisi toplantılarına düzenli olarak katılıp fikirlerini dile getirebilmelidirler.	8,0
Muhtarlar belediye meclisi kararlarında oy hakkına sahip olmalıdırlar.	7,4
Muhtarlar mahallelerinde imar izni verme yetkisine sahip olmalıdırlar.	3,5
Muhtarlar mahallelerinde imar düzenlemelerini kontrol etme yetkisine sahip olmalıdırlar.	5,4

MUHTARLARIN YETKİ VE SORUMLULUKLARI Muhtarların yetki ve sorumluluklarında yapılabilecek aşağıda sayacağım değişiklikler konusunda ileri sürülen fikirlere ne derece katıldığınızı söyler misiniz?

Görüldüğü gibi, halk, muhtarlarının belediye meclisinde bulunmalarını hararetle istemekte (10 üzerinden 8 ortalama puan) ve hatta oy hakkına sahip olmalarını tercih etmektedir (10 üzerinden 7,4 ortalama puan). Muhtarların mahallelerdeki imar düzenlemelerinin kontrol edilmesinde yetkilendirilmelerine de sıcak bakılmasına (10 üzerinden 5,4 ortalama puan) rağmen, muhtarların mahallelerde imar izni verme yetkisine sahip olmaları fikrine karşı gelinmektedir (10 üzerinden 3,5 ortalama puan).

Bizim muhtarların yetki ve sorumlulukları hakkında sorduğumuz bu sorular IRI (1995b) tarafından da aynı şekilde kullanılmıştı. Tek fark 1995'te cevaplar önermelere katılıyor, katılmıyor ya da fikri yok şeklinde alınmışken, bizim araştırmamızda görüşülen kişilerden önermelere katılma derecelerini "hiç katılmıyorum" (sıfır)'dan "tamamen katılıyorum" (on)'a kadar değişen bir not vererek belirtmeleri istenmiştir. Aşağıda Tablo 11'de sonuçlarımız, karşılaştırma amacıyla, kendi 10'lu skalamız katılıyor-katılmıyor şekline dönüştürülerek sunulmuştur. Sonuçlardan görülmektedir ki, muhtarların yerel politikaya katılımı konusunda "meclis toplantılarına katılıp görüş bildirebilme" olanağının tanınmasına destek hemen hemen aynı düzeydedir. 1995'te bu önermeye katılanların yüzdesiyle katılmayanların yüzdesi arasındaki fark katılanlar lehine yüzde 70 iken, 1999'da yüzde 69'dur. Yine 1995'te olduğu gibi 1999'da da muhtarların belediye meclisi kararlarında oy hakkına sahip olmaları fikri daha düşük düzeyde kabul görmekte ve ancak net katılma oranı yüzde 58'i bulmaktadır. Fakat, bu önermeye katılma oranı yüzde altı artarken, katılmama oranı da yüzde iki düşmüştür ve net katılma böylelikle sekiz puan artış göstererek yüzde 58 düzeyine varmıştır.

17 Ağustos depreminden sonra kamuoyunda yerel idarelere karşı oluşan tepkiden muhtarların da paylarını aldıkları görülmektedir. Yerel idarelerin depreme karşı almaları gereken önlemler ve imar uygulamalarının denetiminde gözlenen yetersizlik, deprem sonrasında kamuoyunda geniş yankı bulunmuştur. 1995'te muhtarların imar yetkisine sa-

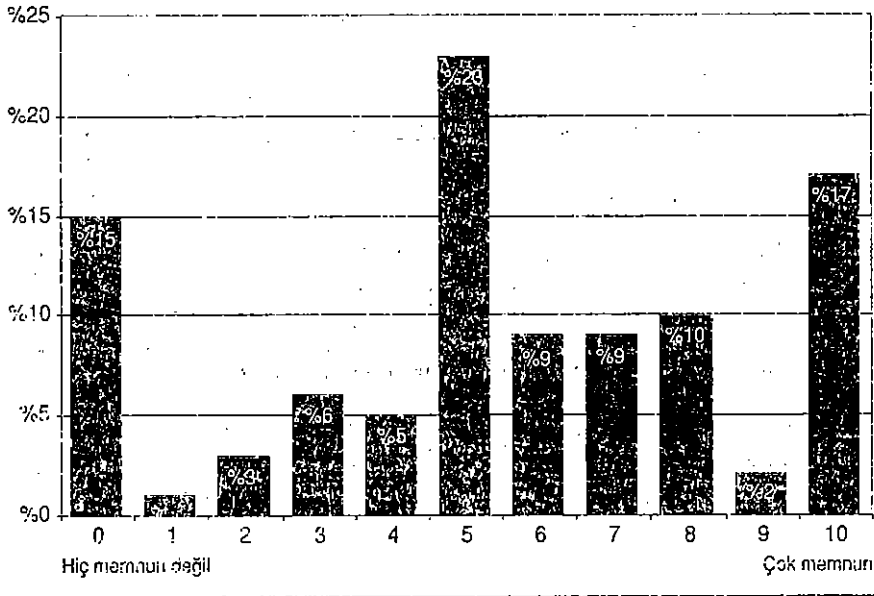
Tablo II
Muhtarların Yetki ve Sorumlulukları Hakkında Önermelere
Verilen Destekte Değişmeler, 1995-1999

	1999			IRI (1995)		
	KATIL- MIYORUM	KATILI- YORUM	NET KATILANLAR	KATIL- MIYORUM	KATILI- YORUM	NET KATILANLAR
Muhtarlar belediye meclisi toplantılarına düzenli olarak katılıp fikirlerini dile getirebilmelidirler	10	79	69	8	78	70
Muhtarlar belediye meclisi kararlarında oy haklarına sahip olmalıdırlar	15	73	58	17	67	50
Muhtarlar mahallelerinde imar izni verme yetkisine sahip olmalıdırlar	62	29	-33	41	41	0
Muhtarlar mahallelerinde imar düzenlenmelerini kontrol etme yetkisine sahip olmalıdırlar	39	48	9	21	63	42

hip kılınmaları fikrini destekleyenlerle desteklemeyenler birbirlerine eşit olarak yüzde 41 düzeyindeyken, 1999'a gelindiğinde bu fikri desteklemeyenler yüzde 62'lik bir ağırlık kazanmıştır. Deprem sonrası yerel yönetimler aleyhinde düşünceler öne sürülmüş olması nedeniyle olsa gerek, muhtarların mahallelerdeki imar uygulamalarının denetimini kontrol etme yetkisine sahip olmalarını isteyenler yüzde 63'ten yüzde 48 düzeyine düşmüştür; yine de kabul edenler, karşı çıkan yüzde 39'luk bir kesimden daha geniş bir kitleyi oluşturmaktadırlar. Kısaca, kentli kamuoyu yerel yönetimlerin en alt düzeyindeki muhtarların belediye yönetimlerine katılmasını büyük ölçüde desteklerken imar izin yetkisinin muhtarlık düzeyine taşınmasına ağırlıkla karşı çıkmaktadır. İmar uygulamalarının denetiminde ise muhtarların bir rol oynamasına 1995'e göre daha düşük oranda olsa da katılanlar katılmayanlardan fazladır.

Heren ardından, kişilere mahalle muhtarlarından ne denli memnun oldukları 0 ile 10 arasındaki skala üzerinden sorulmuştur. Yöneltilen soru ve cevapların ortalaması aşağıdadır.

Şekil 6
Muhtarlardan Memnuniyet Düzeyi

MAHALLE MUHTARININ HİZMETİNDEN MEMNUNİYET
*Son beş yıl için genel olarak düşündüğünüzde mahalle muhtar-
 larınızın hizmetlerinden ne derece memnunsunuz?*

Görüldüğü gibi, yüzde 54 oranında kişi 10 üzerinden 5 ve üstü puan vermiştir; ortalama da 5,5 düzeyindedir. Elbet, görece yüksek olan bir puanı değerlendirmeye alırken, yukarıda vurgulamış olduğumuz üzere, muhtarların görev ve yetkilerinin sınırlı olduğunu göz önünde bulundurmakta yarar olabilir. 1995'le karşılaştırıldığında 1999'da muhtarlardan memnun olmayanlar yüzde 22'den yüzde 30'a çıkmıştır. Buna karşılık, memnun olanlar yüzde 44'ten yüzde 47'ye çıkmıştır (IRI, 1995b: 86).

Patronaj I-Kamunun Verdiği Hizmetlerdeki Kayırmalar

Çalışmamızda ikinci olarak ele alacağımız boyut patronajdır. Burada, şu ana kadar izleyegeldiğimiz yöntem uygun olarak, sorularımızı yerel ve merkezi olarak ikiye ayırarak yöneltmiş bulunuyoruz. Ayrıca, "sizce merkezi hükümet kayırmacılık yapıyor mu?" şeklinde genel ve herkeste farklı noktaları çağrıştıracak bir soru yerine, çalışmamızda merkezi ve yerel yönetimler için ayrı ayrı altı değişik alandaki kayırmacılık boyutunu irdelemeyi seçmiş durumdayız. Burada, yine, 0 ila 10 arasında bir skala kullanılmış durumdadır; 0 puan tamamen kayırmacılık yapıldığını, 10 puan ise hiç kayırmacılık yapılmadığını göstermektedir. Önce merkezi yönetime ilişkin sorular yöneltmiştir. Bu çerçevede merkezi hükümetin, (a) uygulamakta olduğu ekonomi politikalarında şirketlere ne derece eşit bir muamele yaptığı, (b) ilköğretim/lise/üniversite açarken ya da varolanlara yeni yatırımlar yaparken kimi ilçe ve şehirleri ilerde oy kazanmak amacıyla kayırıp kayırmadığı, (c) güvenliği sağlarken ne denli eşit davrandığı, (d) ülkenin ormanlarını keserek ya da yakarak arazi açan kişilere karşı cezai bir yaptırımda bulunurken ne denli eşit bir tavır sergilediği, (e) vergi kaçırıcılara karşı ne derece eşit bir yaptırım uyguladığı ve (f) otoyol ve baraj gibi büyük projeleri ihale ile bir şirkete inşaatı için verirken, bu şirketi seçme aşamasında bazı şirketleri siyasi veya maddi çıkar karşılığında kayırıp kayırmadığı sorulmuştur. Sorular ve verilen cevapların ortalaması aşağıda sunulmuştur.

PATRONAJ: MERKEZİ YÖNETİM Şimdi merkezi hükümetleri düşünmenizi istiyoruz. Hükümetlerin yapageldikleri birçok hizmetler vardır. Bu hizmetleri son beş yıl için genel olarak düşünün. Şimdi, bunlardan bazılarını size söyleyeceğim ve sizden de hükümetlerin bu hizmetleri sunarken siyasi veya maddi çıkar elde etmek amacıyla kayırmacılık yapıp yapmadıkları konusunda ne düşündüğünüzü öğrenmeye çalışacağım.

Tablo 12
Patronaj: Merkezi Yönetim

	Ortalama
Sizce merkezi hükümetler uygulamakta oldukları ekonomi politikalarında şirketlere ne derece eşit bir muamele yapıyor?	2.6
Sizce merkezi hükümetler ilköğretim/ lise/üniversite açarken ya da varolanlara yeni yatırımlar yaparken kimi ilçe ve şehirleri ilerde cy kazanmak amacıyla kayırıyor mu, yoksa bu eğitim birimlerini ihtiyaçlar çerçevesinde mi belirliyor?	3.0
Sizce merkezi hükümetler polis kuvvetleriyle güvenlik hizmeti verirken, herkese ne ölçüde eşit bir muamele yapıyor?	3.7
Sizce merkezi hükümetler ülkenin ormanlarını keserek ya da vakarak arazi açan kişilere karşı cezai bir yaptırımda bulunurken bu kişilere ne denli eşit bir tavır sergiliyor?	2.9
Sizce merkezi hükümetler vergi toplarken, vergi kaçırıcılara karşı ne derece eşit bir yaptırım uyguluyor?	2.2
Sizce merkezi hükümetler otoyol ve baraj gibi büyük projeleri ihale ile bir şirkete inşaatı için verirken, bu şirketi seçme aşamasında bazı şirketleri siyasi veya maddi çıkar karşılığında kayırıyor mu? Yoksa içlerinde en iyi teklifi verenine projeyi veriyor?	2.6

Görüldüğü gibi, ortalama skorlar 10 üzerinden 2,2 ile 3,7 arasında oynamaktadır. Dolayısıyla, merkezi hükümetlerin değerlendirmeye sunulan değişik faaliyet alanlarında kayırmacılık yaptığı konusunda genel bir kanaat olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu konudaki görüşlerin, Polis kuvvetleriyle güvenlik hizmeti verirken bile, diğer tüm faaliyet alanları arasında en eşitlikçi performansı göstermekle beraber, bazı kişileri kayırma yönünde gerçekleşmiş olması dikkat çekicidir.

Benzer sorulardan oluşan altı soru yerel yönetimlerin değerlendirilmesi için yöneltmiştir. Bu çerçevede, yerel yönetimlerin, (a) imar uygulamasında kişilere ne derecede eşit muamele yaptıkları, (b) şehrin çöplerini toplarken şehrin mahallelerine ne derece eşit bir uygulamada buldukları, (c) zabıta hizmeti sunarken işyerlerine ne derece eşit bir muamelede buldukları, (d) itfaiye hizmeti verirken şehrin mahallelerine ne derece eşit bir hizmet götürdükleri, (e) park ve bahçe hizme-

Tablo 13
Patronaj: Yerel Yönetim

	Ortalama
Sizce belediyeler imar uygulamasında kişilere ne derecede eşit muamele yapıyor?	3.5
Sizce belediyeler şehrin çöplerini toplarken şehrin mahallelerine ne derece eşit bir uygulama yapıyor?	5.8
Sizce belediyeler zabıta hizmeti sunarken işyerlerine ne derece eşit bir muamele yapıyor?	4.4
Sizce belediyeler itfaiye hizmeti verirken, şehrin mahallelerine ne derece eşit bir hizmet götürüyor?	6.7
Sizce belediyeler park ve bahçe hizmeti verirken, şehrin mahallelerine ne derece eşit bir uygulama yapıyor?	4.8
Sizce belediyeler kaldırım taşı döşeme gibi projeleri ihale ile bir şirkete inşaatı için verirken, bu şirketi seçme aşamasında bazı şirketleri siyasi veya maddi çıkar karşılığında kayırıyor mu?	3.7

ti verirken şehrin mahallelerine ne derece eşit davrandıkları ve (f) kaldırım taşı döşeme gibi projeleri ihale ile bir şirkete inşaatı için verirken, bu şirketi seçme aşamasında bazı şirketleri siyasi veya maddi çıkar karşılığında kayırıp kayırmadıkları sorulmuştur. Sorular ve verilen cevapların ortalaması aşağıda sunulmuştur.

PATRONAJ: YEREL YÖNETİM *Şimdi de ilinizdeki belediyenizi değiştirmenizi istiyoruz. Belediyelerin yapageldikleri birçok hizmetler vardır. Bu hizmetleri son beş yıldan itibaren düşünün. Bunlardan bazılarını size söyleyeceğim ve sizden de belediyelerin bu hizmetleri sunarken siyasi ve maddi çıkar elde etmek amacıyla kayırmacılık yapıp yapmadıkları konusunda ne düşündüğünüzü öğrenmeye çalışacağım.*

Burada da ortalama skorlar 10 üzerinden 3,5 ile 6,7 arasında oynamaktadır. Açık ki, yerel yönetimlerin değerlendirilmeleri daha olumlu sonuçlar vermektedir. Ancak, her alanda yerel yönetimlerin olumlu değerlendirildiğini söylemek mümkün değildir. Örneğin, imar uygulamaları, kaldırım taşı döşeme gibi projelerin ihale ile bir şirkete verilmesi, zabıta hizmetleri ve park ve bahçe hizmetlerinde belediyelerin bazı kişileri kayırdıkları yönüne kayan değerlendirmeler oluşmuştur. Buna karşın şehrin çöplerinin toplanması ve itfaiye hizmeti verilmesinde belediyelerin ortalama olarak eşit muamele ve hizmet götürdüğü şeklinde bir değerlendirme amacı söz konusudur.

Akabinde her iki soru grubuna verilen cevaplar faktör analizine tabi tutulmuş ve herhangi bir ayrışmanın söz konusu olup olmadığı anlaşılmaya çalışılmıştır. Faktör analizi bu her iki altışarlık soru grubuna verilen cevapların birbirinden açık bir şekilde ayrılan ayrı değerlendirme boyutları oluşturduğunu saptamıştır. Aşağıda Tablo 14'ten de görüldüğü gibi, merkezi ve yerel yönetimlerde kayırmacılık konusunda sorulan altışar sorudan toplam varyansın yüzde 58,49'unu açıklayan iki ayrı boyut çıkarmak mümkündür. Birinci boyutta merkezi hükümetlerin değişik uygulamalarında var olan kayırmacılığın değerlendirmeleri yer almaktadır. Bu boyutta en etkili görülen iki değerlendirilmenin de hükümetlerin ekonomi ve vergi politikalarındaki kayırmacılığa ait olması dikkat çekicidir. Bu iki konudaki değerlendirme notları merkezi

Tablo 14

Merkezi ve Yerel Yönetimlerde Patronaj: Faktör Analizi Sonuçları

	Merkezi Hükümet	Belediyeler
Sizce merkezi hükümetler uygulamakta oldukları ekonomi politikalarında şirketlere ne derece eşit bir muamele yapıyor?	0,781	0,103
Sizce merkezi hükümetler vergi toplarken, vergi kaçırıcılara karşı ne derece eşit bir yaptırım uyguluyor?	0,780	0,180
Sizce merkezi hükümetler otoyol ve baraj-gibi büyük projeleri ihale ile bir şirkete inşaatı için verirken, bu şirketi seçme aşamasında bazı şirketleri siyasi veya maddi çıkar karşılığında kayırıyor mu?	0,772	0,178
Sizce merkezi hükümetler ülkenin ormanlarını keserek ya da yakarak arazi açan kişilere karşı cezai bir yaptırımda bulunurken bu kişilere ne denli eşit bir tavır sergiliyor?	0,732	0,191
Sizce merkezi hükümetler ilköğretim/lise/üniversite açarken ya da varolanlara yeni yatırımlar yaparken kimi ilçe ve şehirleri ilerde oy kazanmak amacıyla kayırıyor mu, yoksa bu eğitim birimlerini ihtiyaçlar çerçevesinde mi belirliyor?	0,718	0,167
Sizce merkezi hükümet polis kuvvetleriyle güvenlik hizmeti verirken herkese ne ölçüde eşit bir muamele yapıyor?	0,632	0,262
Sizce belediyeler şehrin çöplerini toplarken şehrin mahallelerine ne derece eşit bir uygulama yapıyor?	0,115	0,805
Sizce belediyeler park ve bahçe hizmeti verirken şehrin mahallelerine ne derece eşit bir uygulama yapıyor?	0,174	0,764
Sizce belediyeler zabıta hizmeti sunarken işyerlerine ne derece eşit bir muamele yapıyor?	0,259	0,761
Sizce belediyeler itfaiye hizmeti verirken, şehrin mahallelerine ne derece eşit bir hizmet götürüyor?	0,026	0,733
Sizce belediyeler kaldırım taşı döşeme gibi projeleri ihale ile bir şirkete inşaatı için verirken bu şirketi seçme aşamasında bazı şirketleri siyasi veya maddi çıkar karşılığında kayırıyor mu?		
Yoksa içlerinde en iyi teklifi verene mi projeyi veriyor?	0,365	0,637
Sizce belediyeler imar uygulamasında kişilere ne derecede eşit muamele yapıyor?	0,335	0,605
Açıklanan varyans (%)	30,76	27,73

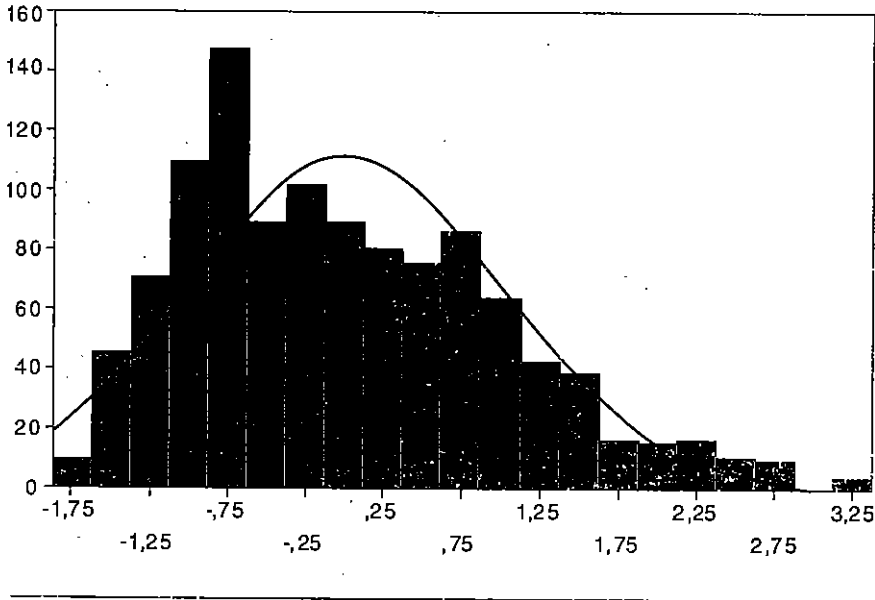
Faktör çıkarma metodu: Ana Bileşkenler Analizi

Rotasyon metodu: Kaiser Normalizasyonu ile Varimax

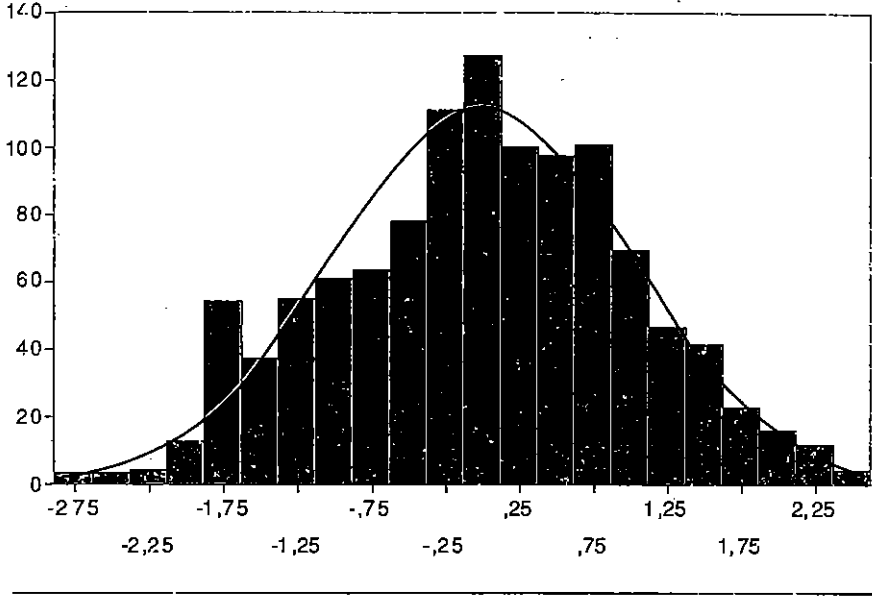
hükümetlerin almış oldukları en düşük ortalama değerlendirmeye sahiptir (ekonomi politikasında 10 üzerinden 2,6 vergi politikasında ise 10 üzerinden 2,2). Yine bu boyutta en az etkili olan polis ve güvenlik kuvvetlerine ait olan değerlendirme de ortalama 10 üzerinden 3,7 ile merkezi hükümetlerin faaliyet alanlarında en iyi değerlendirmeyi almıştır.

İkinci boyutta belediyelerin değişik uygulamalarında var olan kayırmacılığın değerlendirilmeleri yer almaktadır. Bu boyutta en etkili görülen iki değerlendirme çöp toplama ile park ve bahçe hizmetleridir. Bu iki konudaki değerlendirme notları belediyelerin almış oldukları en düşük ortalama değerlendirme değildir. Çöp toplamada 10 üzerinden 5,8, park ve bahçe hizmetlerinde ise 4,8 ile kayırmacılıkta ortalama değerlendirmeye yakın puanlar gözlenmektedir. Yine bu boyutta en az etkili olan imar ve ihale uygulamalarına ait olan değerlendirme de sırasıyla ortalama 10 üzerinden 3,5 ve 3,7 ile belediyelerin faaliyet alanlarında en kötü değerlendirmeyi almıştır.

Şekil 7a
Merkezi Hükümetlerde Patronaj

Şekil 7b
Belediyelerde Patronaj

Merkezi ve yerel yönetimlerin ne derece kayırmacılık yaptığına ilişkin bir ölçü olarak faktör analizinden elde edilen faktör değerlerini ("factor scores") kullanacağız. Yukardaki faktör analizi sonuç tablosunda görülen faktör yükleri ("factor loadings") kullanılarak bir ağırlıklı ortalama olarak elde edilen faktör değerlerinin elimizdeki örneklem içindeki dağılımı, yerel ve merkezi hükümetler için, yukarıda Şekil 7a ve 7b'de verilmiştir. Görülmektedir ki, merkezi hükümet değerlendirmeleri ortalama olarak negatife doğru kaymakta ve negatif değerlerde yoğunlaşmış dağılım göstermektedir. Oysa belediyelere ait değerlendirmelerde göze çarpan, belediyeleri negatif olarak değerlendirenlerle pozitif olarak değerlendirenlerin simetriğe yakın ve ne eşit ne kayırmacı anlamına gelen orta sıfır noktası etrafında dağılımasıdır.

Patronaj II-Halkın Kamu Yönetimleriyle Olan İlişkisindeki Kayırmacılık

Halkın, kamunun vermekte olduğu hizmetlerde ne düzeyde kayırmacılık yaptığına yönelik yukarıda elde edilen bulguların ötesinde, kişilerin birey ile kamu arasında ilişkilerin ne şekilde düzenlendiğine ilişkin de görüşler elde edilmeye çalışılmıştır. İlk önce, daha önceki çalışmalarla da karşılaştırma yapılabilmesi için, kişinin rüşvet verip vermediği öğrenilmeye çalışılmıştır.

Rüşvet Verme

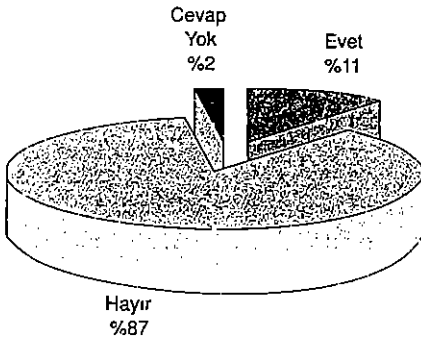
Halktan, merkezi ve yerel yönetimlere son beş yıl içerisinde rüşvet verip vermedikleri öğrenilmeye çalışılmıştır. Soru ve ortalamalar şu şekildedir.

RÜŞVET Son beş yıl içerisinde belediyelerle ilgili bir işiniz dolayısıyla bu kuruma hiç rüşvet verdiniz mi? Peki, son beş yıl içerisinde merkezi hükümete bir işiniz dolayısıyla hiç rüşvet verdiniz mi?

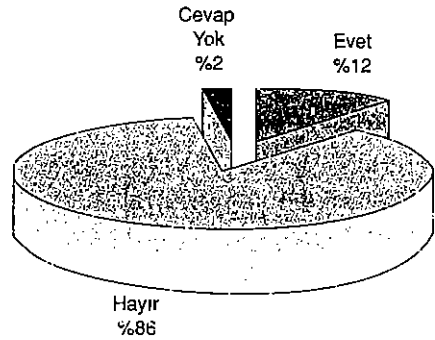
Şekil 8

Rüşvet Verme: Merkezi ve Yerel

Son beş yıl içinde rüşvet vererek belediyede bir işinizi yaptırmak zorunda kaldınız mı?

Son beş yıl içinde rüşvet vererek belediye dışında merkezi yönetimde bir işinizi yaptırmak zorunda kaldınız mı?

Görüldüğü gibi, her iki durumda da rüşvet verme halk arasında oldukça düşük çıkmaktadır. Bu sonuç daha önceki çalışmalarla uyum içerisinde (IRI, 1995a,b). 1995'teki araştırmada belediyede kendinden rüşvet istendiğini söyleyen yüzde 12 civarında bir kitle vardır. 1999'a gelindiğinde bu oranda önemli bir değişim gözlenmemektedir. Merkezi hükümetler düzeyinde kendinden rüşvet istendiğini söyleyenlerin oranı belediyelerde rüşvet istendiğini belirtenlerden sadece yüzde bir puan daha fazladır.

Ancak, halkın kayırmacılık ilişkilerinin ne denli içinde olduğunun anlaşılmasında "rüşvet verdin mi?" sorusunun yanıltıcı olabileceğini şu iki nedenle düşündük: (i) sonuçta rüşvet vermek suç teşkil ettiğinden kişi cevabında doğruyu söylemekten çekinebilir; (ii) kayırma her zaman para olarak ödenen rüşvet karşılığında yapılmayabilir, başka mekanizmalar da gündemde olabilir.

İşbitiricilik

Burada, gerek merkezi gerek yerel düzeyde bir iş takip edilirken kimlerin ne derece yardımcı olduğu şu sorularla sorulmuştur.

Tablo 15
İşbitiricilik: Merkezi ve Yerel

	YEREL	MERKEZİ
İlinizin milletvekili	2,3	2,3
Muhtar	5,1	3,5
Belediye başkanı	3,9	2,8
İlgili birimde tanıdığınız olan bir arkadaş, aile yakını vs.	5,8	5,1
Bir siyasi partinin çevrenizdeki temsilcisi	3,9	3,6
İlgili birimde işinizi yapma durumunda olan kişinin kendisi	4,5	3,8

İŞBİTİRİCİLİK Aşağıda sayacağım kişiler belediyede bir işiniz olduğunda size ne derece yardımcı olur? Peki belediye dışında merkezi yönetimde bir işiniz olduğunda aşağıdakilerden her biri ne derece yardımcı olur?

Tablo 15'te de görüldüğü gibi, bulunulan şehrin milletvekili, belediye başkanı ve bir siyasi partinin bulunulan çevredeki temsilcisi gibi formel olarak yönetimde etkili olabilecek kişilerin gerek yerel gerek merkezi yönetimlerde işbitirmede yardımcı olduklarını söylemek güçtür. Burada belediye başkanlarının yerel sorunların çözümünde, beklendiği üzere, merkezi hükümetle karşılaşılan sorunların çözümünden daha etkili olduğunun altını çizmekte fayda var. Muhtarlar yerel düzlemde sorun çözücü olarak görülürlerken merkezi alanda pek bir etkinlikleri yoktur. Ancak, görüldüğü gibi, gerek merkezi gerek yerel düzeyde "ilgili birimdeki arkadaş, aile yakını" en yüksek puanları almaktadır. Bu noktanın daha da ayrıntılandırılmasına yönelik olarak şöyle bir yaklaşım izlenmiştir:

EN GEÇERLİ VE EN GEÇERSİZ YOLLAR Şimdi sayacaklarımdan hangisi belediyelerde iş yaptırmak için en geçerli yoldur? Peki bu saydıklarımdan hangisi belediyelerde iş yaptırmak için en az geçerli yoldur?

Tablo 16 ve 17'yi değerlendirirken kişilerin kendilerine verilmiş beş seçenektan birini merkezi/yerel yönetimlerde iş yaptırmak için en geçerli, birini de en az geçerli yolu olarak seçmeleri istendiğini akılda tutmak gerekir. Dolayısıyla, tüm seçenekler için soruya cevap verenlerin yüzde olarak ne kadarından iş yaptırmak için en geçerli yolu olarak görüldüğünün yanı sıra bir de iş yaptırmak için en az geçerli yolu olarak görüldüğü gösterilmiştir. Bu iki oran arasındaki fark anlamlı bir görüntü ortaya koymaktadır. Örneğin, ilgili birimdeki yöneticilerle arkadaşlık ya da hemşerilik ilişkisine girmek yüzde 31'lik bir kitle tarafından belediyelerde iş yaptırmak için en geçerli yolu olarak görülürken yüzde 7'lik bir kitle tarafından da belediyelerde iş yaptırmak için en az geçerli yolu olarak gösterilmiştir. Yani net olarak yüzde 24'lük bir kesim ilgili birimdeki yöneticilerle arkadaşlık ya da hemşerilik ilişkisine girmeyi belediyelerde iş yaptırmak için en geçerli yolu olarak göstermektedir. Benzer şekilde il-

Tablo 16
Belediyelerde İş Yaptırmanın En Geçerli ve En Az Geçerli Yolu

	GEÇERLİ %	GEÇERSİZ %	NET %
İlgili birimdeki yöneticilere işinizi yapmak için gerekli tüm bilgileri vermek	36	32	4
İlgili birimdeki yöneticilerle arkadaşlık ya da hemşerilik ilişkisine girmeye çalışmak	31	7	24
İlgili birime gazete ya da televizyon kanallarını kullanarak baskı yapmak	6	14	-8
İlgili birime karşı toplu gösteri ya da protesto organize etmek	4	26	-22
İlgili birimdeki yöneticilere uygun bir hediye alıp onlar için yapabileceğiniz bir şey olup olmadığını sormak	21	16	5
Cevap Yok	1	4	

gili birimdeki yöneticilerle arkadaşlık ya da hemşerilik ilişkisine girmek merkezi hükümette de en yüksek net skoru alarak ön plana çıkmaktadır. İş yapacak kişiye bir hediye almak ya da onun için bir hizmette bulunmak önerisi de gerek belediyelerde gerek merkezi hükümette net pozitif skorlar almıştır (yüzde 5 ve yüzde 9).

Bulgular arasında en çarpıcı olan, gerek belediyelerde gerek merkezi hükümette iş yaptırmanın en az geçerli birinci yolu olarak ilgili birimdeki yöneticilere işi yaptırmak için gerekli tüm bilgileri vermek olmasıdır. Tarafsız ve teknik kriterlere göre servis üretiminin temeli olarak alınabilecek tüm bilgilendirmeye pek rağbet gösterilmemesinin yanında servis almayı engelleyici olarak görülmesi de söz konusudur.

Tablo 17
Merkezi Hükümette İş Yaptırmanın En Geçerli ve
En Az Geçerli Yolu

	GEÇERLİ	GEÇERSİZ	NET
	%	%	%
İlgili birimdeki yöneticilere işinizi yapmak için gerekli tüm bilgileri vermek	27	35	-9
İlgili birimdeki yöneticilerle arkadaşlık ya da hemşehricilik ilişkisine girmeye çalışmak	26	7	19
İlgili birime gazete ya da televizyon kanallarını kullanarak baskı yapmak	14	11	3
İlgili birime karşı toplu gösteri ya da protesto organize etmek	6	25	-19
İlgili birimdeki yöneticilere uygun bir hediye alıp onlar için yapabileceğiniz bir şey olup olmadığını sormak	26	17	9
Cevap Yok	2	5	

Kişisel Yardım Alma

Gerek yerel gerek merkezi hükümet ile ilgili işlerde kimin yardımcı olacağıyla ilgili sorumuzun yanı sıra bir de görüşülenlere söz konusu kişilerden işlerini yaptırmak için yardım isteyip istemedikleri sorulmuştur.

KİŞİSEL YARDIM ALMA Peki bu kişilerin herhangi birisinden belediyede işinizi yaptırmak için yardım istediniz mi? Ya beledi-

ye dışında merkezi yönetimde bir işiniz olduğunda işinizi yaptırmak için yardım istediniz mi?

Görüldüğü gibi, belediyede bir iş için yardım isteme merkezi yönetimlerle ilgili olanlardan çok daha sık rastlanılan bir olaydır. Görüşülenlerin yüzde 21,3'ü belediyeye ilgili bir iş konusunda muhtardan yardım istediklerini söylerken, aynı nedenle belediye başkanından yardım isteyenler yüzde 10,6, bir siyasi partinin temsilcisinden yüzde 7,9, milletvekilinden yüzde 3,4 oranındadır. Buna karşın, ilgili birimde tanıdık bir arkadaş ya da aile yakını gibi birinden yardım isteme oranı yüzde 18,8'dir.

Merkezi yönetimle ilgili sorun konusunda yardım istendiğinde de en sık başvuru kişi yine ilgili birimde tanıdık bir arkadaş ya da aile yakınıdır (yüzde 9,5). Ancak, bu durumda yine aynı oranda kişi ilgili birimde işlerini yapma durumunda olan kişinin kendisinden yardım istediklerini belirtmişlerdir. Milletvekillerine merkezi yönetimle ilgili so-

Tablo 18
İş Yaptırmak İçin Kimlerden Yardım Alınıyor?

	YEREL (Evet %)	MERKEZİ (Evet %)
İlinizin milletvekili	3,4	4,7
Muhtar	21,3	7,6
Belediye başkanı	10,6	4,4
İlgili birimde tanıdığınız olan bir arkadaş, aile yakını vs.	18,5	9,5
Bir siyasi partinin çevrenizdeki temsilcisi	7,9	6,5
İlgili birimde işinizi yapma durumunda olan kişinin kendisi	15,3	9,5

runlar için yerel yönetimle ilgili olanlardan daha sık başvurulmakta, belediye başkanlarına ise yerel yönetimlerle ilgili olarak yüzde 10,6 başvurduklarını söylerken, merkezi yönetimlerle ilgili olarak ancak yüzde 4,4 başvurmaktadır.

Kısaca, yerel yönetimlere daha enformel bağlar kullanılarak yaklaşılırken merkezi yönetimlere ulaşmak ve sistem içinde sorununu çözmek isteyen vatandaşların en sık başvurdukları yol da bir tanıdık ya da aile yakını vasıtasıyla çözüme ulaşmaya çalışmaktır.

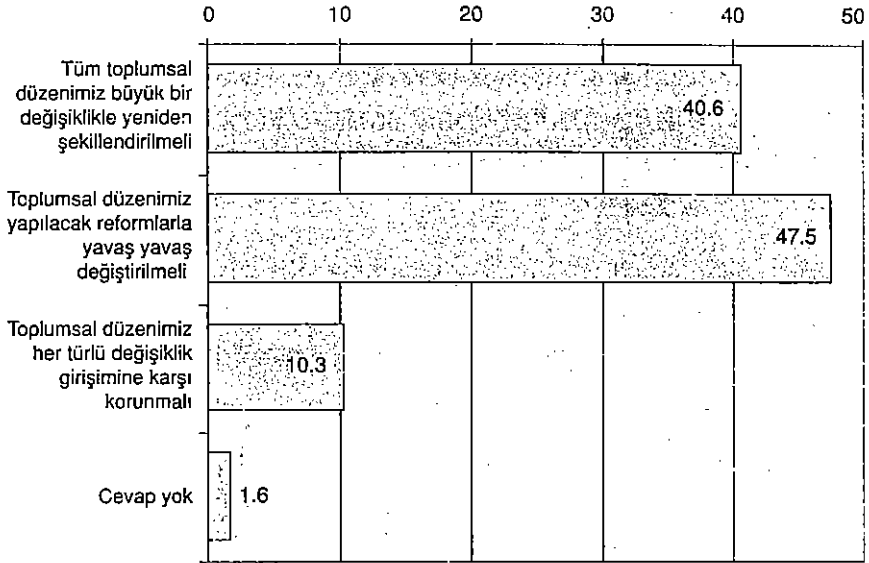
Reform

Merkezi ve yerel yönetimlere duyulan güven, bu güvenin belirleyicilerinden biri olarak iki yönetim düzeyindeki performans değerlendirmeleri ve her iki düzeyde siyasa üretimi ve uygulamalarının nasıl işlediğine yönelik değerlendirmelerin ardından sistemde reforma yaklaşımların nasıl şekillendiği sorgulanmıştır. Bu amaçla, öncelikle, en genel şekliyle toplumsal düzenin değişimine kişilerin nasıl yaklaştıkları belirlenmeye çalışılmış, ardından belediye ve merkezi hükümetlerin hizmetlerinden genel memnuniyet derecesi alınmıştır. Daha sonra, her iki yönetim düzeyi için de son beş yıl içindeki performansları dikkate alınarak yeni bir düzenlemeye, yani reforma, gerek görülüp görülmediği sorulmuştur. En son olarak da birkaç spesifik reform önerisinin yanı sıra her iki düzey için de karşılaştırılabilir alternatif reform paketlerinden hangisine destek verildiği sorgulanmış; ve kamu yönetimlerinin denetlenmesinde kişilerin kendi vakitlerinin ne kadarını ayırarak çalışacakları sorulmuştur.

TOPLUMSAL REFORM Şimdi size içinde yaşadığımız toplumsal düzen hakkında birkaç görüş okuyacağım. Bunlar arasında sizin görüşünüze en yakın olanı söyler misiniz?

Şekil 9'da da görüldüğü gibi kentli kesimde "toplumsal düzenimiz her türlü değişiklik girişimine karşı korunmalıdır" şeklindeki ifademize destek vererek en uç muhafazakârlık düzeyini gösteren kitle yüzde 10 gibi ufak bir kesimi oluşturmaktadır. Esmer (1999:51) bu kesimi Türkiye geneli için yüzde 29 olarak bulmaktadır. Açıktır ki, Esmer'in (1999:51) deyiimiyle "statükocu" kesim, beklendiği gibi kentlerde oldukça daha küçük bir gruba karşılık gelmektedir. Büyük bir değişiklik

Şekil 9
Değişim Karşısındaki Tutumlar

gereksinimi olduğuna inanan, ya da yine Esmer'in deyimiyle "devrimci", kesim kentlerde yüzde 40,6'lık bir grup oluştururken, Esmer'de (1999:51) bu oran yüzde 20 olarak bulunmaktadır. Son olarak, orta yolu seçip, "toplumsal düzenimiz yapılacak reformlarla yavaş yavaş değiştirilmelidir" fikrine destek veren yüzde 47,5'lik bir kentli "reformcu" kesim vardır. Esmer (1999: 51) bu kesimi Türkiye geneli için yüzde 51 olarak bulmaktadır.⁷ Açık ki, kırsal ve kent arasında aynı konuya yaklaşımda önemli farklılıklar gözlenmektedir. Ancak, dikkatimizi kentli nüfusa çevirecek olursak, bu kesimde toplumda değişiklik istemi yüzde 90'lar düzeyinde baskın görünürken bu değişikliğin niteliği ve hızı konusunda fikir birliği olmadığı anlaşılacaktır.

Belediyelerde Reform

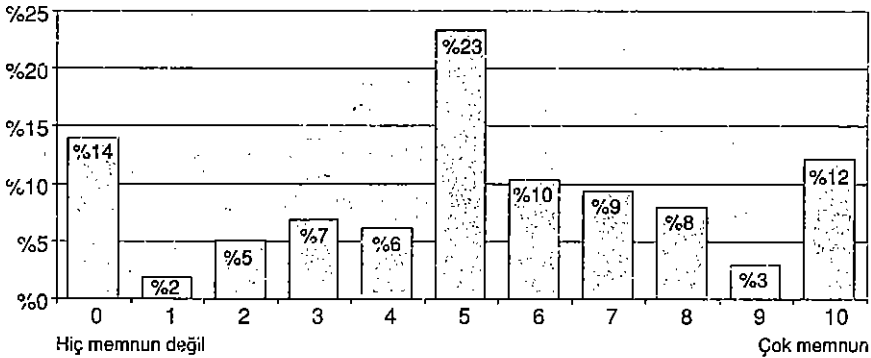
Her ne kadar şimdiye kadarki sorularımızda iki yönetim (yerel ve merkezi) düzeyindeki hizmetlerden ve bu hizmetlerin halka ulaştırılmasın-

da var olan uygulamalardan memnuniyet düzeyleri sorgulanmışsa da, genel olarak düşünülduğünde bu iki yönetim düzeyinin performansından olan memnuniyet doğrudan sorgulanmamıştı. Hem genel düzeyde memnuniyeti ölçmek hem de akabinde reforma ilişkin yöneltilecek olan sorulara hazırlanmak amacıyla şu soru yöneltilmiştir.

BELEDİYE HİZMETLERİNDEN MEMNUNİYET *Son beş yıl için genel olarak düşündüğünüzde belediyelerin hizmetlerinden ne derece memnunsunuz?*

Şekil 10'da cevapları özetlenen sorumuzla belediyelerin son beş yıl içindeki hizmetlerinden olan memnuniyet genel olarak ölçülmeye çalışılmıştır. Görüldüğü gibi belediyeler ortalama olarak 10 üzerinden 5,1 gibi bir skor almaktadırlar. 0-10 skalasının tam orta noktası olan 5 dışında bırakıldığında 0-4 aralığında bir noktayı işaretleyerek memnun olmadığını belirtenler yüzde 34, 6-10 aralığında bir noktayı işaretleyerek memnun olduklarını belirtenler yüzde 42'lik bir kitleyi oluşturmaktadırlar. Yani genel olarak memnun olduklarını söyleyenler memnun olmadıklarını söyleyenlerden yüzde sekiz puan daha fazladır. Daha önce de değişik soruların karşılaştırılmasında kullandığımız *IRI* Kasım 1995'teki araştırmasında genel olarak belediye hizmetlerinden memnu-

Şekil 10
Belediye Hizmetlerinden Memnuniyet

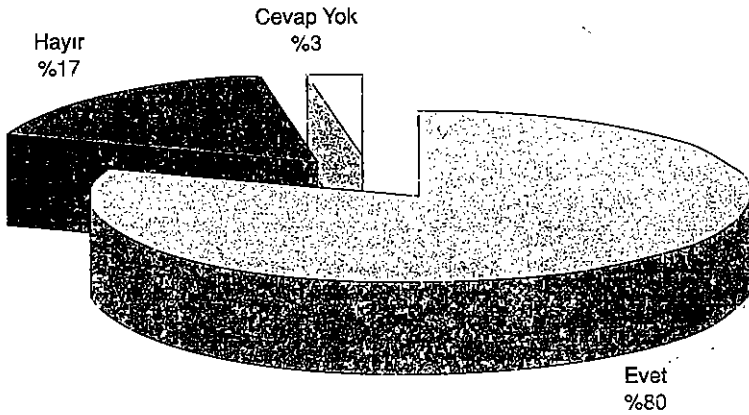

niyeti ölçmek amacıyla bizim bu araştırmada kullandığımız 0-10 skalamı yerine beşli bir skala kullanmıştı. Kasım 1995'te ilçe ve büyükşehir belediyeleri ayrı ayrı değerlendirmeye tabi tutulmuştu.⁸ İlçe belediyelerinin hizmetlerinden Kasım 1995'te yüzde 31 memnun değilken, yüzde 42 de memnun olduğunu belirtmişti; bu oranlar büyükşehir belediyeleri için sırasıyla yüzde 36 ve yüzde 38 olarak bulunmuştu. Dolayısıyla, 1995'ten 1999'a gelindiğinde belediye hizmetlerinden memnuniyette önemli bir değişme olduğunu söylemek güçtür. Akabinde de, belediyelerin ne denli reforma ihtiyaç duydukları sorusu yöneltilmiştir.

BELEDİYELEERDE REFORM *Son beş yıl için belediyelerin çalışmalarını değerlendirdiğinizde, belediyelerde işlerin yürüyüş şeklinde yeni bir düzenlemeye gidilmesini, yani bir reformu, gerekli görüyor musunuz?*

Belediyelerde işlerin yürüyüş şeklinde bir değişiklik olarak tanımlanan reforma verilen destek Şekil 11'den de görüldüğü gibi yüzde 80 düzeyindedir. Bu kadar yüksek oranda istenilen reformun ne tip bir reform olduğunu ortaya koyabilmek amacıyla, hem merkezi hem de ye-

Şekil 11
Belediyede Reform İstemi

rel yönetimlere aynı şekilde uyguladığımız, her reform paketi içinde olabilecek beş genel reform politikası oluşturduk. Bu politikalardan hangisinin birinci hangisinin de ikinci önceliğe sahip olduğunun belirlenmesini istedik. Akabinde de, biz birinci seçeneği (2) ile, ikinci seçeneği de (1) ile çarparak topladık ve bu ağırlıklandırılmış skoru “toplam skor” olarak adlandırdık. Soru ve neticeler şöyledir.

BELEDİYE REFORMU HAKKINDA FİKİRLER Türkiye belediye sisteminde reform hakkında öne sürülen fikirlerden bazılarını size okuyacağım. Sizce bunlardan hangisi öncelikle yapılmalıdır?

Tablo 19’den da görüldüğü gibi, önerilen reform politikalarından en çok destek bulan belediye personelinin eğitim düzeyinin yükseltilmesidir. İkinci sırada belediyelerin mal ve hizmet üretiminde halkın ter-

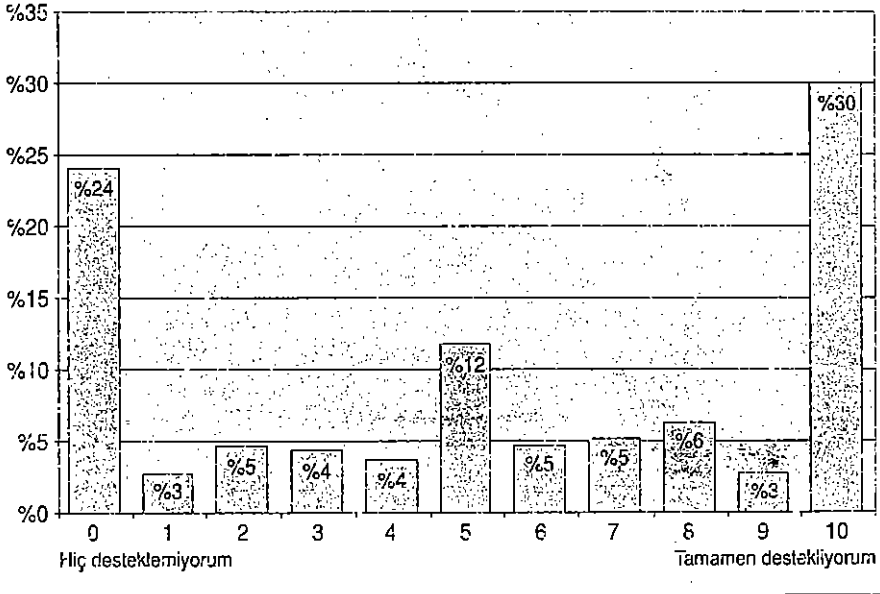
Tablo 19
Belediye Sisteminde Reform Hakkında
Değişik Fikirlerle Verilen Destek

	1. Öncelik %	2. Öncelik %	Toplam Skor
Belediye personelinin eğitim düzeyi yükseltilmelidir.	31	17	79
Belediyeler hizmet ve mal üretiminde halkın tercih ve isteklerini birinci sırada tutmalıdır.	26	19	71
Çeşitli kişi ve şirketlerle belediyeler arasında var olan çıkar ilişkileri ortadan kaldırılmalıdır.	22	25	69
Belediyeler hizmet ve mal üretiminde halkın uzun dönemli çıkarlarını gözetmelidir.	12	23	47
Belediyelerin politika üretimine halkın aktif katılımı sağlanmalıdır.	9	16	34

cih ve isteklerini ön planda tutmaları, üçüncü sırada ise belediyeler ve çeşitli kişi ve şirketler arasında var olan çıkar ilişkilerinin ortadan kaldırılması gelmektedir. Bunların ardından halkın uzun dönemli çıkarlarının gözetilmesi ve politika üretimine halkın aktif katılımının sağlanması gelmektedir. Dikkat çekici olan, katılım talebinin reform politikaları arasında en düşük desteği almış olmasıdır. Yani halk sistemin reformunu isterken bunun kendi içinden geleceği ve kendi katılımıyla şekilleneceğini düşünüyor iddiasına destek bulmak güçtür. Bu noktada akla gelen bağlantılı bir diğer soru da, belediye başkanının “geri çağrılması” fikrine halkın ne tür bir tepki vereceğidir. Bununla ilgili soru ve cevabı aşağıda sunulmuştur.

BELEDİYE BAŞKANININ GÖREVDEN ALINMASI Belediye başkanından memnun olmayan belli sayıdaki vatandaşın dilekçesiyle başkanın görevden geri alınması fikrini destekliyor musunuz?

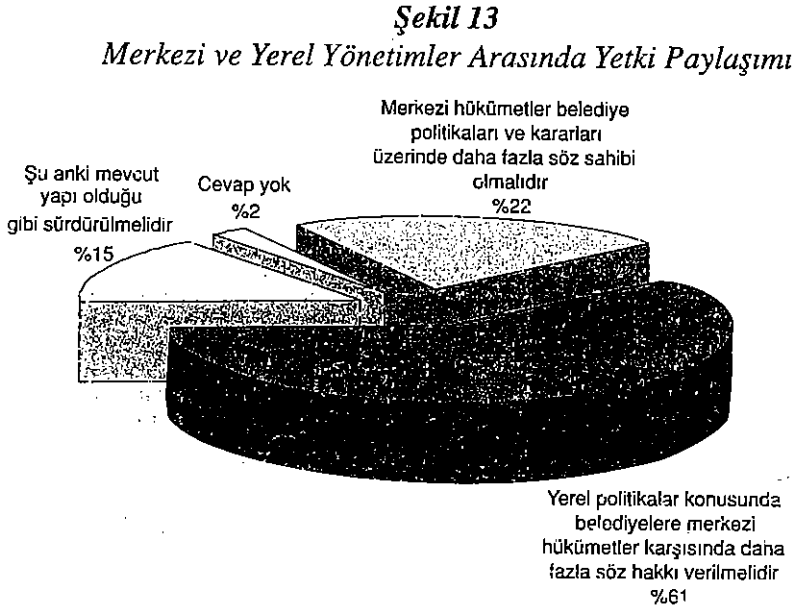
Şekil 12
Belediye Başkanının Görevden Alınması

Halkın belediye yönetimine katılımının en doğrudan ve etkin uygulamalarından biri olarak düşünülen belediye başkanlarının kendilerinden memnun olmayan belirli sayıda vatandaşın dilekçeleriyle görevden alınabilmeleri fikrine desteğin bölünmüş olduğu görülmektedir. Yüzde 48'lik bir kesimin bu fikri desteklemesine karşılık, yüzde 40 karşı çıkmaktadır. Kasım 1995'te yine benzer bir şekilde "halkın belediye başkanlarını bir dilekçe kampanyasıyla görevden alabilmesi fikrini destekliyor musunuz?" sorusuna yüzde 44'lük bir kesimin katıldığı görülmüştü (IRI, 1995b:71). Çok önemli bir artış olmasa da halkın bu "geri çağırma" fikrine son dört yıl içinde daha sıcak bakmaya başladığı söylenebilir.

Akabinde de, yerel yönetimlerle merkezi hükümet arasındaki yetki ve sorumluluk paylaşımına ilişkin görüşler alınmaya çalışılmıştır. Yöneltilen soru ve alınan cevaplar aşağıda sunulmuştur.

YETKİ VE SORUMLULUK PAYLAŞIMI Belediyelerin yetki ve sorumlulukları için aşağıda verilen ifadelerden hangisi sizin fikrinize daha yakındır?

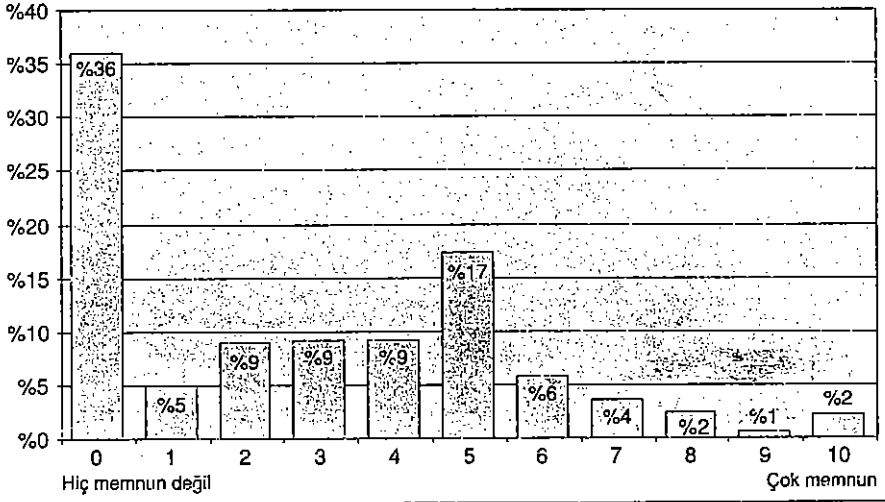

Yerel yönetimlerde reform tartışmalarının etrafında şekillendiği temel konu merkezi ve yerel yönetimler arasında yetki ve sorumluluk paylaşımı konusudur. “Yerel yönetimlerin yetki ve sorumlulukları artırılmalı mı, yoksa şu anki yetki ve sorumluluklar kısıtlanıp merkezi yönetimin daha fazla söz sahibi olması mı gereklidir?” sorusu yöneltildiğinde kentli seçmenler arasında bir fikir birliği olmasa da, oldukça geniş bir kitle (yüzde 61) yerel politikalar konusunda belediyelerin merkezi hükümetler karşısında daha fazla söz sahibi olması fikrini desteklemektedirler. Şu an mevcut yapının korunmasına yüzde 15 destek verirken, ancak yüzde 22’lik bir kesim merkezi hükümetlerin belediye politikaları ve kararları üzerinde daha fazla söz sahibi olmasını savunur gözükmektedir.

Merkezi Hükümet

Reforma ilişkin görüşler, ikinci olarak, merkezi hükümet için alınmıştır. Öncelikle, Şekil 14’te cevapları özetlenen sorumuzla merkezi hükümetlerin son beş yıl içindeki hizmetlerinden olan memnuniyet genel olarak ölçülmeye çalışılmıştır. Görüldüğü gibi, merkezi hükümet ortalama ola-

Şekil 14
Merkezi Hükümetten Memnuniyet

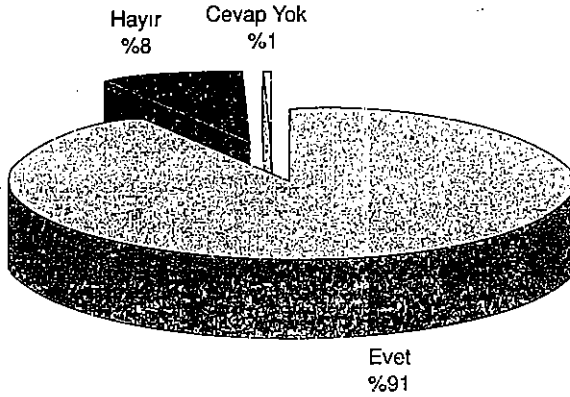

rak 10 üzerinden 2.8 gibi bir skor almaktadır. Belediyelerin aynı değerdendirmede 10 üzerinden 5.4 aldığı düşünülürse bu oldukça düşük bir performansa karşılık gelmektedir. 0-10 skalasının tam orta noktası olan 5 dışarda bırakıldığına 0-4 aralığında bir noktayı işaretleyerek memnun olmadığını belirtenler yüzde 68, 6-10 aralığında bir noktayı işaretleyerek memnun olduklarını belirtenler yüzde 15'lik bir kitleyi oluşturmaktadırlar. Yani genel olarak memnun olmadıklarını söyleyenler memnun olduklarını söyleyenlerden yüzde 53 puan daha fazladır. Açıkta ki, merkezi hükümetlerin performansından memnun olduklarını söyleyenler ufak bir azınlığı oluşturmaktadırlar. Belediyelerle karşılaştırıldığında bunun oldukça kötü bir performans olduğu ortadadır.

MERKEZİ HÜKÜMETİN HİZMETLERİNDEN MEMNUNİYET Son beş yıl için genel olarak düşündüğünüzde merkezi hükümetlerin hizmetlerinden ne derece memnunsunuz?

Hizmet memnuniyetinin ardından, merkezi hükümetlerde reforma yönelik sorular yöneltilmiştir. Öncelikle, bir reform isteği bulunup bulunmadığı öğrenilmeye çalışılmıştır. Merkezi hükümetler düzeyinde işlerin yürüyüş şeklinde bir değişiklik olarak tanımlanan reforma verilen

Şekil 15
Merkezi Hükümette Reform İsteyenler

destek Şekil 15'ten de görüldüğü gibi yüzde 91 düzeyindedir. Belediyeler için aynı soruya verilen yüzde 80'lik destekle karşılaştırıldığında merkezi hükümetler düzeyinde bir reformun gerekliliği konusunda konsensüse yakın bir görüş birliği oluşmuş gözükmemektedir. Yöneltilen soru ve cevaplar aşağıda sunulmuştur.

MERKEZİ HÜKÜMETLERDE REFORM *Son beş yıl için Merkezi hükümetlerin çalışmalarını değerlendirdiğinizde, merkezi hükümet düzeyinde işlerin yürüyüş şeklinde yeni bir düzenlemeye gidilmesini, yani bir siyasi reformu, gerekli görüyor musunuz?*

Bu kadar yüksek oranda istenilen reformun ne tip bir reform olduğunu ortaya koyabilmek amacıyla, yerel yönetimlere de aynı şekilde uyguladığımız üzere, her reform paketi içinde olabilecek beş genel reform politikasına verilen destek öğrenilmeye çalışılmıştır. Yöneltilen soru ve alınan cevaplar aşağıda sunulmaktadır.

MERKEZİ HÜKÜMET REFORMU HAKKINDA FİKİRLER *Türkiye'de merkezi hükümetler için siyasi reformlar hakkında öne sürülen fikirlerden bazılarını size okuyacağım. Sizce bunlardan hangisi öncelikle yapılmalıdır?*

Burada da, yerel yönetimlere ilişkin reform sorularında olduğu gibi, birinci tercihler (2) ile ikinci tercihler ise (1) ile ağırlıklandırılarak "toplam skor" elde edilmiştir. Görüldüğü gibi, "Çeşitli kişi ve şirketlerle merkezi hükümetler arasında var olan çıkar ilişkileri ortadan kaldırılmalıdır" tezi 80 puan alarak açık farkla birinci olmuştur. "Kamu personelinin eğitim düzeyi yükseltilmelidir" ve "Merkezi hükümetler hizmet ve mal üretiminde halkın tercih ve isteklerini birinci sırada tutmalıdır" tezleri ise sırasıyla 69 ve 61 puan alarak ikinci ve üçüncü sıraya yerleşmiştir. "Uzun dönemli çıkarların gözetimi" ile "aktif katılım" oldukça düşük puanlarla (38 ve 41) değerlendirilmiştir.

Aynı soruların yerel yönetimler için de sorulmuş olması bize bir karşılaştırma olanağı vermektedir. Merkezi hükümetlerde 80 puan alarak birinci sırada olan "çıkarcı ilişkilerinden arındırılma" tezi yerel yönetimlerde 69 puanla üçüncü sıraya iumektedir. Bu durum, önceki ce-

Tablo 20
Merkezi Hükümette Reform Hakkında
Değişik Fikirlerle Verilen Destek

	1. Öncelik %	2. Öncelik %	Toplam Skor
Kamu personelinin eğitim düzeyi yükseltilmelidir.	28	13	69
Merkezi hükümetler hizmet ve mal üretiminde halkın tercih ve isteklerini birinci sırada tutmalıdır.	23	15	61
Çeşitli kişi ve şirketlerle merkezi hükümetler arasında var olan çıkar ilişkileri ortadan kaldırılmalıdır.	25	30	80
Merkezi hükümetler hizmet ve mal üretiminde halkın uzun dönemli çıkarlarını gözetmelidir.	13	22	38
Merkezi hükümetlerin politika üretimine halkın aktif katılımı sağlanmalıdır.	11	19	41
Cevap Yok	1	2	

vaplarla da tutarlılık içindedir. Hatırlanacağı üzere, patronaj sorularında da, yerel yönetimlerle merkezi hükümetler karşılaştırıldığında, merkezi hükümetlerin daha yoğun patronaj ilişkileri içinde olduğu yollu cevaplar elde edilmişti; doğal olarak, patronaj ilişkilerinden kurtulma konusunda merkezi hükümetler düzeyinde halkın daha yüksek bir isteği bulunmaktadır. "Personelin eğitim seviyesinin yükseltilmesi gerektiği" tezi yerel yönetimlerde 79 puanla birinci sırada, 69 puanla da merkezi hükümette ikinci sırada yer almaktadır; neticede, gerek kamu gerek belediye personelinin eğitim seviyesinin yükseltilmesi gerektiği

savı halkın gözünde çok önemli bir yer tutmaktadır. “Halkın çıkar ve isteklerinin dikkate alınması gerektiği” tezi ise yerel yönetimlerde 71 puanla ikinci sırada, 69 puanla da merkezi hükümette üçüncü sırada yer almaktadır. Dolayısıyla, farklı önceliklerde olsalar da, personelin eğitimlerinin artırılması, halkın çıkar ve isteklerinin dikkate alınması ile patronaj ilişkilerinin temizlenmesi politikaları reform önerileri içinde öne çıkan unsurlardır. Öte yandan, uzun dönemli çıkarların gözetimi ile aktif katılımın gerekliliği gerek yerel gerek merkezi hükümetlerde önemli politikalar olarak algılanmamaktadır. Yönetimlerin uzun dönemli politikalar izlememekte oldukları konusunda bir fikir birliği olduğuna göre, halkın uzun döneme fazla önem vermediği sonucuna ulaşabiliriz. Bu arada, aktif politik yaşama katılmaya da çok sıcak bakılmamasının gerisinde pedereşahi yönetsel yapının mirasının bulunduğu iddia edilebilir.

Denetim İçin Ayrılacak Zaman

Her ne kadar reform programlarında aktif katılım gerektiği tezi diğer tezlerle karşılaştırıldığında düşük bir skor elde etmişse de, aktif katılımın gerekliliğine inananların da önemsiz bir yüzde olmadığı açıktır. Bilindiği üzere, aktif katılımın bir boyutu da kamunun yaptığı çalışmalarını düzenli bir şekilde denetlemektir; hatta denetimin katılımın bir ilk adımı olduğu da zaman zaman iddia edilmiştir. Dolayısıyla, bir sonraki soruyla minimum katılım olarak kamunun denetlenmesinde kişilerin ne kadar özveride bulunmaya hazır oldukları anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu amaçla kişilere gerek merkezi gerek yerel yönetimin çalışmalarının denetlenmesinde haftada kaç saat ayırabilecekleri şu iki soruyla yöneltilmiştir:

DENETİM İÇİN AYRILACAK ZAMAN *Belediyelerin çalışmalarını denetlemek amacıyla bir sivil toplum kuruluşunda çalışır mısınız? Çalışırsanız haftada kaç saat çalışırsınız? Merkezi hükümetin çalışmalarını denetlemek amacıyla bir sivil toplum kuruluşunda çalışır mısınız? Çalışırsanız haftada kaç saat çalışırsınız?*

Tablo 21
Denetim İçin Haftada Ayrılacak Zaman

	YEREL (%)	MERKEZİ (%)
Hiç vakit ayırmaz	51,5	57,4
1-5 saat	24,3	19,7
6-10 saat	13,7	11,8
11+ saat	10,5	11,1
ORTALAMA ZAMAN	4 saat 12 dakika	4 saat 6 dakika

Kişilerin verdikleri cevaplar Tablo 21’de sunulmuştur. Her ne kadar görüşülen kişilerin yüzde 51,5’i yerel yönetimlerin, yüzde 57,4’ü de merkezi hükümetin çalışmalarının denetlenmesinde hiç zaman ayırmak istemediklerini beyan etmişlerse de, geri kalanlar vakit harcamaya hazır olduklarını ifade etmişlerdir—öyle ki, ortalamada bir kişinin haftada yerel düzeyde 4 saat 12 dakika, merkezi düzeyde ise 4 saat 6 dakika zaman ayırmaya hazır oldukları sonucu çıkmaktadır. Dikkat edilmesi gereken bir husus bulunmaktadır: Yerel ve merkezi hükümete yönelik sorular birbirlerinden farklı yerlerde yöneltildiği için, kişilerin toplam denetleme zamanını değerlendirip vermiş oldukları cevapları tekrar gözden geçirmeleri mümkün olmamıştır (ortalamalar değerlendirildiğinde sekiz saati aşan bir zaman demektir bu). Bu durumda, verilen cevapların böyle bir yeniden gözden geçirimde bir miktar azalabileceği tahmin edilebilir. Ancak, anketin bu soruyla yakalamaya çalıştığı, toplam zamandan ziyade, yerel ve merkezi düzlemlerde bir fark bulunup bulunmadığını yakalamaktı. Görüldüğü üzere, yerel ve merkezi düzlemlerde hemen hemen hiçbir fark bulunmamaktadır.

Bağımsız Değişkenler

Yukarda sunduğumuz örnekleminizdeki cevaplardan, kişilerin, bağımlı değişkenlerimiz olarak seçtiğimiz sorular ve bunlardan oluşturduğumuz çoklu ölçütler üzerinde oldukça değişken konumlarda oldukları ortadadır. Peki kişilerin bu değişik konumlarını neler belirlemektedir? Somutlayacak olursak, genel olarak toplumsal kurumlara ve özellikle de yerel ve merkezi yönetimlere duyulan güven ve bunların hizmetlerinden olan memnuniyetin belirleyicileri nelerdir? Reform konusundaki farklı pozisyonları neler belirlemektedir? Kadın ve erkekler, eğitilmiş ve eğitimsizler, yaşlılar ve gençler, değişik meslek ve gelir grupları arasında acaba kurumlara duyulan güven, hizmetlerden duyulan memnuniyet ve değişik reform önerilerine verilen destek açısından ne gibi farklılıklar vardır? Aşağıda bu soruların cevaplarını aramadan önce, çalışmanın girişinde ana özellikleri verilen cinsiyet, eğitim ve yaş gibi demografik değişkenler dışında kalan ve bizim bağımsız değişken olarak kullanacağımız değişkenlerin örnekleminize yansıyan özelliklerini kısaca sunmaya çalışacağız.

Yaşanan Şehrin Coğrafi Konumu

Türkiye’de gerek siyasi tercihlerde gerek ekonomik gelişmişlikte bölgelerarası önemli farklılıkların bulunduğu, üzerinde oldukça geniş fikir birliği olan bir konudur (*bak.*, UNDP-TESEV, 1996, 1997, 1998; Çarkoğlu, 2000; Çarkoğlu ve Avcı, 2000). Bu farklılıkların kurumlara duyulan güven, hizmetlerden memnuniyet ve reform seçeneklerine yaklaşımlarda da yansımaları bulacağı varsayımından hareketle, konuşulan kişinin bulunduğu şehrin coğrafi konumunu belirten bir değişken yaratılmıştır. Örnekleminizdeki 14 ilden Ankara, İstanbul ve İzmir’de görüşülenler metropol iller grubuna; Adana, Antalya, Bursa, Denizli ve Samsun batı illeri grubuna; Diyarbakır, Erzurum, Gaziantep, Konya, Trabzon ve Van’da görüşülenler ise doğu illeri grubuna ayrıl-

muştur. Böylelikle batı illerinde toplam 287, doğu illerinde 245 ve metropol illerde ise 674 görüşme elde edilmiştir.

Politik Pozisyon

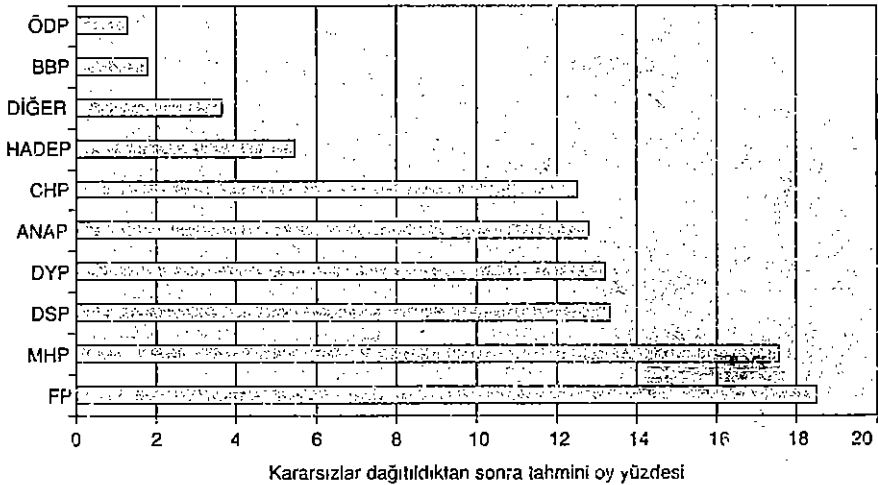
Görüşülen kişinin siyasi tercihlerinin de bağımlı değişkenlere ayırt edici etkiler yapacağı beklenmektedir. Bu amaçla görüşülen kişinin

- Son genel seçimlerde hangi partiye oy verdiği (ANAP, CHP, DSP, DYP, HADEP, MHP, FP ve diğerleri)
- Şu an bir seçim yapıldığı varsayımında hangi partiye oy vereceği ya da oy vermeye kendini daha yakın hissettiği öğrenilmeye çalışılmıştır.

Aşağıda Şekil 16'da, kent örnekleme olan örneklememizde bugün bir genel seçim yapılacak olsa oy dağılımının nasıl olacağı verilmiştir. Bu sonuçlar elde edilirken, öncelikle tüm diğer sonuçlarımızda da yaptığımız gibi, cevaplarımıza Nisan 1999 genel seçim sonuçlarına göre ağırlık verdik. Yani tüm örneklemedeki gözlemler, son genel seçimlerde oy verilen partilerin örnekleme içindeki oranlarının seçim sonuçlarını tam olarak tutturacak şekilde ağırlıklandırıldı. Daha sonra "bugün bir genel seçim yapılırsa oyunuzu hangi partiye verirdiniz?" sorusunda ve kararsız olanlara sorulmuş olan "kendinizi hangi partiye oy vermeye daha yakın hissediyorsunuz?" sorusunda belirtilen partilerin oy oranları ilk aşamada elde edilmiş olan oy oranlarına eklendi. En son aşamada hâlâ kararsız olduklarını söyleyenler eşit olarak tüm partilere dağıtıldı. Açık ki, bu tahminin her aşamasında yapılan varsayımlar gerçekçi değildir; ama elimizde daha iyi bir yöntem olmadığı için kullanılmaktadırlar. Örneğin, en son aşamadaki kararsızların eşit olarak tüm partiler tarafından cezbedilebileceklerini düşünmek inandırıcı değildir. Kimi partiler bu kararsızların oylarını çekerken kimilerinin bu seçmenin desteğini alması mümkün olmayacaktır. Ancak, araştırmaya, seçime bu kadar uzak olduğu bir zamanda üstelik de araştırmanın ana amaçlarından biri olmayan seçim sonucu tahmini için kararsızların karar mekanizmalarını irdeleyecek ayrıntılı sorular koymadık. Sonuçlarımız bu kısıtlar içinde de olsa ilginç görüntüler vermektedir.

Kısaca bunların üzerinden gidersek, göze çarpan ilk bulgu kentsel yerleşim bölgelerinde de olsa en yüksek oranda seçmen desteği olan iki partinin FP ve MHP olduğudur. Bunların ardından yüzde 12-13'lük destek düzeyleriyle merkez sağ ve sol partiler gelmektedir. Son seçimlerde yüzde 10'luk ülke barajını geçemediği için Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne hiçbir milletvekili sokamayan CHP'nin en azından kentsel yerleşim bölgelerinde yüzde 12 gibi bir destek buluyor olması dikkat çekicidir. HADEP'in yüzde beş civarındaki seçmen desteğine diğer ufak partileri de ekleyince yüzde 12 civarında bir seçmenin TBMM'ye giremeyecek partilere oy vereceklerini söyledikleri ortaya çıkmaktadır. Açık ki, kentsel yerleşim bölgelerinde, oldukça parçalanmış olsa da, merkezin sağındaki partilerin baskın olduğu bir yapı ortaya çıkmaktadır. Parti tercihleri Türkiye parti sisteminde sistem karşıtı öğeler içeren, milliyetçi ve İslami öğeler temelinde politika yapan FP ve MHP ağırlıklı olan örnekleminizde, görüşülen kişilerin özellikle bağımlı değişkenlerimizdeki değişkenliği açıklarken parti tercihlerinin önemli bir etki yapmasını bekliyoruz.

Şekil 16
Politik Pozisyon

Meslek

Bu bağımsız değişken, konuşulan kişinin mesleğini belirtmektedir ve

1. Özel sektörde memur
2. Kamu sektöründe memur
3. Özel sektörde işçi
4. Kamu sektöründe işçi
5. Kendi hesabına çalışan ve uzmanlık isteyen meslekler
6. Kendi hesabına çalışan ve uzmanlık istemeyen meslekler
7. Küçük/orta ticaret ve serbest meslek
8. Büyük ölçekli ticaret
9. Üst düzey yönetici
10. Orta kademe yönetici
11. Emekli

Tablo 22
Örnekleme Meslek Grupları Dağılımı

	Kişi Sayısı	%
Ücretli	271	22,5
Profesyoneller	59	4,9
Ev kadını	410	34,0
İşsiz (herhangi bir işte çalışmayıp, iş arayan kişiler)	24	2,0
Küçük/orta ticaret, serbest meslek (alım-satım, bakkal, esnaf)	158	13,1
Büyük ölçekli ticaret (ithalat-ithracat, fabrika sahipleri)	6	0,5
Diğer	279	23,1
Toplam	1206	

12. Ev kadını
13. Öğrenci
14. İşsiz ama gelir sahibi
15. İş arayan
16. Sporcu/sanatçı
17. Tarımla/hayvancılıkla uğraşan

seçeneklerinden oluşmaktadır. Biz bu 17 seçeneği toplam yedi kategoriye indirdik. İşsiz, ev kadını, küçük/orta ticaret ile uğraşanlar ve serbest meslek sahipleri ile büyük ölçekli ticaretle uğraşanları kendi başlarına ayrı birer kategori olarak tuttuk. Yukardaki birden dörde sıralanan seçenekleri ücretli; 5, 6, 9 ve 10 seçeneklerini de profesyoneller olarak iki ayrı gruba ayırdık. Geri kalan seçenekler, "diğer" kategorisinde bırakıldı.

Bu ayrımlara göre örneklemimizde bulunan toplam 623 kadının 410'u ev kadınıdır. Yani örneklemimize göre kentsel yerleşim bölgelerinde aktif olarak çalışan kadın oranı ancak yüzde 35 civarındadır. Örneklemin yüzde 22,5'i ücretli iken, yüzde 4,9 profesyonel, küçük ve büyük ticaretle uğraşanlar ise toplam yüzde 13,6'dır.

Hanede Yaşayan ve Çalışan Sayısı

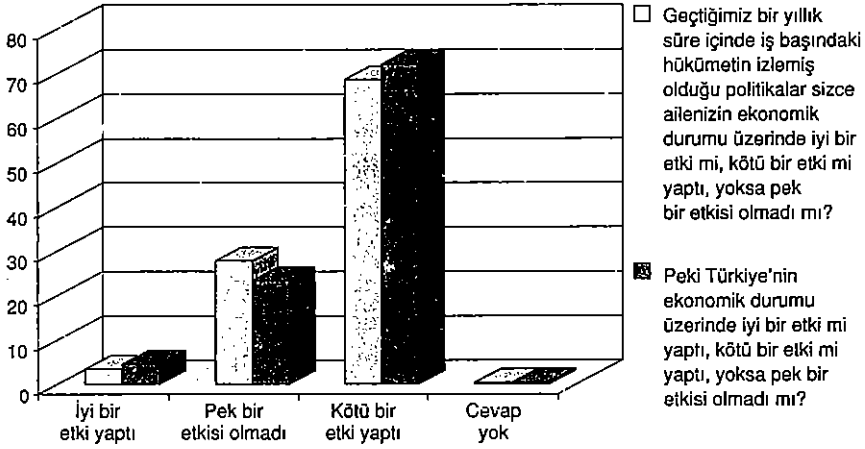
Görüşülen kişinin aile yapısının basit bir belirleyicisi olarak hanede yaşayan ve çalışan kişi sayıları ayrı ayrı alınmıştır.

Ekonomik Durum Değerlendirmeleri

Kişilerin gerek kendilerinin ve ailelerinin ekonomik durumu, gerek ülkenin ekonomik durumu hakkındaki değerlendirmelerinin kurumlara karşı sergiledikleri güven ve yerel ve merkezi hükümet hizmetlerinden memnuniyetleriyle yakından ilişkili olduğuna şüphe yoktur.⁹ Bu değerlendirmeler bir geriye dönük, bir de ileriye dönük olarak ayrı ayrı alınmıştır.

Aşağıda verilen Şekil 17a ve 17b'den çıkartılan sonuç, ekonomik durum hakkında gerek geçmişe gerek geleceğe yönelik değerlendirmelerde kentlerde yaşayan seçmenlerin kötümser olduklarıdır. Şekil 17a'ya baktığımızda, "geçtiğimiz bir yıllık süre içinde iş başındaki hükümetin izlemiş olduğu politikalar ailenin ekonomik durumu üzerine iyi bir et-

Şekil 17a
Geçmişe Yönelik Ekonomik Durum Değerlendirmeleri

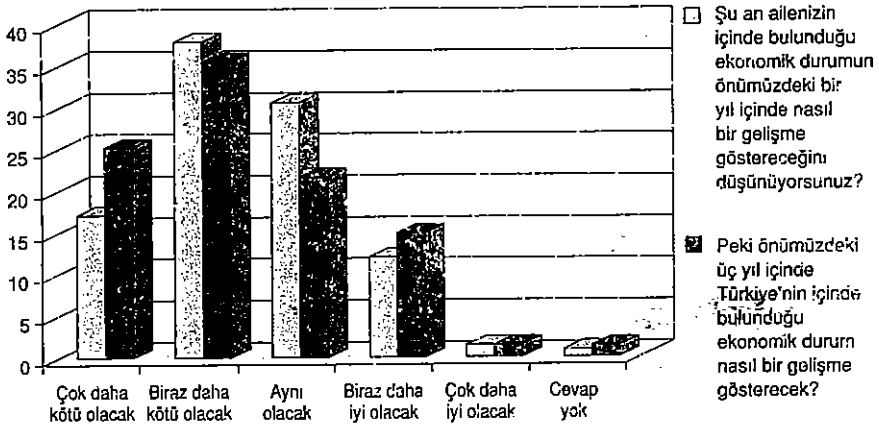

ki yaptı” diyenler yüzde 3,3 iken, “Türkiye’nin ekonomik durumu üzerine iyi bir etki yaptı” diyenler biraz daha yukarda, yüzde 4,5 düzeyindedir. Aynı soruya “aile ve ülkenin ekonomik durumu üzerine pek bir etkisi olmadı” diyenler sırasıyla yüzde 27,7 ve yüzde 23,2 olarak bulunmuştur. Oysa, “aile ve ülke üzerine kötü bir etkisi oldu” diyenler çok daha yüksek oranda sırasıyla yüzde 68,5 ve yüzde 72 olarak bulunmuştur. Dikkat edilirse, sorunun soruluş şekli iş başındaki hükümete sorumluluk yüklemektedir. Yani geçmiş bir yılda kişilerin kendi sorumluluk ve kontrollerinde olan, işten çıkma, çıkarılma, hastalık gibi gelişmeler yüzünden ekonomik durumda iyi ya da kötü gelişmeler değerlendirme dışında tutulmaya çalışılmıştır. Yine benzer şekilde, hükümetin kontrolünde olmayan dünya ekonomisindeki gelişmeler ya da deprem ve benzeri doğal afetler dolayısıyla ülke ya da ailenin ekonomik durumundaki kötü gelişmeler de değerlendirme dışında tutulmaya çalışılmış ve özellikle hükümetin izlemiş olduğu ekonomik politikaların etkilerinin değerlendirilmeleri istenmiştir. Hükümetlere yüklenmesi istenilen bu sorumluluğun oldukça karmaşık bir değerlendirme olduğu açıktır. Geçmiş bir yıla baktığında kentli seçmen gerek ailelerinin gerek ülkenin ekonomik durumundan hiç memnun değildir ve neredeyse üç

kişiden ikisi gerek ailelerinin gerek ülkenin ekonomik durumu üzerine kötü bir etkisi olduğunu söylemektedir. Bu kötü etki son kertede bir sonuç değerlendirmesidir ve sorumluluk hükümetin politikalarına atfedilmektedir. Geçmişe yönelik kötü değerlendirmelerde bulunan kişilerin kurumlara güvenlerinin de düşük olacağı beklenir. Yine, benzer şekilde, yerel ve merkezi hükümet politikalarından memnuniyetleri de düşük olacaktır. Kişilerin bu kötü durumu, kayırmacılık ve patronaj dağıtımına bağlayıp bağlamadıkları cevabı ampirik olarak belirlenecek bir sorudur. Ancak, geleceğe yönelik kötü değerlendirmelerde bulunanların reforma daha açık olacaklarını beklemek de safdillik olmayacaktır.

Yine benzer değerlendirmeler ve beklentiler geleceğe yönelik ekonomik durum değerlendirmeleri için de yapılabilir. Kentli seçmenlerin gelecekte pek iyimser beklentileri olduğu da söylenemez. Gelecekte ülkenin ekonomik durumunun çok ya da biraz daha kötü olacağını söyleyenler sırasıyla yüzde 25,2 ve yüzde 35,5'tir (toplam kötü beklenti ülke için yüzde 60,7'dir). Aileler için bu kötü beklentiler toplamda yaklaşık altı puan düşerek, sırasıyla yüzde 17,1 ve yüzde 37,9'dur (toplam kötü beklenti aile için yüzde 55'tir). Yani seçmenler aileleri için biraz daha iyimserdirler. Bu, belki de, aile ağlarının sağlıyor olduğu güvenin bir yansımasıdır. Oysa ülkenin ekonomik durumuna güven aile-

Şekil 17b
Geleceğe Yönelik Ekonomik Durum Değerlendirmeleri

lerinkinden daha düşüktür. Gelecekte ülkenin ekonomik durumunun kötüye gideceği beklentisi, hizmetlerden memnuniyeti gerek yerel gerek merkezi hükümetler için olumsuz etkileyecektir. Benzer şekilde kötüye gidiş beklentisi sistemin reformuna daha yatkın bir tutum içinde olma olasılığını da arttıracaktır. Ancak, bu değerlendirmeler ve kayırmacılık arasında bir bağ kurulmakta mıdır? Bu sorunun açık bir cevabını yine analizlerimiz söyleyebilecektir.

Gelir ve Mal Sahipliği

Kişilerin sosyoekonomik statüsünü yüzyüze görüşmeler yoluyla belirlemek—özellikle Türkiye'nin kendine has özelliklerinden dolayı—çok zor bir iştir. Bu tür çalışmalarda beklenildiği gibi kişiler gelirlerini düşük göstereceklerdir. Bunun yanı sıra neyin araştırmacı tarafından gelirin bir parçası olarak kabul edileceğine karar vermek ve bunu görüşülen kişilerin tümünün aynı şekilde anlayacağı biçimde sormak hem zordur hem de çok ayrıntılı soruları içermesi gerekir. Biz bu araştırma-

Tablo 23
Araba Sahipliği

	(%)
Arabası yok	74,6
Düşük marka modeller (Murat 124, eski model Renault vb.)	6,2
Eski ithal marka ve modeller (1990 öncesi Mercedes, Mazda vb.)	2,4
Normal marka ve modeller (Broadway, Ford Taunus, Uno, Şahin vb.)	12,9
Lüks marka ve modeller (Mazda, Renault 21, Opel Vectra vb.)	3,6
Süper lüks marka ve modeller (Mercedes, BMW son modelleri vb.)	0,2

da detaylı bir gelir belirleme çabası içine girmedik. Konuşulan kişilerden son altı ay içerisinde bütün aile fertlerinin maaş, kira, emekli aylığı ve benzeri gelirlerini göz önünde bulundurarak ortalama toplam hane halkı gelirini söylemeleri istenmiştir. Bunun yanı sıra kişilerin oturdukları evin kendi mülkleri mi, kira mı, yoksa lojman mı olduğu da sorulmuştur. Kira ödemeyen, ancak başkasına ait bir evde oturanlar ayrı bir kategori olarak ayrılmışlardır. Kişilerin sahip oldukları araba ve değişik ev aletleri de tek tek sorgulanmıştır.

Tablo 23'te gösterildiği gibi, örneklemimizdekilerin yaklaşık dörtte üçü (yüzde 75) araba sahibi değildir. Geri kalan araba sahipleri içinde standart yerli araba sahipleri yüzde 12,9'dur. Lüks marka araba sahipleri yüzde 3,6, süper lüks model sahipleriyse yüzde 0,2 gibi bir ufak azınlıktır.

Elimizde başka verilerle karşılaştırma imkanı olmasa bile görüşülen kişilerin yüzde 31'i bulaşık makinesi, yüzde 43'ü cep telefonu, yüzde 34'ü kredi kartı ve yüzde 14'ü de kişisel bilgisayar olduğunu söylemişlerdir.

Her ne kadar ölçüm sorunları olsa da, görüşülenlerden bütün aile fertlerinin son altı ay içinde maaş, kira, emekli aylığı ve benzeri gelirlerini göz önünde tutarak ortalama olarak toplam aylık hane gelirini söylemelerini de istedik. Ortalama söylenen toplam aylık gelir 247 milyon iken, örneklemin yüzde 50'si toplam aylık 170 milyonun altında, geri kalan yüzde 50'si ise üzerinde gelir sahibi olduklarını belirtmişler-

Tablo 24
Mal Sahipliği

	Var (%)	Yok (%)
Bulaşık Makinesi	31,3	68,7
Cep Telefonu	43,0	57,0
Kredi Kartı	33,7	66,3
Kişisel Bilgisayar	13,6	86,4

dir. Basit bir hesapla ortalama hane büyüklüğünün 4.3 olduğu göz önünde tutulursa kişi başına aylık gelir 107 Amerikan dolarına karşılık gelmektedir (1 \$=535000TL).

Sosyoekonomik Statü

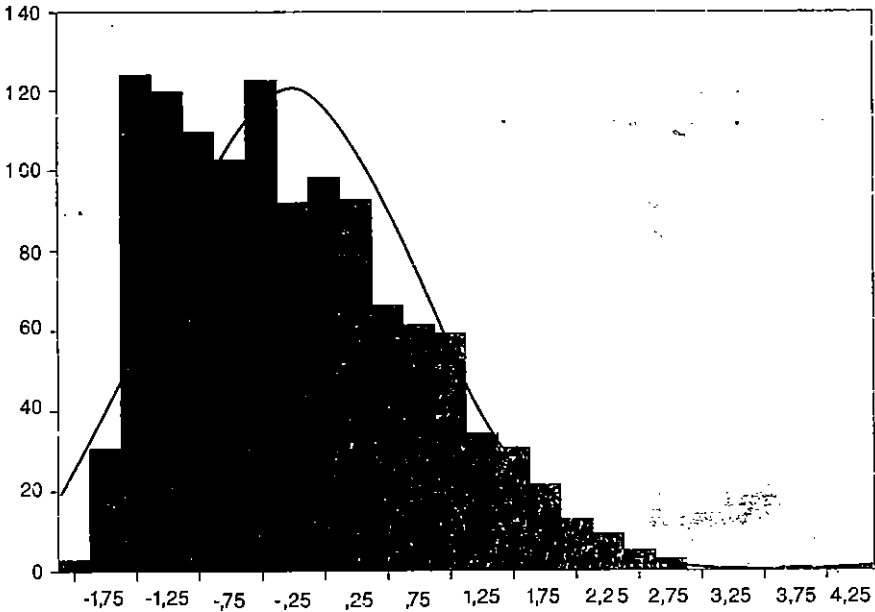
Türkiye’de kişilerin toplum içindeki yerlerinin algılanışı, mal sahipliği, meslek, eğitim ve gelir temelinde sosyoekonomik statülerini ölçmenin

Tablo 25
Sosyoekonomik Statü: Faktör Analizi Sonuçları

	Faktör yükleri
Kredi Kartı (var)	0,629
Cep Telefonu (var)	0,605
Bulaşık Makinesi (var)	0,603
Kişisel Bilgisayar (var)	0,569
Toplam Aylık Hane Geliri (milyon TL)	0,556
Üniversite Mezunu (KD)	0,480
Profesyoneller (KD)	0,392
Araba (var)	0,360
Orta/lise (KD)	0,350
Hanede Çalışan Kişi Sayısı	0,235
Lisansüstü (KD)	0,179
Ücretli (KD)	0,138
Kendi Hesabına-Küçük (KD)	0,099
Kendi Hesabına-Büyük (KD)	0,097
Kira Ödüyor (KD)	0,027
İşsiz (KD)	0,005
Hanede Yaşayan Kişi Sayısı	-0,237
Okul Bitirmemiş (KD)	-0,300
Ev Kadınları (KD)	-0,488
İlkokul (KD)	-0,556
Toplam açıklanan varyans (%)	16,07
Rotasyon metodu: Kaiser Normalizasyonuyla Varimax	
Faktör çıkarma metodu: Ana Bileşkenler Analizi	

çok zor ve karmaşık bir konu olduğu ortadadır. Araştırmamızda böyle bir ölçümü layıkıyla yapmayı bir amaç olarak da almamıştık. Bunun nedeni araştırmamızın asli amaçlarının yanında böyle bir amacı gerçekleştirecek yer ve zaman olmamasıydı. Ancak, yine de, sosyoekonomik statü ölçümünü bir şekilde yapıyor olmanın da gerekliliği ortadadır. Bu düşünceyle yalnızca kişilerin mal sahipliği, meslek, eğitim ve gelir temelinde sosyoekonomik statülerini ölçmeye çalıştık. Açıktır ki, bizim ölçümümüz ne bu dört temel ölçütü yeterince ayrıntılı bir şekilde ölçmektedir ne de kişilerin toplum içindeki yerlerinin algılanışı konusuna değinmektedir. Yine de eldeki bu dört ölçüt temelinde kişilerin birbirlerine görece pozisyonlarını belirlemek mümkün olacaktır kanısındayız. Bu amaçla mal sahipliği, meslek, eğitim ve gelir konusunda soru formumuzda olan tüm soruları tek bir faktörde toplamayı tercih ettik. Elde edilen sonuçlar yukarıda Tablo 25'te verilmiştir. Sosyoekonomik statü boyutunda elde edilen faktör yüklerinin beklentilere tamamen uy-

Şekil 18
Sosyoekonomik Statü Dağılımı

duğunu söyleyebiliriz. Ampirik sonuçlar bize mal sahipliği ve toplam aylık gelir değişkenlerinin öncelikli olarak sosyoekonomik statüyü belirlediğini göstermektedir. Üniversite mezunu olmak, yüksek eğitim gerektiren profesyonel işlerden birinde çalışmak ve hanede çalışan kişi sayısının fazlalığı sosyoekonomik statüyü yükseltmektedir. Buna karşın, düşük sosyoekonomik statü, öncelikle en yüksek eğitim düzeyi ilkokul olma, ya da hiç okula gitmemiş olma ve kadın cinsiyeti tarafından belirlenmektedir; hanede yaşayan kişi sayısı arttıkça da, sosyoekonomik statünün düşmesi söz konusudur.

Örnekleme sosyoekonomik statünün dağılımına baktığımızda ise (Şekil 18), düşük sosyoekonomik statü olarak nitelendirdiğimiz kişilerin örnekleme daha fazla yer aldığını görmekteyiz. Örneklemin yüzde 50'si -0,15 sosyoekonomik statü değerinin altında bir statü değeri almaktadır. Bu da bize düşük sosyoekonomik statü sahibi insanların, yani bizim uygulamamıza göre negatif faktör değeri taşıyanların örneklemin yarısından fazla olduğunu gösterir (örnekleme negatif faktör değerliler toplam yüzde 54'lük bir kesimi oluşturmaktadır).

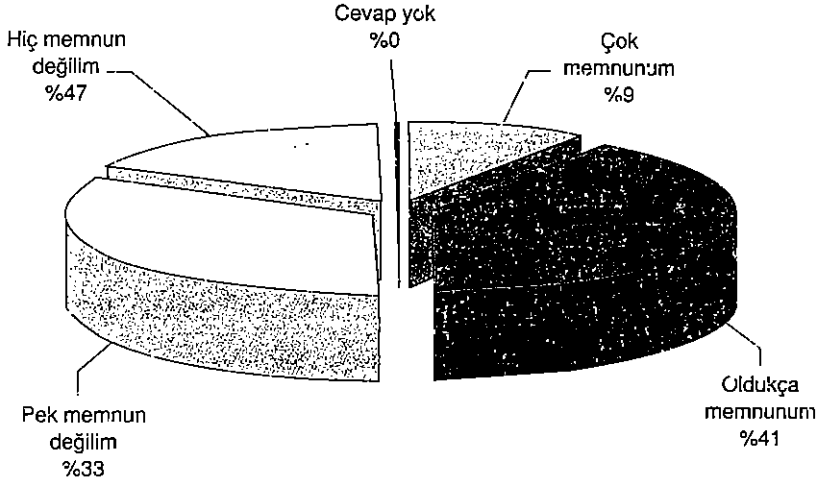
Hayattan Genel Memnuniyet

Gelir, mal sahipliği, meslek ve iş durumu gibi etkenlerin bir bileşkesi olarak görülebilecek bir değerlendirme soru formumuzun en başında alınmaya çalışılmıştır: "Genel olarak hayatınızdan ne derece memnunsunuz? Çok mu memnunsunuz, oldukça mı memnunsunuz, pek memnun değil misiniz, yoksa hiç mi memnun değilsiniz?" Şekil 19'dan da görüldüğü gibi, görüşülen kişilerin yaklaşık yarısı hayatından memnun olduğunu belirtirken diğer yarısı da hayatından memnun değildir.

Materyalist/Post-Materyalist Değerler

Kişilerin sahip oldukları değerlerin araştırmamızda ölçülmeye çalışılan davranış, tutum ve değerlendirmelerle yakından ilgili olduğuna şüphe yoktur. Bu değerler kişilerin sahip oldukları öncelikleri şekillendirecektir. Kişilerin bu önceliklerle örtüşmeyen bir hizmet paketinden memnun olmaları beklenemez. Kaldı ki kişiler yine bu öncelikleri doğrultu-

Şekil 19
Genel Olarak Hayattan Memnuniyet

sunda içinde yaşadıkları sistemin reformu, bu reformun içeriği ve yerine getiriliş şekli konusunda fikre sahip olacaklar ve bu fikirler doğrultusunda hareket edeceklerdir.

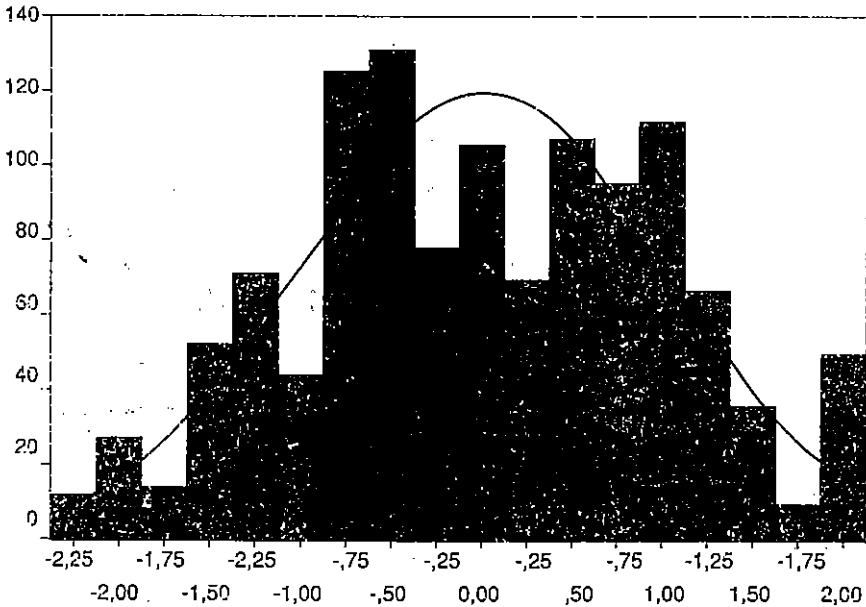
Burada Inglehart (1977, 1990) tarafından önerilmiş olan materyalizm/post-materyalizm skalası kullanılmıştır. Inglehart'a göre 1960'lerden başlayarak gelişmiş sanayi ülkelerinin temel değer yapılarında değişimlerin olduğuna dair giderek artan kanıtlar bulunmaktadır. Bu, materyalist değerlerin post-materyalist değerlerce yer değiştirmesidir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında ulaşılan yüksek ekonomik büyüme beraberinde iktisadi ve politik anlamda bir güvence (yemek-barınma-temel eğitim-sağlık-savunma gibi) getirince bu ülke insanların yaşamın kalitesine dair kaygıları oluşmaya başlamıştır. Bu tür yaşamın kalitesine ve niteliğine değgin değerler sistemi post-materyalist değerler olarak adlandırılmıştır. Skala şu şekilde oluşmaktadır. Kişilere önce dörder argümanın bulunduğu 3 set soru (A, B ve C) yöneltilmiş ve kişilerden her set için en önemli gördükleri birinci ve ikinci fikirleri belirtmeleri istenmiştir:

nomi” ve “yüksek ekonomik büyüme” materyalist boyutta gitgide azalan öneme sahip görünmektedir. Örneğin yüksek ekonomik büyüme tercihinin yaratılan materyalist/post-materyalist boyutuyla ilişkisi (faktör yükü 0,1), ülkede huzur ve güvenliğin sağlanması tercihinin bu boyutla olan ilişkisinin (faktör yükü 0,63) altında birinden azdır. Kısaca materyalist boyutun ekonomik tercihleri güvenlik kaygılarıyla şekillenen tercihlere göre ikincil öneme sahip görünmektedir.

Post-materyalist tercihler arasında, gözlemlenemeyen ancak faktör analiziyle yaratılan materyalizm/post-materyalizm gizli değişkeniyle (“latent variable”) korelasyonu en yüksek olan, yani faktör yükü en büyük olan, değişkenin “fikir ve ifade özgürlüğünün korunması” tercihi olduğu görülmektedir. Bu tercihin ardından gizli değişkenle olan ilişkilerinin düzeyi birbirlerine çok yakın olarak ikinci ve üçüncü sıralarda “vatandaşların ülkenin ve yakın çevrelerinin yönetiminde daha

Şekil 20 .

Örneklemin Materyalizm/Post-Materyalizm Boyutundaki Dağılımı

fazla söz sahibi olmaları” ve “fikirlerin paradan daha önemli olduğu bir toplumsal düzen” gelmektedir. Post-materyalist boyutta “halkın katılımının artırılması” tercihi de bu tercihlerle tutarlı bir şekilde yaratılan gizli değişkenle yüksek korelasyon göstermektedir. “Daha insanlı ilişkiler” ve “doğal dengenin korunması” tercihlerinin ise Türkiye’deki materyalizm/post-materyalizm boyutunda oldukça düşük bir öneme sahip oldukları görülmektedir. Kısaca post-materyalizm boyutu fikir ve ifade özgürlüğüyle toplumsal yaşamda katılımın artırılması tercihlerinin ağırlıklı olarak şekillendirdiği bir boyut olarak görünmektedir.

Örneklemin faktör analiziyle yaratılan materyalizm/post-materyalizm boyutundaki dağılımına bakıldığında büyüklükleri birbirine hemen hemen eşit iki grubun oluştuğu görülmektedir. Pozitif faktör değerleri (“factor scores”) bir kişinin tercihlerinde net materyalizm etkisinin hakim olduğu şeklinde kabul edilirse, örneklemin yaklaşık yarısı materyalist (pozitif faktör değeri sahibi), diğer yarısı da post-materyalist (negatif faktör değeri sahibi) olarak gözlenmektedir (medyan faktör değeri 0,04). Post-materyalist değerleri bu tanıma göre benimsemiş görünenlerin oranının beklentilerin üzerinde olmasının başlıca nedeni şüphesiz kentli nüfusla çalışıyor olmamızdır.

Materyalizm/Post-Materyalizm Boyutunun Belirleyicileri

Politik pozisyon: Tablo 27’de de görüldüğü gibi ANAP ve DSP seçmenlerinin ortalama materyalizm/post-materyalizm faktör değerlerinde bir farklılaşma yoktur. Denklem sabitinin yansıttığı bu iki parti seçmenleri yaklaşık 0,072 standart sapma ile materyalist uçta yer almaktadırlar. HADEP seçmenleri post-materyalist düzlemin en ucunda ortalama olarak -0,814 (0,072-0.886=-0,814) standart sapmayla yer almaktadır. HADEP seçmeninin ardından CHP, FP ve belli başlı yedi partinin (ANAP, CHP, DSP, DYP, FP, HADEP, MHP) dışında kalan partilere oy vereceğini söyleyenler net post-materyalist etki göstererek (negatif faktör değeri) sıralanmaktadırlar. MHP ve DYP seçmenlerinin ortalama net faktör değerleri pozitifdir ve bir materyalist değer yansıtmaktadır. En yüksek ortalama materyalist değer DYP seçmenleri arasında gözlenirken MHP seçmenleri ortalaması onların ardından gelmektedir.

Tablo 27
Materyalizm/Post-Materyalizm Faktöründe Değişim ve Parti Seçmenleri

	Katsayılar	Standart hata	Standardize edilmiş katsayılar	t değeri	Anlamlılık derecesi
Alfa (denklemin sabiti) derecesi	0,07	0,05		1,55	0,12
HADEP seçmeni (KD)	-0,89	0,16	-0,16	-5,40	0,00
CHP seçmeni (KD)	-0,45	0,11	-0,12	-3,98	0,00
FP seçmeni (KD)	-0,26	0,10	-0,08	-2,69	0,01
Ufak partiler seçmeni (KD)	-0,18	0,08	-0,07	-2,30	0,02
MHP seçmeni (KD)	0,24	0,10	0,07	2,39	0,02
DYP seçmeni (KD)	0,39	0,11	0,10	3,49	0,00

R kare: 0.068

Düzeltilmiş R kare: 0.063

Tahminin standart hatası: 0.971

Bağımlı değişken: Materyalizm/post-materyalizm faktör değerleri

Alfa, bu denkleimde ANAP/DSP seçmenlerine karşılık gelmektedir.

KD: Kukla değişken

Eğitim: Tablo 28'de de görüldüğü gibi orta/lise ve lisansüstü eğitimli seçmenlerin ortalama materyalizm/post-materyalizm faktör değerlerinde bir farklılaşma yoktur. Bunun başlıca nedeni örneklemimizde toplam 12 lisansüstü eğitimli seçmenin olmasına karşın orta/lise eğitimlilerin 539 kişiyle en büyük eğitim grubunu oluşturmalarıdır. Denklem sabitinin yansıttığı bu iki grup seçmenleri yaklaşık $-0,13$ standart sapma ile post-materyalist uça yer almaktadırlar. Üniversite eğitimlilerin ortalama post-materyalist değerleri diğer tüm eğitim gruplarından daha yüksektir. Okul bitirmemişler grubunun ortalama materyalizm değeri diğer uça yer alırken, eğitim arttıkça post-materyalist değerlerin desteklenme eğilimi artmaktadır. Orta/lise eğitimi al-

Tablo 28
Materyalizm/Post-Materyalizm Faktöründe
Değişim ve Eğitim Düzeyi

	Katsayılar	Standart hata	Standardize edilmiş katsayılar	t değeri	Anlamlılık derecesi
Alfa (denklemin sabiti)	-0,13	0,04		-3,13	0,00
Üniversite (KD)	-0,26	0,09	-0,08	-2,83	0,00
İlkokul (KD)	0,32	0,06	0,15	5,05	0,00
Okul bitirmemiş (KD)	0,62	0,11	0,17	5,78	0,00

R kare: 0.057

Düzeltilmiş R kare: 0.055

Tahminin standart hatası: 0.972

Bağımlı değişken: Materyalizm/post-materyalizm faktör değerleri

Alfa, bu denklemde orta/lise ve lisansüstü eğitimli seçmenlere karşılık gelmektedir.

KD: Kukla değişken

Tablo 29

Materyalizm/Post-Materyalizm Faktöründe Değişim: Parti Seçmenleri, Eğitim Düzeyi, Hayattan Memnuniyet ve Yaş

	Katsayılar	Standart hata	Standardize edilmiş katsayılar	t değeri	Anlamlılık derecesi
Alfa (denklemin sabiti)	-0,82	0,12		-6,9	0,00
HADEP seçmeni (KD)	-0,74	0,16	-0,13	-4,7	0,00
CHP seçmeni (KD)	-0,39	0,11	-0,10	-3,6	0,00
FP seçmeni (KD)	-0,37	0,09	-0,12	-4,0	0,00
Ufak partiler seçmeni (KD)	-0,17	0,07	-0,07	-2,3	0,02
MHP seçmeni (KD)	0,26	0,09	0,08	2,7	0,01
Okul bitirmemiş (KD)	0,68	0,13	0,19	5,4	0,00
İlkokul (KD)	0,42	0,09	0,20	4,5	0,00
Ortaokul (KD)	0,21	0,09	0,11	2,5	0,01
Hayattan memnuniyet (KD)	0,16	0,06	0,08	2,9	0,00
Yaş	0,02	0,00	0,21	7,1	0,00

R kare: 0.155

Düzeltilmiş R kare: 0.148

Tahminin standart hatası: 0.926Bağımlı değişken: Materyalizm/post-materyalizm faktör değerleri

Alfa, bu denklemden üniversite ve üstü eğitilmiş, hayattan memnun olmayan ve ANAP/DSP/DYP seçmenlerine karşılık gelmektedir. KD: Kukla değişken

miş kentlilerin net olarak post-materyalist değerler etkisi altında olduğunu görüyoruz.

Politik pozisyon, eğitim, hayattan memnuniyet ve yaş. Materyalizm/post-materyalizm faktör değerlerindeki değişimleri açıklamak üzere parti tercihleri, eğitim düzeyi, hayattan memnuniyet ve yaş dik-kate alındığında bunlar arasında en önemli etkiyi yaşın yaptığını görüyoruz (standardize edilmiş katsayı=0,21). 40 yaşında bir seçmenin materyalizm/post-materyalizm faktör değeri yaşı nedeniyle ortalama olarak $0,016 \times 40 = 0,64$ standart sapma artmaktadır. Dolayısıyla yaş düş-tükçe post-materyalist değerlerin yükseldiğini görüyoruz. Hayatından memnun olanların da memnun olmayanlara göre daha materyalist ol-maları söz konusudur.

Düşük eğitim kategorileri de beklentilere uygun olarak materyalist değerlere kayma etkisi göstermektedir. Yine aynı şekilde MHP seçme-ni olma ve hayattan memnuniyet de materyalist değerlerde artışa yol açmaktadır. Buna karşın, MHP dışındaki tüm parti seçmenlerinin or-talama post-materyalist endeks değerlerinin daha düşük olduğu, yani post-materyalist uca kaydıkları, görülmektedir.

örneklemimizin yüzde ne kadarı yerel yönetimlerin hizmetlerini tatminkâr bulmakta, patronajın yerel düzlemde varlığını görmekte, fakat reform istememektedir? Akabinde de, bu sekiz farklı "kutu"ya yerleştirilmiş olan örneklemimizin kendi içlerinde ayırt edici özellikleri bulunup bulunmadığı anlaşılmaya çalışılacaktır.

Bağımlı Değişkenlerin Açıklanması

Bu bölümdeki analizimizde ayrıntılı olarak üzerinde çalışmak istediğimiz bağımlı değişkenlerimiz olarak şunları belirledik:

1. Kurumlara güven;
2. Kamu yönetimlerinin sunduğu hizmetlere atfedilen önem;
3. Kamu yönetimlerinin sunduğu hizmetlerden duyulan memnuniyet;
4. Merkezi ve yerel yönetimlerde yaşanılmakta olan patronaj;
5. Merkezi ve yerel yönetimlerde reform;
6. Kişilerin merkezi ve yerel yönetimlerin denetlenmesine yönelik ayırmaya hazır oldukları zaman.

Bu değişkenlerin açılımını tartışma esnasında sunulacaktır.

Analizimizde bağımsız değişken olarak kullanacağımız değişkenler ise şunlardır:

1. Yaşanılan şehrin konumu (metropol, doğu ve batı illerini birbirlerinden ayırt etmek için yaratılan kukla değişkenler);
2. Politik pozisyon (siyasal parti seçmenlerini ayırt etmek için yaratılan kukla değişkenler);
3. Sosyoekonomik statü (Tablo 25'te sunulmuş olduğu şekliyle);
4. Ekonomik durum değerlendirmeleri (aile ve ülke için, geçmiş ve geleceğe yönelik dört ayrı değerlendirmeyi iyi [0] ve kötü [1] değerlendirmeler olarak ayırt etmek için yaratılmış kukla değişkenler);
5. Genel bir değerlendirmeyle hayatından memnun olanları olmayanlardan ayırt etmek için yaratılmış kukla değişken (1=memnun olanlar; 0=memnun olmayanlar);

6. Materyalizm/post-materyalizm faktör değerleri (Tablo 26'da sunulmuş olduğu şekliyle—hatırlanacağı üzere değer arttıkça materyalizme, değer küçüldükçe de post-materyalizme yaklaşılmaktadır);
7. Yaş;
8. Cinsiyet (1=erkek olanlar; 0=kadın olanlar).

Bu noktada yapacağımız ekonometrik çalışmaya dair kısa bir açılım sunmakta yarar bulunmaktadır. Tartışma esnasında ayrıntılı olarak tekrar değineceğimiz gibi, 1-5 numaralı bağımlı değişkenlerimiz faktör değerlerinden oluşmaktadır ve dolayısıyla ortalama değerleri 0, standart sapmaları da 1 olan sürekli değişkenlerdir; 6 numaralı bağımlı değişkenimiz ise (haftada denetlemeye ayrılan zaman olan) 0 ila 40 arasında bir değer alabilen bir değişkendir. Bağımsız değişkenlerimizin ise bazıları (3 ve 6) faktör değerlerinden oluşmasına ve birinin de (7) 18 ila en yaşlı görüşülen kişinin yaşı arasında değerler alan bir değişken olmasına rağmen çoğu (1, 2, 4, 5 ve 8) ancak 0 ve 1 değeri alabilen kukla değişkenlerdir. Bu durumda, kullanılan regresyon modelinin genel tanımı aşağıdaki gibidir:

$$Y_i = \alpha + \sum \beta_i X_i + \sum \lambda_i KD_i + u_i$$

Burada X_i sürekli değişkenleri, KD_i ise kukla değişkenleri göstermektedir. Alfa (α), bu model içinde KD_i tarafından kapsanmayan tüm kategorilerden oluşan bir referans grubunun, sürekli bağımsız değişkenler sıfır değerini aldığı anda, ortalama bağımlı değişken değerini verir. Bu referans ortalama değerden her bir kukla değişkenin sapmasını λ_i verir. β_i , sürekli değişkenlerin bir birim değişmesinin bağımlı değişken üzerindeki etkisini gösterir. Aşağıda tartışılan çözümlerinin tümünde aynı "adım-adım" ("stepwise") lineer regresyon tekniği uygulanmış ve yalnız en son adımda model içinde tutulan anlamlı değişkenler raporlanmıştır.¹⁰ Sonuçları sunmaya geçmeden önce son bir noktanın altının çizilmesinde yarar bulunmaktadır. Bu analizimizin temel amacı, aynı set bağımsız değişkenimizin bağımlı değişkenler üzerindeki olası etkilerini ölçmeye ve bu etkinin yönünü belirlemeye yöneliktir; bağımlı değişkenlerimizin bütünüyle açıklanmaya çalışılması gibi bir

kaygımız bulunmamaktadır. Dolayısıyla da regresyonların genel açıklayıcısı olan “düzeltilmiş R²”ler yerine, dikkatimizi tek tek değişkenlerin anlamlılığını belirten “t değerleri”ne çevirmiş durumdayız.

Kurumlara Güvenin Dört Boyutu

Yukarıdaki çözümlenmelerimizde kurumlara duyulan güvenin dört ayrı boyutta incelenebileceğini öne sürmüştük. Birinci boyutu merkezi siyasal sistem, ikinci boyutu güvenlik, üçüncü boyutu sivil toplum ve dördüncü boyutu da yerel yönetim kurumlarına duyulan güven olarak ayırmıştık (Tablo 4). Her boyut için elimizde tüm örneklemimiz için bu dört ayrı boyutu belirleyen faktör yükleri kullanılarak elde edilmiş faktör değerleri vardır. Yani, örneklemimizde boyutları yaratırken kullanılan soruların tümüne cevap veren herkes ve bu boyutların her biri için birer faktör değeri vardır. Bu faktör değerleri, açıklanması gereken bağımlı değişkenler olarak bulunmaktadır (bağımlı değişkenimiz faktör değerlerinden oluştuğundan, ortalama değeri 0 ve standart sapması da 1 olan sürekli bir değişkendir). Yukarda açıklamış olduğumuz üzere, her bir kurumsal güven boyutu için ayrı açıklayıcı değişkenler kümesini kullanarak birer lineer regresyon yapmayı amaçladık.

Tablo 30’da *merkezi yönetim kurumlarına* duyulan güvenin belirleyicileri arasında pozitif etkileri (standardize edilmiş katsayılardan da görüldüğü gibi) büyüklük sırasıyla doğu illeri kukla değişkeni, batı illeri kukla değişkeni, hayattan memnuniyet kukla değişkeni, materyalizm/post-materyalizm faktör değerleri, DSP seçmeni kukla değişkeni ve MHP seçmeni kukla değişkeni yapmaktadır. Negatif etkileri ise sırasıyla uygulanan politikalarından ülkenin kötü etkilendiği kukla değişkeni, sosyoekonomik faktör değerleri ve uygulanan politikalarından ailenin kötü etkilendiği kukla değişkeni yapmaktadır. Kolayca izlenebileceği üzere, buradaki referans grubumuz, metropol illerde yaşayan, hayatından genelde memnun olmayan, geçmiş hükümet politikalarının gerek ülke gerek ailelerinin ekonomik durumları üzerine iyi etki yaptığını düşünen ve ANAP/DYP/FP/HADEP/CHP ile diğer ufak partileri destekleyenlere karşılık gelmektedir.

Tablo 31’de *güvenlik kurumlarına* duyulan güveni açıklayan değişkenler verilmiştir. Burada, duyulan güvenin belirleyicileri arasında pozitif etkileri (standardize edilmiş katsayılardan da görüldüğü gibi) bü-

Tablo 30
Merkezi Yönetim Kurumlarına Güvenin Belirleyicileri

	Katsayılar	Standart hata	Standardize edilmiş katsayılar	t değeri	Anlamlılık derecesi
Alfa (denklemin sabiti)	-0.02	0.07		-0.28	0.78
Ülkeyi kötü etkiledi (KD)	-0.29	0.07	-0.13	-3.89	0.00
Sosyoekonomik statü	-0.12	0.03	-0.12	-4.19	0.00
Hayattan memnuniyet (KD)	0.25	0.06	0.13	4.42	0.00
Materyalizm/post-materyalizm	0.12	0.03	0.12	4.09	0.00
DSP seçmeni (KD)	0.44	0.10	0.12	4.34	0.00
Doğu illeri (KD)	0.39	0.07	0.16	5.46	0.00
Batı illeri (KD)	0.30	0.07	0.13	4.41	0.00
MHP seçmeni (KD)	0.27	0.09	0.08	2.96	0.00
Aileyi kötü etkiledi (KD)	-0.17	0.07	-0.08	-2.35	0.02

R kare: 0.165

Düzeltilmiş R kare: 0.159

Tahminin standart hatası: 0.918

Alfa (denklemin sabiti) bu denkleimde metropol illerde yaşayan, hayatından genelde memnun olmayan, hükümet politikalarının gerek ülke gerek ailelerinin ekonomik durumları üzerine iyi etki yaptığını düşünen ve ANAP/DYP/FP/HADEP/CHP ile diğer ufak partileri destekleyenlere karşılık gelmektedir.

Bağımlı değişken: Merkezi yönetim kurumlarına güven
KD: Kukla Değişken

yüklük sırasıyla materyalizm/post-materyalizm faktör değerleri, yaş, hayattan memnuniyet kukla değişkeni, MHP seçmeni kukla değişkeni ve batı illeri kukla değişkeni yapmaktadır. Negatif etkileri ise sırasıyla HADEP seçmeni kukla değişkeni, uygulanan politikalarından ülkenin kötü etkileneceği kukla değişkeni, doğu illeri kukla değişkeni ve cinsiyet kukla değişkeni yapmaktadır. Buradaki referans grubumuz, metropol illerde yaşayan, hayatından geneide memnun olmayan, hükümet politikalarının ülkeyi iyiye götüreceğini düşünen, ANAP/DYP/FP/CHP/DSP ve diğer ufak partileri destekleyen kadınlara tekabül etmektedir.

Tablo 32'den de görüldüğü gibi, *sivil toplum kuruluşlarına* duyulan güveni etkilediğini bulduğumuz değişkenlerimiz parti seçmenlerini ayırt eden kukla değişkenler dışında cinsiyet kukla değişkenidir. Duyulan güvenin belirleyicileri arasında pozitif etkiyi CHP seçmeni kukla değişkeni yapmaktadır. Negatif etkileri ise sırasıyla cinsiyet kukla değişkeni, FP seçmeni kukla değişkeni, MHP seçmeni kukla değişkeni ve ufak partiler seçmeni kukla değişkeni yapmaktadır. Buradaki referans grubumuz, ANAP/DYP/DSP/HADEP partilerini destekleyen kadınlara tekabül etmektedir.

Tablo 33'te sunulan *yerel yönetim kurumlarına* duyulan güvenin belirleyicileri arasında pozitif etkileri büyüklük sırasıyla FP seçmeni kukla değişkeni, hayattan memnuniyet kukla değişkeni ve materyalizm/post-materyalizm faktör değerleri yapmaktadır. Negatif etkiyi ise sosyoekonomik statü faktör değerleri yapmaktadır. Buradaki referans grubumuz, hayatından genelde memnun olmayan ve ANAP/DYP/MHP/HADEP/CHP/DSP ile diğer ufak partileri destekleyenlere tekabül etmektedir.

Güven boyutuna ilişkin sonuçların toplu bir dökümünün verilmesinde yarar bulunmaktadır. Böylesi bir resim Tablo 34'te sunulmaktadır. Tablonun incelenmesi bize ilave analizler yapma olanağı vermektedir. Bağımsız değişkenler açısından, yani satırlar bazında, bir inceleme yaparsak:

1. *Yaşanılan şehir*: Yaşanılan coğrafyanın, merkezi kurumlara ve güvenlik kurumlarına duyulan güven farklarını açıklamakta olduğu anlaşılmaktadır. Metropol şehirlere göre batı illerinde ya-

Tablo 31
Güvenlik Kurumlarına Güvenin Belirleyicileri

	Katsayılar	Standart hata	Standartize edilmiş katsayılar	t değeri	Anlamlılık derecesi
Alfa (denklemin sabiti)	-0.14	0.1		-1.38	0.17
HADEP seçmeni (KD)	-1.26	0.15	-0.23	-8.32	0.00
Materyalizm/post-materyalizm	0.12	0.03	0.12	4.34	0.00
Doğu illeri (KD)	-0.24	0.07	-0.10	-3.58	0.00
Ülke kötüye gidecek (KD)	-0.26	0.06	-0.13	-4.59	0.00
Yaş	0.01	0.00	0.12	4.30	0.00
Hayattan memnuniyet (KD)	0.17	0.05	0.09	3.09	0.00
MHP seçmeni (KD)	0.25	0.09	0.08	2.83	0.00
Cinsiyet (KD)	-0.14	0.05	-0.07	-2.52	0.01
Batı illeri (KD)	0.14	0.07	0.06	2.19	0.03

R kare: 0.199

Düzeltilmiş R kare: 0.193

Tahminin standart hatası: 0.892

Bağımlı değişken: Güvenlik kurumlarına güven

Alfa (denklemin sabiti) bu denklemden metropoliten illerde yaşayan, hayatından genelde memnun olmayan, hükümet politikalarının ülkeyi iyiye götüreceğini düşünen, ANAP/DYP/FP/CHP/DSP ve diğer ufak partilere oy veren kadınlara tekabül etmektedir.
KD: Kukla Değişken

Tablo 32
Sivil Toplum Kuruluşlarına Güvenin Belirleyicileri

	Kasayılar	Standart hata	Standardize edilmiş katsayılar	t değeri	Anlamlılık derecesi
Alfa (denklemin sabiti)	0.21	0.05		4.21	0.00
Cinsiyet (KD)	-0.25	0.06	-0.13	-4.32	0.00
FP seçmeni (KD)	-0.39	0.10	-0.12	-4.00	0.00
CHP seçmeni (KD)	0.25	0.11	0.07	2.20	0.03
MHP seçmeni	-0.29	0.10	-0.09	-2.91	0.00
Ufak partiler seçmeni (KD)	-0.16	0.08	-0.07	-2.08	0.04

R kare: 0.043

Düzeltilmiş R kare: 0.039

Tahminin standart hatası: 0.979

Bağımlı değişken: Sivil toplum kuruluşlarına güven

Alfa (denklemin sabiti) bu denkleimde ANAF/DYP/DSP/HADEP partilerini destekleyen kadınlara tekabül etmektedir.

KD: Kukla Değişken

Tablo 33
Yerel Yönetim Kurumlarına Duyulan Güvenin Belirleyicileri

	Katsayılar	Standart hata	Standardize edilmiş katsayılar	t değeri	Anlamlılık derecesi
Alfa (denklemin sabiti)	-0.16	0.04		-3.85	0.00
FP seçmeni (KD)	0.60	0.10	0.18	6.22	0.00
Hayattan memnuniyet (KD)	0.19	0.06	0.10	3.26	0.00
Materyalizm/post-materyalizm	0.07	0.03	0.07	2.38	0.02
Sosyoekonomik statü	-0.07	0.03	-0.07	-2.31	0.02

R kare: 0.058

Düzeltilmiş R kare: 0.055

Tahminin standart hatası: 0.979

Bağımlı değişken: Yerel yönetime güven

Alfa (denklemin sabiti) bu denklemden hayattından genelde memnun olmayan ve ANAP/DYP/MHP /HADEP/CHP/DSP ve diğer ufak partileri destekleyenlere tekabül etmektedir.

KD: Kukla Değişken

şayanların gerek merkez kurumlarına gerek güvenlik kuruluşlarına daha fazla güven duymaları söz konusudur. Doğu illerinde yaşayanlar ise metropoldekilere nazaran merkez kurumlarına daha fazla, güvenlik kuruluşlarına daha az güven duymaktadırlar.

2. *Politik pozisyon:* Parti seçmenleri arasında kurumlara duyulan güven açısından önemli farklılıkların bulunduğu ortadadır. Merkezi kurumlara duyulan güvende DSP ve MHP destekçileri ortalamanın üstünde bir destek vermişlerdir. Bu partilerin araştırmanın yapıldığı zaman iktidarda olmalarının burada dikkate alınmasında yarar bulunduğu kanaatindeyiz. Güvenlik kuruluşlarına yönelik olarak da, bu kuruluşlar arasında Silahlı Kuvvetler ve Polisin en yüksek faktör değerlerini almış olması nedeniyle, ideolojik ve tarihsel nedenlerden ötürü kendini bu güçlere “yakın” hissedenden MHP’nin yüksek güven vermesinde ve kendini bu güçlerden “uzak” tutmaya çalışan HADEP’in düşük güven vermesinde beklenti dışı bir sonuç yoktur. Politik yelpazenin “aşırı sağ”ında yer alan MHP ve FP ile diğer ufak partilerin sivil kuruluşlara güven vermemesi ve CHP’nin de yüksek güven göstermesinde açıklanması zor bir nokta bulunmadığı kanaatindeyiz. Son olarak, yerel yönetim boyutundaki güveni yüksek parti olarak FP’nin çıkması ile görüşmelerin yapıldığı yerlerdeki belediyelerin (nüfusa oran açısından) önemli bir kesiminde FP’li belediyelerin ya içinde bulunduğumuz dönem ya da bir önceki dönem işbaşında olmaları arasında da bir ilişki kurulabilir.
3. *Ekonomik durum değerlendirmesi:* Burada, beklendiği üzere, geçmişe ve geleceğe yönelik olarak hükümet politikaları hakkında kötümser olanların merkez ve merkezle ilintili güvenlik kuruluşlarına ilişkin güvenleri düşük olmaktadır.
4. *Sosyoekonomik statü:* Sosyoekonomik statünün yükselmesiyle kişilerin merkezi ve yerel yönetim kurumlarına duymakta oldukları güvenin düşmekte olması söz konusudur. Burada, olası bir açıklama olarak, yüksek statüde olanların beklentilerinin de yüksek olması ve bunları karşılayamayacağı belli olan kuruluşlara güven duymamanın yatmakta olduğu verilebilir.

Tablo 34
Güvenin Açıklayıcıları

	MERKEZİ	GÜVENLİK	SİVİL	YEREL
Yaşanılan şehir	Doğu: + Bati: +	Bati: + Doğu: -		
Politik pozisyon	DSP: + MHP: +	MHP: + HADEP: -	MHP: - CHP: + FP: - Ufak: -	FP: +
Ekonomik durum değerlendirilmesi	Aile kötü etkilendi: - Ülke kötü etkilendi: -	Ülke kötüye gidecek: -		
Sosyoekonomik statü	-			-
Hayattan memnuniyet	Memnunlar: +	Memnunlar: +		Memnunlar: +
Materyalizm/ post-materyalizm	+	+		+
Yaş		+		
Cinsiyet		Erkek: -	Erkek: -	

olan ve bu üç ayrı boyutu belirleyen faktör değerleri kullanıldı. Bu faktör değerlerini, dolayısıyla, açıklanması gereken bağımlı değişkenler olarak aldık.

Tablo 35'te *yerel yönetimlerin sunduğu temel hizmetlere ve altyapı hizmetlerine* atfedilen önemin belirleyicileri arasında pozitif etkiyi taşıyan ve politikalarının ailenin ekonomik durumunu kötü etkilediği düşünülen değişkeni yapmaktadır. Negatif etkileri ise (standardize edilmiş puanlardan da görüldüğü gibi) sırasıyla sosyoekonomik statü değişkeni, DYP seçmeni kukla değişkeni yapmaktadır. Kolayca izlenebilecekleri, buradaki referans grubumuz, hükümet politikalarının ailenin ekonomik durumu üzerinde iyi etki yaptığını düşünen, ANAP/HADEP/MHP/FP/DSP ile diğer ufak partileri destekleyenlerdir.

Tablo 36'da *yerel yönetimlerin sunduğu ikincil hizmetlere ve verdiğimiz hizmetlere* atfedilen önemi etkileyen değişkenler verilmiştir. Burada, önemin belirleyicileri arasında pozitif etkileri taşıyan (standardize edilmiş puanlardan da görüldüğü gibi) büyüklük sırasıyla yaş, hayattan memnuniyet kukla değişkeni ve uygulanan politikalarla ülkenin köleleştirileceği kukla değişkeni yapmaktadır. Negatif etkileri ise sırasıyla sosyoekonomik statü değerleri, batı illeri kukla değişkeni, HADEP seçmeni kukla değişkeni, ufak partiler seçmeni kukla değişkeni ve doğu illeri kukla değişkeni yapmaktadır. Buradaki referans grubumuz, batı illerde yaşayan, genel olarak hayattan memnun olmayan, uygulanan politikalar neticesinde ülkenin ekonomik durumunun kötüleştiğini düşünen ve ANAP/DSP/DYP/MHP/FP/CHP partilerini destekleyenlere karşılık gelmektedir.

Tablo 37'den de görüldüğü gibi, *merkezi hükümetin faaliyet alanlarına* atfedilen önemi pozitif etkilediğini bulduğumuz değişkenler sırasıyla, sosyoekonomik statü değerleri, batı illeri kukla değişkeni, materyalizm/post-materyalizm değerleri ve doğu illeri kukla değişkenidir. Buradaki referans grubumuz, metropol illerde yaşayanlara karşılık gelmektedir.

Tablo 38'de bu boyutuna ilişkin sonuçların toplu bir dökümü Tablo 38'de verilmektedir. Bağımsız değişkenler açısından, yani satırlar bazında, analiz yaparsak:

Tablo 36
Yerel Yönetimlerin Sunduğu İkincil Hizmetlere ve Denetim Verilen Önemin Belirleyicileri

açaktır. Yüksek statüdekilerin ülke sorunlarına daha fazla dikkat vermeleri durumunda da, örnekimimizde olduğu gibi, pozitif bir korelasyon ortaya çıkabilir.

5. *Hayattan memnuniyet*: Hayattan memnuniyetin artmasının beraberinde yerel yönetimlerin sunduğu ikincil hizmetlere ve denetime atfedilen önemde bir artış saptanmaktadır. Bu eğilimin olası bir açıklaması, hayatından memnun olanların gerek merkez gerek yerel yönetimlerin sunduğu temel hizmetler açısından bir sorun yaşamamaları ve dolayısıyla daha "ikincil" hizmetlere dikkatlerini çevirmiş olmalarıdır.
6. *Materyalizm/post-materyalizm*: Kişilerin materyalist değerlere doğru yaklaşımlarıyla merkezin sunduğu hizmetlere verilen güven arasında bir pozitif ilişki yakalanmaktadır. Dolayısıyla, merkezin sunduğu hizmetlerin materyalist değerlere daha yakın olduğu görüşü bu çerçevede ileri sürülebilir.
7. *Yaş*: Kişiler yaşlandıkça yerel yönetimlerin sunduğu ikincil hizmetlere ve denetime atfedilen önemde bir artış gözlenmektedir. Bu durum, belki de, belli bir güvenceye sahip olmayı takiben insanların daha "ikincil" hizmetlere gereksinim duymaya başlamasıyla açıklanabilir. Yaşın diğer boyutlarda bir etkide bulunmaması söz konusudur.
8. *Cinsiyet*: Cinsiyetin bir etkisi gözlenmemiştir.

memnuniyetin Üç Boyutu

arıdaki çözümlerimizde merkezi ve yerel yönetimlerin ver-
te oldukları hizmetlerden duyulan memnuniyetin üç ayrı boyutta
lenebileceğini öne sürmüştük (Tablo 7). Birinci boyutu yerel yö-
imlerin sunduğu temel hizmetler ve altyapı yatırımları (çöp toplama
ve elektrik şebekesi gibi) alırken, ikinci boyutta merkezi hükümet-
faaliyet alanları bulunmaktaydı (adalet ve vergi sistemi gibi). Üçün-
boyutu ise, yerel yönetimlerin sunduğu ikincil hizmetler ve denet-
oluşturmaktaydı (park ve oyun alanları düzenlenmesi ve zabıta de-
mi gibi). Lineer regresyonlarımızda, bağımlı değişken olarak her
ut için elimizde tüm örnekimimiz için var olan ve bu üç ayrı boy-
u belirleyen faktör değerleri kullanılmıştır.

Tablo 39'da yerel yönetimlerin sunduğu temel hizmetlere ve altyapı
yatırımlarından duyulan memnuniyetin belirleyicileri arasında pozitif

Tablo 38
Önemin Açıklayıcıları

	YEREL-temel	YEREL-ikincil	MERKEZİ
Yaşanılan şehir		Batı: - Doğu: -	Batı: + Doğu: +
Politik pozisyon	DYP: -	Ufak partiler: - HADEP: -	
Ekonomik durum değerlendirmesi	Aile kötüye gidecek: +	Ülke kötüye gidecek: +	
Sosyoekonomik statü	+	-	+
Hayattan memnuniyet		Memnunlar: +	
Materyalizm/ post-materyalizm			+
Yaş		+	
Cinsiyet			

etkileri (standardize edilmiş katsayılardan da görüldüğü gibi) sırasıyla FP destekleyicisi kukla değişkeni ve genelde hayatından memnun olanlar kukla değişkeni yapmaktadır. Negatif etkileri ise sırasıyla doğu illeri kukla değişkeni, batı illeri kukla değişkeni, HADEP destekleyicisi kukla değişkeni ve sosyoekonomik statü değişkeni yapmaktadır. Kolayca izlenebileceği üzere, buradaki referans grubumuz, bu denklemde metropol illerde yaşayan, genelde hayattan memnun olmayan ve ANAP/ DYP/DSP/MHP/CHP ve diğer ufak partileri destekleyenlere karşılık gelmektedir

Tablo 40'ta *merkezi yönetimin sunduğu hizmetlerden* duyulan memnuniyeti etkileyen değişkenler verilmiştir. Burada, duyulan memnuniyetin belirleyicileri arasında pozitif etkileri (standardize edilmiş katsayılardan da görüldüğü gibi) büyüklük sırasıyla hayattan memnuniyet kukla değişkeni ve materyalizm/post-materyalizm değerleri yapmaktadır. Negatif etkileri ise sırasıyla sosyoekonomik statü değerleri, politikaların ailenin ekonomik durumunu kötü etkilediği kukla değişkeni, HADEP seçmeni kukla değişkeni, ufak partiler seçmeni kukla değişkeni, politikaların ülkenin ekonomisini kötüye götüreceği kukla değişkeni ve politikaların ailenin ekonomik durumunu kötüye götüreceği kukla değişkeni yapmaktadır. Buradaki referans grubumuz, genel olarak hayattan memnun olmayan, politikaların ailesinin ekonomik durumunu iyi etkilediğini ve de politikaların gerek ailenin gerek ülkenin ekonomisini iyi etkileyeceğini düşünen ve ANAP/DSP/DYP/CHP/FP/ MHP partilerini destekleyenlere karşılık gelmektedir.

Tablo 41'de *yerei yönetimlerin sunduğu ikincil hizmetlerden ve denetimden* duyulan memnuniyeti etkileyen değişkenler verilmiştir. Burada, duyulan memnuniyetin belirleyicileri arasında pozitif etkileri (standardize edilmiş katsayılardan da görüldüğü gibi) büyüklük sırasıyla batı illeri kukla değişkeni ve doğu illeri kukla değişkeni yapmaktadır. Negatif etkileri ise sırasıyla sosyoekonomik statü değerleri ve politikaların ailenin ekonomik durumunu kötü etkileyeceği kukla değişkeni yapmaktadır. Buradaki referans grubumuz, metropol illerde yaşayanlara ve hükümet politikalarının ailenin ekonomik durumu üzerinde iyi etki yapacağını düşünenlere karşılık gelmektedir.

Memnuniyet boyutuna ilişkin sonuçların toplu bir dökümü Tablo 42'de sunulmaktadır. Bağımsız değişkenler açısından, yani satırlar bazında, bir inceleme yaparsak:

Tablo 39
Yerel Yönetimlerin Sunduğu Temel Hizmetler ve Altyapı Yatırımlarından
Duyulan Memnuniyetin Belirleyicileri

	Katsayılar	Standart hata	Standardize edilmiş katsayılar	t değeri	Anlamlılık derecesi
Alfa (denklemin sabiti)	0.04	0.05		0.85	0.39
FP seçmeni (KD)	0.42	0.10	0.13	4.26	0.00
Doğu illeri (KD)	-0.38	0.08	-0.16	-4.99	0.00
Batı illeri (KD)	-0.27	0.07	-0.12	-3.72	0.00
HADEP (KD)	-0.44	0.16	-0.08	-2.71	0.01
Hayattan memnuniyet (KD)	0.15	0.06	0.08	2.59	0.01
Sosyoekonomik statü	-0.08	0.03	-0.08	-2.52	0.01

R kare: 0.065

Düzeltilmiş R kare: 0.06

Tahminin standart hatası: 0.966

Bağımlı değişken: Yerel yönetimlerin sunduğu temel hizmetlere ve altyapı yatırımlarına duyulan memnuniyet
Alfa (denklemin sabiti) bu denklemin metropoliten illerde yaşayan, genelde hayattan memnun olmayan ve ANAP/DYP/DSP/MHP/CHP ve diğer ufak partileri destekleyenlere karşılık gelmektedir.

KD: Kukla Değişken

Tablo 40
Merkezi Yönetimin Sunduğu Hizmetlerden Duyulan Memnuniyetin Belirleyicileri

	Katsayılar	Standart hata	Standardize edilmiş katsayılar	t değeri	Anlamlılık derecesi
Alfa (denklemin sabiti)	0.23	0.07		3.37	0.00
Hayattan memnuniyet (KD)	0.40	0.06	0.20	6.93	0.00
Materyalizm/post-materyalizm	0.15	0.03	0.15	5.22	0.00
Aileyi kötü etkiledi (KD)	-0.22	0.07	-0.10	-3.44	0.00
Sosyoekonomik statü	-0.13	0.03	-0.13	-4.64	0.00
Ülke kötüye gidecek (KD)	-0.18	0.07	-0.09	-2.75	0.01
HADEP seçmeni (KD)	-0.56	0.15	-0.10	-3.64	0.00
Ufak partiler seçmeni (KD)	-0.24	0.07	-0.10	-3.50	0.00
Aile kötüye gidecek (KD)	-0.16	0.07	-0.08	-2.40	0.02

R kare: 0.19

Düzeltilmiş R kare: 0.184

Tahminin standart hatası: 0.906

Bağımlı değişken: Merkezi yönetimin sunduğu hizmetlere duyulan memnuniyet

Alfa (denklemin sabiti) bu denklemden genel olarak hayattan memnun olmayan, politikaların ailesinin ekonomik durumunu iyi etkilediğini ve de politikaların gerek ülkenin ekonomisini iyi etkileyeceğini düşünen ve ANAP/DSP/DYP/CHP/FP/MHP partilerini destekleyenlere karşılık gelmektedir.

KD: Kukla Değişken

Tablo 41.
Yerel Yönetimlerin Sunduğu İkincil Hizmetlerden ve Denetimden
Duyulan Memnuniyetin Belirleyicileri

	Katsayılar	Standart hata	Standardize edilmiş katsayılar	t değeri	Anlamlılık derecesi
Alfa (denklemin sabiti)	-0.01	0.05		-0.14	0.89
Sosyoekonomik statü	-0.09	0.03	-0.09	-3.07	0.00
Batı illeri (KD)	0.25	0.07	0.11	3.35	0.00
Aile kötüye gidecek (KD)	-0.15	0.06	-0.07	-2.42	0.02
Doğu illeri (KD)	0.17	0.08	0.07	2.25	0.02

R kare: 0.029

Düzeltilmiş R kare: 0.025

Tahminin standart hatası: 0.989

Bağımlı değişken: Yerel yönetimlerin sunduğu ikincil hizmetlere ve denetime duyulan memnuniyet

Alfa (denklemin sabiti) bu denklemden metropoliten illerde yaşayanlara ve hükümet politikalarının ailenin ekonomik durumu üzerinde iyi etki yapacağını düşünülere karşılık gelmektedir.

KD: Kukla Değişken

1. *Yaşanılan şehir:* Yaşanılan coğrafyanın kamu yönetimlerinin verdiği hizmetlerden duyulan memnuniyeti açıklamada önemli olduğu anlaşılmaktadır. Burada yine bir “merkez-çevre” ayrımı gözlenmektedir: Metropol illerin yerel yönetimlerin sunduğu temel hizmetlerden ve altyapı olanaklarından çevreye göre daha memnun oldukları, ancak ikincil hizmetler ve denetim açısından daha az memnun oldukları sonucu ortaya çıkmaktadır. Metropol şehirlerde temel hizmetleri sunmada iktisadi olanaklar nedeniyle başarı sağlanmış gözükürken (çöp toplama gibi), ikincil hizmetlerde büyük bir ihtimalle nüfus yoğunluğunun ve arsâ değerlerinin çok yüksek olması nedeniyle yeterli başarı sağlanamadığı gözlenmektedir. Denetimin de bu faktör içerisinde olduğu düşünüldüğünde, metropol illerde çevreye nazaran denetimde daha düşük bir memnuniyet olduğu sonucuna varılabilir. Bu arada, çevrenin yerel yönetimlerin sunduğu ikincil hizmet ve denetime atfettiği önemin metropollere göre düşük bulunduğunu hatırlatalım; dolayısıyla burada fazla önemli görülmeyen ama memnun olunan hizmet ve denetim manzumesinden bahsedilmektedir.
2. *Politik pozisyon:* Parti seçmenleri arasında yönetimlerin sunduğu hizmetlere duyulan memnuniyet açısından kimi farklılıklar gözlenmiş durumdadır. Yerel yönetimlerin sunduğu temel hizmetlerden duyulan memnuniyette FP seçmeninin daha yüksek bir değer alması söz konusudur. Araştırmanın yapıldığı 14 şehrin nüfusa orantılı olarak önemli bir kesiminde araştırma esnasında ve bir önceki seçim döneminde FP (ve öncesinde Refah Partisi) belediyelerince yönetildiğinin veya yönetilmiş olmalarının burada bir etkisi bulunabileceği akla gelmektedir. HADEP seçmeninin ise yerel yönetimlerin sunduğu temel hizmetlere ve merkezi hükümetin sağladığı hizmetlere duyduğu memnuniyetin düşük olması söz konusudur. Ayrıca, ufak partiler seçmenlerinin merkezi hükümet hizmetlerinden duydukları memnuniyet de düşük bulunmuştur.
3. *Ekonomik durum değerlendirmesi:* Burada, beklendiği üzere, geçmişe ve geleceğe yönelik olarak hükümet politikalarının etkileri hakkında kötümser olanların merkezi hükümetin sunduğu

hizmetlerden ve yerel yönetimlerin sundukları ikincil hizmetlerden ve denetimden daha az memnun olmaları söz konusudur.

4. *Sosyoekonomik statü*: Sosyoekonomik statünün yükselmesi beraberinde gerek yerel gerek merkezi yönetimlerin sunduğu hizmetlerden duyulan memnuniyeti azaltıcı etki yapmaktadır. Burada, statünün yükselmesiyle birlikte beklentilerin de artacağı ve kamu yönetimlerinin bu beklentilere cevap veremediği sonucuna ulaşmak yanlış olmasa gerek. Altının çizilmesi gereken diğer bir nokta ise, statü yükseldikçe merkezin sağladığı hizmetlere duyulan önemin arttığı ama alınan memnuniyetin azaldığıdır. Bu, şüphesiz, önem/memnuniyet skalası açısından önemle üzerinde durulması gereken bir konu olmalıdır.
5. *Hayattan memnuniyet*: Burada, beklendiği üzere, hayattan memnuniyetin artması beraberinde memnuniyet yükselmesini

Tablo 42
Memnuniyetin Açıklayıcıları

	YEREL birincil	MERKEZİ	YEREL ikincil
Yaşanılan şehir	Batı: - Doğu: -		Batı: + Doğu: +
Politik pozisyon	HADEP: - FP: +	Ufak partiler: - HADEP: -	
Ekonomik durum değerlendirilmesi		Aile kötü etkilendi: - Ülke kötüye gidecek: - Aile kötüye gidecek: -	Aile kötüye gidecek: -
Sosyoekonomik statü	-	-	-
Hayattan memnuniyet	Memnunlar: +	Memnunlar: +	
Materyalizm/ post-materyalizm		+	
Yaş			
Cinsiyet			

getirmektedir. Hayattan genel olarak memnun olanların merkezi hükümetin sağladığı hizmetlerle yerel yönetimlerin sunduğu temel hizmetler ve denetimden aldığı memnuniyetin fazla olduğu gözlenmektedir. Hayattan memnun olanların önem verdikleri ikincil hizmetler ve denetim konusunda bir memnuniyet azalması görülmemişse de bir memnuniyet artışı da bulunmamaktadır.

6. *Materyalizm/post-materyalizm*: Kişilerin materyalist değerlere doğru yaklaşımlarıyla merkezi hükümetlerin sunduğu hizmetlerden duydukları memnuniyetlerinin arttığı gözlenmektedir. Dolayısıyla, materyalist değerlere yaklaşanlar hem merkezin verdiği hizmetlerin önemli olduğunu düşünmekte hem de bu hizmetlerden memnurluk duymaktadırlar.
7. *Yaş*: Yaşın bir etkisi gözlenmemiştir.
8. *Cinsiyet*: Cinsiyetin bir etkisi gözlenmemiştir.

Patronajı Etkileyen Bağımsız Değişkenler

Patronajı etkileyen bağımsız değişkenleri yerel ve merkezi yönetimler bazında belirlemek amacıyla lineer regresyonlarda kullanacağımız bağımlı değişkeni oluşturmak amacıyla patronajı belirlediğini düşündüğümüz sorulara verilen cevapları faktör analizlerine tabi tutup buradan faktör değerlerine ulaştık.

Yerel yönetimier için faktör analizine tabi tutulan cevaplar şunlardır:

1. Belediyelerin imar uygulamasında kişilere ne derecede eşit muamele yaptıkları;
2. Belediyelerin şehrin çöplerini toplarken şehrin mahallelerine ne derece eşit davrandıkları;
3. Belediyelerin zabıta hizmeti sunarken işyerlerine ne derece eşit davrandıkları;
4. Belediyelerin itfaiye hizmeti verirken, şehrin mahallelerine ne derece eşit bir hizmet götürdükleri;
5. Belediyelerin park ve bahçe hizmeti verirken, şehrin mahallelerine ne derece eşit bir uygulamada buldukları;
6. Belediyelerin kaldırım taşı döşeme gibi projeleri ihale ile bir şirkete inşaatı için verirken, bu şirketi seçme aşamasında bazı şirketleri siyasi veya maddi çıkar karşılığında kayıp kayırmadıkları;

7. Belediyede iş bitirmek için ilgili birimdeki yöneticilerle arkadaşlık ya da hemşerilik ilişkisine girmek ile iş yapacak kişiye bir hediye almak ya da onun için bir hizmette bulunmak düşüncelerini—kısaca patronaj ilişkilerine girmeyi—en geçerli yol görmek;
8. Belediyede iş bitirmek için ilgili birimdeki yöneticilerle arkadaşlık ya da hemşerilik ilişkisine girmekle iş yapacak kişiye bir hediye almak ya da onun için bir hizmette bulunmak düşüncelerini—kısaca patronaj ilişkilerine girmeyi—en az geçerli yol görmek.

Faktör analizimizin sonuçları Tablo 43'te sunulmuş bulunmaktadır. Hatırlanacağı üzere, 1-6 sorularına verilen cevaplarda sıfıra doğru gidildikçe patronaj artmaktaydı; bu doğrultuda, 7 dışındaki soruların

Tablo 43
Belediye' de Patronaj Faktör Analiz Sonuçları

	Faktör yükleri
Sizce belediyeler zabıta hizmeti sunarken işyerlerine ne derece eşit bir muamele yapıyor?	0,803
Sizce belediyeler şehrin çöplerini toplarken şehrin mahallelerine ne derece eşit bir uygulama yapıyor?	0,779
Sizce belediyeler park ve bahçe hizmeti verirken şehrin mahallelerine ne derece eşit bir uygulama yapıyor?	0,775
Sizce belediyeler ihalelerde kayırma yapıyorlar mı?	0,739
Sizce belediyeler imar uygulamasında kişilere ne derecede eşit muamele yapıyor?	0,721
Sizce belediyeler itfaiye hizmeti verirken, şehrin mahallelerine ne derece eşit bir hizmet götürüyor?	0,666
En geçerli yol patronaj	-0,297
En az geçerli yol patronaj	0,188
Toplam açıklanan varyans (%)	43,57
Faktör çıkarma metodu: Ana Bileşkenler Analizi	
Rotasyon metodu: Kaiser Normalizasyonu ile Varimax	

aynı işaretli olmaları beklenmekteydi. Sonuçlar, tahminler doğrultusunda oluşmuştur. Dolayısıyla faktör değerleri arttıkça belediye hizmetlerinde ayırım olmadığı yönünde ifadeler ağırlık kazanırken, azaldığında ayrımcılığın arttığı kanaati oluşmaktadır.

Benzer şekilde bu boyutu merkezi hükümet için hazırlarken şu sorulara verilen cevaplar kullanılmıştır.

1. Merkezi hükümetin uygulamakta olduğu ekonomi politikalarında şirketlere ne derece eşit muamelede bulunduğu;
2. Merkezi hükümetin ilköğretim/lise/üniversite açarken ya da varolanlara yeni yatırımlar yaparken kimi ilçe ve şehirleri ilerde oy kazanmak amacıyla kayırıp kayırmadığı;
3. Merkezi hükümetin güvenliği sağlarken ne denli eşit davrandığı;
4. Merkezi hükümetin ülkenin ormanlarını keserek ya da yakarak arazi açan kişilere karşı cezai bir yaptırımda bulunurken ne denli eşit bir tavır sergilediği;
5. Merkezi hükümetin vergi kaçıranlara karşı ne derece eşit yaptırım uyguladığı;
6. Merkezi hükümetin etoyol ve baraj gibi büyük projeleri ihale ile bir şirkete inşaatı için verirken, bu şirketi seçme aşamasında bazı şirketleri siyasi veya maddi çıkar karşılığında kayırıp kayırmadığı;
7. Merkezi hükümette iş bitirmek için ilgili birimdeki yöneticilerle arkadaşlık ya da hemşerilik ilişkisine girmekle iş yapacak kişiye bir hediyeye almak ya da onun için bir hizmette bulunmak düşüncelerini—kısaca patronaj ilişkilerine girmeyi—en geçerli yol görmek;
8. Merkezi hükümette iş bitirmek için ilgili birimdeki yöneticilerle arkadaşlık ya da hemşerilik ilişkisine girmekle iş yapacak kişiye bir hediyeye almak ya da onun için bir hizmette bulunmak düşüncelerini—kısaca patronaj ilişkilerine girmeyi—en az geçerli yol görmek

Faktör analizimizin sonuçları Tablo 44'te sunulmuş bulunmaktadır; burada da, 7 dışındaki soruların aynı işaretli olmaları beklenmekteydi. Sonuçlar, tahminler doğrultusunda oluşmuştur. Dolayısıyla fak-

Tablo 44
Merkezi Hükümette Patronaj Faktör Analiz Sonuçları

	Faktör yükleri
Sizce merkezi hükümetler vergi toplarken, vergi kaçırarlara karşı ne derece eşit bir yaptırım uyguluyor?	0,792
Sizce merkezi hükümetler otoyol ve baraj gibi büyük projeleri ihale ile bir şirkete inşaatı için verirken, bu şirketi seçme aşamasında bazı şirketleri siyasi veya maddi çıkar karşılığında kayırıyor mu?	0,782
Sizce merkezi hükümetler uygulamakta oldukları ekonomi politikalarında şirketlere ne derece eşit bir muamele yapıyor?	0,774
Sizce merkezi hükümetler ülkenin ormanlarını keserek ya da yakarak arazi açan kişilere karşı cezai bir yaptırımda bulunurken bu kişilere ne denli eşit bir tavır sergiliyor?	0,756
Sizce merkezi hükümetler ilköğretim/lise/üniversite açarken ya da varolanlara yeni yatırımlar yaparken kimi ilçe ve şehirleri ilerde oy kazanmak amacıyla kayırıyor mu?	0,739
Sizce merkezi hükümet polis kuvvetleriyle güvenlik hizmeti verirken eşit bir muamele mi yapıyor?	0,710
En az geçerli yol patronaj (merkezde)	0,271
En geçerli yol patronaj (merkezde)	-0,263
Toplam açıklanan varyans (%)	45.02
Faktör çıkarma metodu: Ana Bileşkenler Analizi	
Rotasyon metodu: Kaiser Normalizasyonu ile Varimax	

tör değerleri arttıkça merkezi hükümetin hizmetlerinde ayırım olmadığı yönünde ifadeler ağırlık kazanırken, azaldığında ayrımcılığın arttığı kanaati oluşmaktadır.

Tablo 45'te sunulan yerel yönetimlerdeki patronajda etkili olan bağımsız değişkenlere baktığımızda pozitif etkileri (standardize edilmiş katsayılarından da görüldüğü gibi) sırasıyla genelde hayatından memnun olanlar kukla değişkeni, FP destekleyicisi kukla değişkeni, materya-

Tablo 45
Yerel Yönetimdeki Patronajı Etkileyen Faktörler

	Katsayılar	Standart hata	Standardize edilmiş katsayılar	t değeri	Anlamlılık derecesi
Alfa (denklemin sabiti)	-0.27	0.05		-5.03	0.00
Hayattan memnuniyet (KD)	0.32	0.06	0.16	5.26	0.00
FP seçimi (KD)	0.44	0.10	0.14	4.48	0.00
Materyalizm/post-materyalizm	0.09	0.03	0.09	2.95	0.00
Sosyokorümlük statü	-0.11	0.03	-0.11	-3.40	0.00
Cinsiyet (KD)	0.16	0.06	0.08	2.55	0.01

R kare: 0.072

Düzeltilmiş R kare: 0.067

Tahminin standart hatası: 0.973

Beğirini değişken: Patronaj yerel

Alfa (denklemin sabiti) bu denklemden genelde hayattından memnun olmayan, ANAP/MHP/CHP/DSP/DYP/HADEP ve ufak parti destekleyicileri kadınlara karşılık gelmektedir.

KD: Kukla Değişken

lizm/post-materyalizm değerleri ve cinsiyet kukla değişkeninin yapmakta olduğu gözlenmektedir. Negatif etkiyi ise sosyoekonomik statü yaratmaktadır. Kolayca izlenebileceği üzere, buradaki referans grubumuz, genelde hayatından memnun olmayan, ANAP/MHP/ CHP/ DSP/DYP/HADEP ve ufak parti destekleyicileri kadınlara karşılık gelmektedir.

Tablo 46'da sunulan *merkezi hükümetteki patronajda etkili olan bağımsız değişkenlere* baktığımızda pozitif etkileri (standardize edilmiş katsayılardan da görüldüğü gibi) sırasıyla hayatından memnun olanlar kukla değişkeni, materyalizm/post-materyalizm değerleri, MHP seçmeni kukla değişkeni, DSP seçmeni kukla değişkeni ve doğu illeri kukla değişkenlerinin yapmakta olduğu gözlenmektedir. Negatif etkileri ise sırasıyla politikaların ülke ekonomisini kötü etkilediğini gösteren kukla değişken, sosyoekonomik statü değerleri, politikaların aile ekonomisini kötü etkileyeceği kukla değişkeni ve politikaların aile ekonomisini kötü etkilediği kukla değişkeni yapmaktadır. Buradaki referans grubumuz, genelde hayatından memnun olmayan, politikaların ülke ve aile ekonomisine iyi etki yaptığını ve aile ekonomisini iyi etkileyeceğini düşünen, metropol ve batı illerinde yaşayan ANAP/CHP/DYP/HADEP/FP ve ufak parti destekleyicileri karşılık gelmektedir.

Patronaj boyutuna ilişkin sonuçların toplu bir dökümü Tablo 47'de sunulmaktadır. Bağımsız değişkenler açısından, yani satırlar bazında, bir inceleme yaparsak:

1. *Yaşanılan şehir*: Burada ortaya çıkan sonuç, beklenenlerin tersine, doğu illerinde yaşayanların metropol ve batı illerine göre merkezi hükümette daha az patronaj ilişkisi olduğunu ifade ettikleri yönündedir.
2. *Politik pozisyon*: Parti seçmenleri arasında kamu yönetimlerinin içinde bulunduğu patronaj ilişkileri açısından kimi farklılıklar gözlenmiş durumdadır. Merkezi hükümet bağlamında DSP ve MHP seçmenleri daha az patronaj olduğunu ifade etmektedirler. Bu partilerin şu anki iktidar partileri olduğu düşünülecek olursa, kendi partilerinin iktidarda patronaj ilişkileri içerisinde bulunmadıklarını düşünmeleri ya da bu şekilde bir ifade kullanmaları beklenen bir sonuç olsa gerektir. Aynı açıdan bakıldığında ye-

Tablo 46
Merkezi Hükümette Patronaj Etkileyen Faktörler

Katsayılar	Standart hata	Standardize edilmiş katsayılar	t değeri	Anlamlılık derecesi
Alfa (denklemin sabiti)	0.07		4.17	0.00
Ülkeye kötü etki yapıtı (KD)	0.08	-0.19	-5.55	0.00
Materyalizm/post-materyalizm	0.03	0.11	3.96	0.00
Hayattan memnuniyet (KD)	0.06	0.11	3.95	0.00
Sosyalekonomik statü	0.03	-0.10	-3.64	0.00
Ağa kötü olacak (KD)	0.05	-0.09	-2.85	0.00
MHP seçmeni (KD)	0.05	0.08	3.25	0.00
DSP seçmeni (KD)	0.10	0.09	3.16	0.00
Aileyi kötü etkiledi (KD)	0.07	-0.08	-2.33	0.02
Doğu illeri (KD)	0.07	0.06	2.24	0.03

R kare: 0.177

Düzeltilmiş R kare: 0.17

Tahminin standart hatası: 0.911

Eğilimli değişken: Patronaj merkez

Alfa (denklemin sabiti) bu denklemden metropollerde yaşananlara karşılık gelmektedir

KD: Kükür Değişken

rel yönetimler bağlamında FP destekçilerinin daha az patronaj ilişkileri olduğunu söylemeleri de beklenen bir sonuçtur; zira, yukarıda da belirtilmiş olduğu üzere, görüşmelerin yapıldığı şehirlerin (nüfusları açısından) çoğunluğunda FP hareketinin iktidar olmuş ya da halen iktidarda bulunuyor olması söz konusudur. Burada, beklenenlerin tersine HADEP seçmeninin negatif bir etkide bulunmuyor oluşu da, bu grup seçmenin siyasal değerlendirme olarak çok daha temel ve hayati gördüğü ve acil çözüm beklediği konu başlıklarının bu çalışmanın odak noktasını oluşturmamış olmasıyla kısmen açıklanabilir.

3. *Ekonomik durum değerlendirmesi*: Burada, beklendiği üzere, geçmişe ve geleceğe yönelik olarak hükümet politikalarının etkileri hakkında kötümser olanların merkezi hükümetin daha yoğun patronaj ilişkileri içerisinde olduğunu ifade etmeleri söz konusudur.
4. *Sosyoekonomik statü*: Sosyoekonomik statünün yükselmesi, beraberinde, gerek yerel gerek merkezi kamu yönetimlerinin daha yoğun patronaj ilişkileri içerisinde olduğu yönünde bir etki yapmaktadır. Yüksek statü, yani yüksek eğitim ve gelir, beraberinde sosyal yaşamla daha yoğun bir kaynaşmayı genellikle beraber getirdiğinden, bu konumdaki kişilerin patronaj konularına daha duyarlı olmaları ve/veya bu ilişkilerin varlığına dair daha geniş ve etraflı bilgi edinmeleri sonucunu getirmiş olabilir. Elbet, bu kişilerin bizzat patronaj ilişkilerine girme olanaklarının düşük statüdekilere oranla daha yüksek olma ihtimalini de eklemekte yarar bulunmaktadır.
5. *Hayattan memnuniyet*: Burada, “hayattan memnuniyet” en azından zımnen yaşanan ortamla uyumu da çoğunlukla beraberinde getirdiğinden, hayattan memnuniyetin artmasının patronaj ilişkilerinden rahatsız olmamayı beraberinde getirmesi eğer söz konusuysa, elde edilen netice beklenen neticedir: Memnuniyetin artması patronajın daha az geçerli olduğu sonucunu getirmektedir.
6. *Materyalizm/post-materyalizm*: Kişilerin materyalist değerlere doğru yaklaşımlarıyla hem merkezi hem yerel yönetimlerin daha düşük düzeyde patronaj ilişkileri içerisinde olduklarını ifade edişlerinde pozitif bir ilişki bulunmaktadır.

2. Merkezi hükümette reform gereklidir;
3. Belediye-merkez hükümet ilişkilerinde şu anki yapı korunmalıdır;
4. Merkezi hükümetin çeşitli kişi ve şirketlerle olan çıkar ilişkileri kaldırılmalıdır.

Faktör analizimizin sonuçları Tablo 49'da sunulmuş bulunmaktadır; sonuçta, tahminler doğrultusunda, 1 ve 3 ile 2 ve 4. noktalar ters işaretli yükler almıştır. (Dikkat edilmesi gereken husus, regresyonda kullanılan bağımlı değişken arttıkça reform isteminin azalmakta olduğudur.)

Tablo 50'de sunulan *yerel yönetimlerdeki reform isteminde etkili olan bağımsız değişkenlere* baktığımızda pozitif etkileri (standardize edilmiş katsayılardan da görüldüğü gibi) sırasıyla genelde hayatından memnun olanlar kukla değişkeni, batı illeri kukla değişkeni, materyalizm/post-materyalizm değerleri ve DYP seçmeni kukla değişkeninin yapmakta olduğu gözlenmektedir. Negatif etkileri ise, yine sırasıyla, politikarlardan ülkenin kötü etkilendiği kukla değişkeni, sosyoekonomik statü değerleri, ufak partiler seçmeni kukla değişkeni ve politika-

Tablo 49
Merkezi Hükümette Reform Faktör Analiz Sonuçları

	Faktör yükleri
Toplumsal düzen korunmalıdır.	0,717
Belediye-merkez ilişkilerinde şu anki yapı korunmalıdır.	0,648
Merkezi hükümette reform gereklidir.	-0,580
Merkezi hükümette patronaj ilişkileri kaldırılmalıdır.	-0,061
Toplam açıklanan varyans (%)	31,84
Faktör çıkarma metodu: Ana Bileşkenler Analizi	
Rotasyon metodu: Kaiser Normalizasyonu ile Varimax	

Tablo 50
Yerel Yönetimlerde Reform İstemini Etkileyen Değişkenler

	Katsayılar	Standart hata	Standardize edilmiş katsayılar	t değeri	Anlamlılık derecesi
Alfa (denklemin sabiti)	0.23	0.07		3.14	0.00
Ülke kötü etkilendi (KD)	-0.27	0.08	-0.12	-3.49	0.00
Sosyoekonomik statü	-0.10	0.03	-0.10	-3.45	0.00
Hayattan memnuniyet (KD)	0.17	0.06	0.08	2.87	0.00
Ufak partiler seçmeni (KD)	-0.22	0.07	-0.09	-3.04	0.00
Batı ileri (KD)	0.16	0.07	0.08	2.63	0.01
Materyalizm/post-materyalizm	0.07	0.05	0.07	2.18	0.03
Aile kötü etkilendi (KD)	-0.18	0.08	-0.08	-2.44	0.01
DYP seçmeni (KD)	0.24	0.11	0.06	2.18	0.03

R kare: 0.089

Düzeltilmiş R kare: 0.032

Tahminin standart hatası: 0.963

Bağımlı değişken: Reform yerel

Alfa (denklemin sabiti) bu denklemde metropolitan ve dcğu illerinde yaşayanlara; hayattan memnun olmayanlara, politikaların aile ve ülke ekonomilerini iyi etkilediğini düşünenlere, ANAP/MHP/CHP/DSP/DYP/HADEP parti seçmenlerine karşılık gelmektedir.
KD: Kükta Değişken

ların aile ekonomisini kötü etkilediği kukla değişkeni yaratmaktadır. Kolayca izlenebileceği üzere, buradaki referans grubumuz, metropol ve doğu illerinde yaşayanlara, hayattan memnun olmayanlara, politikaların aile ve ülke ekonomilerini iyi etkilediğini düşünenlere ve ANAP/MHP/CHP/DSP/DYP/HADEP parti seçmenlerine karşılık gelmektedir.

Tablo 51'de sunulan *merkezi hükümetteki reform isteminde etkili olan bağımsız değişkenlere* baktığımızda pozitif etkileri (standardize edilmiş katsayılardan da görüldüğü gibi) büyüklük sırasıyla materyalizm/post-materyalizm değerleri, batı illeri kukla değişkeni, DYP seçmeni kukla değişkeni ve hayatından memnun olanlar kukla değişkeni yapmaktadır. Negatif etkileri ise politikaların ülke ekonomisini kötü etkilediği kukla değişkeni, sosyoekonomik statü değerleri, politikaların aile ekonomisini kötü etkilediği kukla değişkeni, yaş değişkeni ve politikaların aile ekonomisini kötü etkileyeceği kukla değişkeni yapmaktadır. Buradaki referans grubumuz, metropol ve doğu illerinde yaşayanlara, hayattan memnun olmayanlara, politikaların aile ve ülke ekonomilerini iyi etkilediğini düşünenlere, politikaların ailenin ekonomik durumunu iyi etkileyeceğini savunanlara ve ANAP/MHP/CHP/DSP/DYP/HADEP ile ufak partiler seçmenlerine karşılık gelmektedir.

Reform istemine ilişkin sonuçların toplu bir dökümü Tablo 52'de sunulmaktadır. Bağımsız değişkenler açısından, yani satırlar bazında, bir inceleme yaparsak:

1. *Yaşanılan şehir:* Burada ortaya çıkan sonuç, batı illerinde yaşayanların metropol ve doğu illerine göre gerek merkez gerek yerel yönetimlerde reform konusunda şu anki yapının korunmasına yönelik bir eğilim içerisinde oldukları yönündedir.
2. *Politik pozisyon:* Reform konusunda gerek yerel gerek merkezi düzlemde DYP seçmenlerinin mevcut düzenden yana oldukları ortaya çıkmaktadır. Ufak parti seçmenlerinin ise yerel yönetimlerde reform yanlısı olarak belirlediğini gözlemlemekteyiz. Burada, beklenenlerin tersine HADEP seçmeninin reformdan yana bir tavır göstermemesini, yukarıda da belirtilmiş olan, çalışmamızın çerçevesinin dışında kalan konuların bu kitle tarafından çok daha acil ve çok daha temel sorunlar olarak değerlendiriliyor olması yorumuyla açıklanarak mümkündür.

Tablo 51
Merkezi Yönetimlerde Reform İstemini Etkileyen Değişkenler

	Katsayılar	Standart hata	Standardize edilmiş katsayılar	t değeri	Anlamlılık derecesi
Alfa (denklemin sabiti)	0.44	0.11		4.13	0.00
Aile kötü etkilendi (KD)	-0.20	0.08	-0.09	-2.57	0.01
Materyalizm/post-materyalizm	0.12	0.03	0.12	3.80	0.00
Batı illeri (KD)	0.23	0.07	0.10	3.46	0.00
Ülke kötü etkilendi (KD)	-0.24	0.08	-0.11	-3.13	0.00
Sosyoekonomik statü	-0.11	0.03	-0.11	-3.57	0.00
Aile kötüye gidecek (KD)	-0.13	0.06	-0.06	-1.98	0.05
DYP (KD)	0.28	0.11	0.07	2.54	0.01
Yaş	-0.01	0.00	-0.07	-2.42	0.02
Hayattan memnuniyet (KD)	0.12	0.06	0.06	2.03	0.04

R kare: 0.101

Düzeltilmiş R kare: 0.093

Tahminin standart hatası: 0.956

Bağımlı değişken: Reform merkezi

Alfa (denklemin sabiti) bu denklemden metropol ve doğu illerinde yaşayanlara, hayattan memnun olmayanlara, politikaların aile ve ülke ekonomilerini iyi etkilediğini düşünenlere, politikaların ailenin ekonomik durumunu iyi etkileyeceğini savunanlara ve ANAP/MHP/CHP/DSP/DYP/HADEP ile ufak partiler seçmenlerine karşılık gelmektedir.
KD: Kukla Değişken

3. *Ekonomik durum değerlendirmesi*: Burada, beklendiği üzere, gemiŖe ve geleceğe yönelik olarak hükümet politikalarının etki-leri hakkında kötümser olanların gerek merkezi gerek yerel yöne-tilerde reform konusunda daha istekli olmaları söz konusudur.
4. *Sosyoekonomik statü*: Sosyoekonomik statünün yükselmesi, be-raberinde, gerek yerel gerek merkezi kamu yönetimlerinde re-form yapılması gerektiği yönünde bir etki yapmaktadır.
5. *Hayattan memnuniyet*: Hayattan memnuniyetin artmasının re-form konusunda isteksizliği beraberinde getirmesi söz konusudur.
6. *Materyalizm/post-materyalizm*: KiŖilerin materyalist değerlere doğru yaklaŖmalarıyla hem merkezi hem yerel yönetimlerde re-form isteminde dŖme gözlenmektedir.

Tablo 52
Reform İstemini Etkileyenler

	YEREL	MERKEZİ
YaŖanılan Ŗehir	Batı: +	Batı: +
Politik pozisyon	Ufak partiler: - DYP: +	DYP: +
Ekonomik durum değerlendirmesi	ülke kötü etkilendi: - Aile kötü etkilendi: -	Aile kötü etkilendi: - ülke kötü etkilendi: - Aile kötü etkilenecek: -
Sosyoekonomik statü		-
Hayattan memnuniyet	Memnunlar: +	Memnunlar: +
Materyalizm/ post-materyalizm	+	+
YaŖ		-
Cinsiyet		

Tablo 53
Yerel Yönetimlerin Denetimine Ayrılacak Zamanın Belirleyicileri

	Katsayılar	Standart hata	Standardize edilmiş katsayılar	t değeri	Anlamlılık derecesi
Alfa (denklemin sabiti)	3.17	0.33		9.66	0.00
Doğu illeri (KD)	2.05	0.55	0.11	3.76	0.00
Cinsiyet (KD)	1.43	0.45	0.09	3.17	0.00
Materyalizm/post-materyalizm	0.50	0.23	0.07	2.21	0.03

R kare: 0.025

Düzeltilmiş R kare: 0.023

Tahminin standart hatası: 7.539

Bağımlı değişken: Yerel denetime ayrılacak zaman

Alfa (denklemin sabiti) bu denklemlerde metropol ve batı illerinde yaşayan kadınlara karşılık gelmektedir.

KD: Kukla Değişken

7. *Yaş*: Yaşın artmasıyla merkezi hükümet düzeyinde reform isteminin yükselmesi ortaya çıkmıştır. Bu, şüphesiz, gençlerin reforma daha istekli olduğu yönlü genel geçer argümanın burada doğrulanmaması anlamına gelmektedir.
8. *Cinsiyet*: Cinsiyetin bir etkisi gözlenmemiştir.

Denetime Katılmak Üzere Zaman Ayırmayı Etkileyen Bağımsız Değişkenler

Gerek merkezi gerek yerel yönetimlerin denetimine katılmak üzere kişilerin gönüllü olarak ayırmayı düşündüğü haftalık zaman miktarını etkileyen bağımsız değişkenlerimiz şu şekilde ortaya çıkmaktadır.

Tablo 53'te *yerel yönetimlerin denetimine ayrılacak zamanın* belirleyicileri arasında pozitif etkileri (standardize edilmiş katsayılardan da görüldüğü gibi) sırasıyla doğu illeri kukla değişkeni, cinsiyet kukla değişkeni ve materyalizm/post-materyalizm değerleri almaktadır. Kolayca izlenebileceği üzere, buradaki referans grubumuz; metropollerde ve batı illerinde yaşayan kadınlara karşılık gelmektedir.

Tablo 54'te *merkezi yönetimlerin denetimine ayrılacak zamanın* belirleyicileri arasında pozitif etkileri (standardize edilmiş katsayılardan da görüldüğü gibi) sırasıyla doğu illeri kukla değişkeni, cinsiyet kukla değişkeni, batı illeri kukla değişkeni, hayattan memnuniyet kukla değişkeni ve cinsiyet kukla değişkeni almaktadır. Kolayca izlenebileceği üzere, buradaki referans grubumuz, metropol illerde yaşayan, genelde hayatından memnun olmayan kadınlara tekabül etmektedir.

Denetim boyutuna ilişkin sonuçların toplu bir dökümü Tablo 55'te sunulmaktadır. Bağımsız değişkenler açısından, yani satırlar bazında, bir inceleme yaparsak:

1. *Yaşanılan şehir*: Doğu illerinde yaşayanların gerek merkezi gerek yerel yönetimlerin denetlenmesi konusunda daha çok zaman ayırmaya istekli olmaları söz konusudur. Batı illerinde yaşayanlarsa merkezi hükümetin denetimine daha fazla zaman ayırmaya eğilimli görülmektedirler. Metropol illerle çevre iller arasında gözlenen bu farkın bir açıklaması kişilerin alternatif kazanç düzeyleriyle ilişkili olabileceğidir; şüphesiz bu iddia daha ileri çözümlenmelerle test edilmesi gereken bir konudur.

Tablo 54
Merkezi Yönetimlerin Denetimine Ayrılacak Zamannın Belirleyicileri

	Katsayılar	Standart hata	Standardize edilmiş katsayılar	t değeri	Anlamlılık derecesi
Alfa (denklemin sabiti)	2.01	0.46		4.37	0.00
Doğu illeri (KD)	2.90	0.59	0.15	4.93	0.00
Cinsiyet (KD)	1.54	0.47	0.10	3.31	0.00
Batı illeri (KD)	1.34	0.56	0.07	2.38	0.02
Hayattan memnuniyet (KD)	1.01	0.46	0.06	2.17	0.03

R kare: 0.035

Düzeltilmiş R kare: 0.032

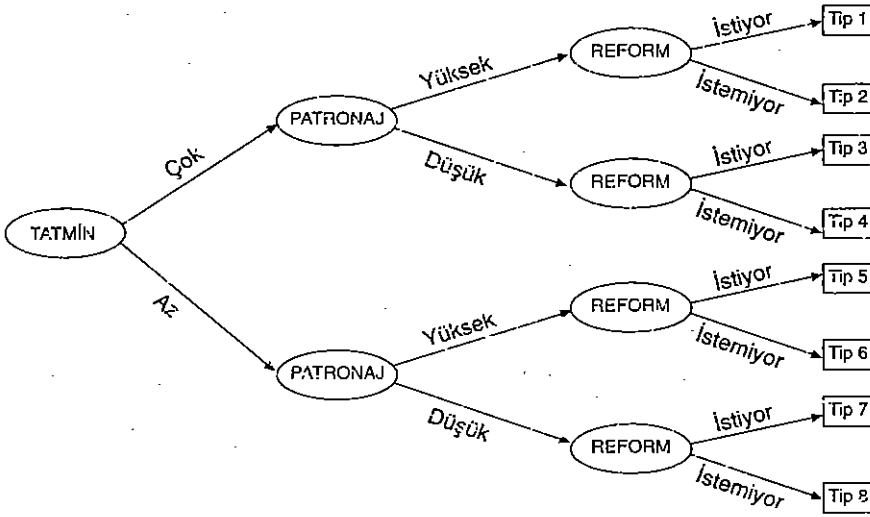
Tahminin standart hatası: 7.722

Bağımlı değişken: Yerel denetime ayrılacak zaman

Alfa (denklemin sabiti) bu denklemden metropol illerde yaşayan, genelde hayatından memnun olmayan kadınlara tekabül etmek tedir.

KD: Kukla Değişken

Şekil 21
Tatmin, Patronaj ve Reform: Bütünsel Bir Gösterim

Bu genel çerçeve sunumunun ardından kullandığımız üç boyutun hangi değişkenlerden türetildiğini ve bu boyutların yerel ve merkezi yönetimler düzlemlerinde ne şekil bir görüntü aldığı aktaralım.

Tatmin: Yerel yönetimler için tatmin boyutunu belirlemede faktör analizine tabi tutulan cevaplar şunlardır:

1. Belediye yöneticileri hizmet götürürken ne derece dikkatli ve hata yapmamaya özen gösteriyor;
2. Belediye yöneticileri hizmet götürülen vatandaşlara ne derece eşit davranıyorlar;
3. Belediye yöneticileri hizmet götürülen vatandaşlara ne derece güleryüzlü davranıyorlar;
4. Belediye yöneticileri vatandaşların sorunlarını çözmek için ne derece gayret gösteriyorlar;
5. Belediye yöneticileri hizmet götürürken yapılan yanlışları ne derece düzeltmeye çalışıyorlar;

6. Belediye yöneticileri kaynakları ne derece verimli kullanıyorlar;
7. Belediye yöneticileri ne denli dürüst;
8. Belediyelerde alınan kararlar ne denli vatandaşların çıkarlarını yansıtıyor;
9. Son beş yıl içerisindeki belediyelerin hizmetlerinden duyulan genel memnuniyet;
10. Belediyeye duyulan güven.

Faktör analizimizin sonuçları Tablo 57'de sunulmuş bulunmaktadır; sonuçlar, tahminler doğrultusunda, aynı işareti yükleri almıştır.

Tablo 57
Belediye Tatmin Faktör Analiz Sonuçları

	Faktör yükleri
Belediyeler-Hizmet götürülürken ne derece dikkatli olup, hata yapınamaya özen gösteriyorlar?	0,844
Belediyeler-Hizmet götürülen vatandaşlara ne derece eşit ve hakça davranıyorlar?	0,838
Belediyeler-Hizmet götürülen vatandaşlara karşı ne derece güler yüzlü davranıyorlar?	0,828
Belediyeler-Vatandaşın sorunlarını çözmek için ne derece gayret gösteriyorlar?	0,827
Belediyeler-Hizmet götürülürken yapılan yanlışları ne derece düzeltmeye çalışıyorlar?	0,818
Belediyeler-Kaynaklarını ne derece verimli kullanıyorlar?	0,767
Belediyeler-Çalışan yöneticiler ne derece dürüst?	0,763
Belediyeler-Alınan kararlar vatandaşların çıkarlarını ne derece yansıtıyor?	0,756
Belediyelerin hizmetlerinden ne derece memnunsunuz?	0,725
Kurumlara güven-Belediye	0,633
Toplam açıklanan varyans (%)	61,21

Faktör çıkarma metodu: Ana Bileşkenler Analizi

Rotasyon metodu: Kaiser Normalizasyonu ile Varimax

Yapılan faktör analizi neticesinde kişileri “az tatminkâr” ve “çok tatminkâr” olarak ikiye ayırmak mümkün olmuştur.

Benzer şekilde, merkezi hükümetin tatmin boyutunu belirlemede faktör analizine tabi tutulan cevaplar şunlardır:

1. Merkezi hükümet yöneticileri hizmet götürürken ne derece dikkatli ve hata yapmamaya özen gösteriyor;
2. Merkezi hükümet yöneticileri hizmet götürülen vatandaşlara ne derece eşit davranıyorlar;

Tablo 58
Merkezi Hükümet Tatmin Faktör Analiz Sonuçları

	Faktör yükleri
Merkezi-Hizmet götürülürken ne derece dikkatli olup, hata yapmamaya özen gösteriyorlar?	0,854
Merkezi-Vatandaşın sorunlarını çözmek için ne derece gayret gösteriyorlar?	0,842
Merkezi-Hizmet götürülen vatandaşlara ne derece eşit ve hakça davranıyorlar?	0,825
Merkezi-Hizmet götürülen vatandaşlara karşı ne derece güler yüzlü davranıyorlar?	0,823
Merkezi-Hizmet götürülürken yapılan yanlışları ne derece düzeltmeye çalışıyorlar?	0,817
Merkezi-Kaynaklarını ne derece verimli kullanıyorlar?	0,771
Merkezi-Alınan kararlar vatandaşların çıkarlarını ne derece yansıtıyor?	0,735
Merkezi-Çalışan yöneticiler ne derece dürüst?	0,702
Merkezi hükümetlerin hizmetlerinden ne derece memnunsunuz?	0,656
Kurumlara güven-Merkezi Hükümet	0,645
Toplam açıklanan varyans (%)	59,54

Faktör çıkarma metodu: Ana Bileşkenler Analizi
Rotasyon metodu: Kaiser Normalizasyonu ile Varimax

3. Merkezi hükümet yöneticileri hizmet götürülen vatandaşlara ne derece güler yüzlü davranıyorlar;
4. Merkezi hükümet yöneticileri vatandaşların sorunlarını çözmek için ne derece gayret gösteriyorlar;
5. Merkezi hükümet yöneticileri hizmet götürürken yapılan yanlışları ne derece düzeltmeye çalışıyorlar;
6. Merkezi hükümet yöneticileri kaynakları ne derece verimli kullanıyorlar;
7. Merkezi hükümet yöneticileri ne denli dürüst;
8. Merkezi hükümetin aldığı kararlar ne denli vatandaşların çıkarlarını yansıtıyor;
9. Son beş yıl içerisindeki merkezi hükümetin hizmetlerine duyulan genel memnuniyet;
10. Merkezi hükümete duyulan güven.

Faktör analizimizin sonuçları Tablo 58'de sunulmuş bulunmaktadır; sonuçlar, tahminler doğrultusunda, aynı işaretli yükleri almıştır. Yaptığımız faktör analizi neticesinde burada da kişileri "az tatminkâr" ve "çok tatminkâr" olarak ikiye ayırmak mümkün olmuştur.

Patronaj: Burada kullanacağımız bu boyut daha önce yukarıda Tablo 43 (yerel yönetim için) ve Tablo 44'de (merkezi hükümet için) geliştirmiş olduğumuz faktör yüklerinden oluşmaktadır.

Reform: Burada kullanacağımız bu boyut daha önce yukarıda Tablo 48 (yerel yönetim için) ve Tablo 49'da (merkezi hükümet için) geliştirmiş olduğumuz faktör yüklerinden oluşmaktadır.

Akabinde, yukarıda Tablo 56'da açıkladığımız sekiz kategoriye görüşülen kişileri yerel ve merkezi düzlemlerde yerleştirdiğimizde aşağıdaki tablo elde edilmiş olur. Tabloda, her kategoriye düşen kişi sayısının yüzdeleri verilmiştir.

Tablo incelendiğinde, gerek merkezi gerek yerel düzlemlerde, kategori üç, dört ve beşin en yüksek oranlarda kişiyi barındırdığı; ayrıca, toplamlarının tüm görüşülen kişilerin yüzde 66-68'ine karşılık geldiği gözlenmektedir. Bu üç kategori aşağıda mercek altına alınmıştır.

Yukarıda özetlendiği şekliyle, araştırmamızda görüşülen kişiler merkezi ve yerel yönetimler temelinde hizmetlerden duyulan tatmin, patronaj ilişkilerine yaklaşımlar ve reform isteği konusunda aldıkları tavır-

Tablo 60
Tahmin-Patronaj-Reform Boyutlarının Belirleyicileri

Merkezi Hükümet	Yerel Hükümetler
Grup 1	Grup 1
Sabit	Sabit
Ev kadınları (KD)	Güven-Faktör 4 (KD)
FP seçmeni (KD)	Materyalist/post-materyalizm
Güven-Faktör 4 (KD)	Memnuniyet-Faktör 1 (KD)
Ülkenin ekonomik durumu kötüleşecek (KD)	Memnuniyet-Faktör 2 (KD)
Önem-Faktör 2 (KD)	
Sosyoekonomik statü	
Nagelkerke-R ²	
<i>Doğru tahmin edilen gözlem yüzdesi</i>	<i>Doğru tahmin edilen gözlem yüzdesi</i>
Grup 2	Grup 2
Sabit	Sabit
CHP seçmeni (KD)	Batı illeri (KD)
Güven-Faktör 1 (KD)	FP seçmeni (KD)
Güven-Faktör 2 (KD)	Lisansüstü eğitilmiş (KD)
HADEP seçmeni (KD)	Önem-Faktör 2 (KD)
Lisansüstü eğitilmiş (KD)	
MHP seçmeni (KD)	
Nagelkerke-R ²	Nagelkerke-R ²
<i>Doğru tahmin edilen gözlem yüzdesi</i>	<i>Doğru tahmin edilen gözlem yüzdesi</i>
%9,3	%6,5
-1,79	-2,97
-0,67	0,53
-2,29	-0,36
0,32	-0,39
-0,76	0,4
-0,25	
0,35	
0,12	
91,27	0,09
	93,59
%3,20	%4,2
-4	-3,85
1,36	0,89
0,41	0,9
0,62	1,83
1,85	-0,38
2,08	
1,02	
0,1	0,11
96,58	95,92

Tablo 60 (devam)

Merkezi Hükümet	Yerel Hükümetler
Grup 4	Grup 4
Sabit	Sabit
Batı illeri (KD)	Doğu illeri (KD)
Güven-Faktör 1 (KD)	Güven-Faktör 1 (KD)
Hanede çalışan kişi sayısı	Güven-Faktör 4 (KD)
Hayattan memnuniyet (KD)	Hayattan memnuniyet (KD)
Ailenin ekonomik durumu kötüleşti (KD)	Ailenin ekonomik durumu kötüleşti (KD)
Ülkenin ekonomik durumu kötüleşti (KD)	İlkokul mezunları (KD)
Memnuniyet-Faktör 2 (KD)	Memnuniyet-Faktör 1 (KD)
Memnuniyet-Faktör 3 (KD)	Memnuniyet-Faktör 3 (KD)
Önem-Faktör 3 (KD)	Önem-Faktör 2 (KD)
Ülkenin ekonomik durumu kötüleşecek (KD)	Önem-Faktör 3 (KD)
Nagelkerke-R ²	Nagelkerke-R ²
Doğru tahmin edilen gözlem yüzdesi	Doğru tahmin edilen gözlem yüzdesi
%12,1	%17,3
-2,28	-2,1
0,49	0,64
0,45	0,41
0,24	0,59
0,64	0,57
-0,76	-1,25
-0,66	0,61
0,53	0,55
0,41	0,46
-0,4	0,27
-0,55	-0,32
0,34	0,36
90,77	85,26

Tablo 60 (devam)

Merkezi Hükümet	Yerel Hükümetler
Grup 5	Grup 5
Sabit	Sabit
Güven-Faktör 1 (KD)	DYP seçmeni (KD)
Güven-Faktör 3 (KD)	FP seçmeni (KD)
Güven-Faktör 4 (KD)	Güven-Faktör 1 (KD)
Ülkenin ekonomik durumu kötüleşti (KD)	Güven-Faktör 4 (KD)
Materyalist/post-materyalist (KD)	Hayattan memnuniyet (KD)
Memnuniyet-Faktör 1 (KD)	Ülkenin ekonomik durumu kötüleşti (KD)
Memnuniyet-Faktör 2 (KD)	Memnuniyet-Faktör 1 (KD)
Memnuniyet-Faktör 3 (KD)	Memnuniyet-Faktör 2 (KD)
Önem-Faktör 1 (KD)	Memnuniyet-Faktör 3 (KD)
Önem-Faktör 2 (KD)	Sosyoekonomik statü
Ülkenin ekonomik durumu kötüleşecek (KD)	
<i>Nagelkerke-R²</i>	<i>Nagelkerke-R²</i>
<i>Doğru tahmin edilen gözlem yüzdesi</i>	<i>Doğru tahmin edilen gözlem yüzdesi</i>
34,3	34,3
-1,93	-1,26
-0,55	-1,04
-0,16	-0,75
-0,25	-0,36
0,74	-0,54
-0,24	-0,77
-0,43	0,49
-0,85	-0,48
-0,37	-0,41
0,21	-0,62
0,23	0,25
0,43	
0,4	0,38
77,09	78,79

Tablo 60 (devam)

Merkezi Hükümet	Yerel Hükümetler
Grup 7	Grup 7
Sabit	Sabit
DYP seçmeni (KD)	Alenin ekonomik durumu kötüleşecek (KD)
Güven-Faktör 1 (KD)	Doğu illeri (KD)
Memnuniyet-Faktör 1 (KD)	Güven-Faktör 2 (KD)
Sosyoekonomik statü	Güven-Faktör 3 (KD)
Güven-Faktör 4 (KD)	
Nagelkerke-R ²	Nagelkerke-R ²
Doğru tahmin edilen gözlem yüzdesi	Doğru tahmin edilen gözlem yüzdesi
Grup 8	Grup 8
Sabit	Sabit
Cinsiyet (E=1, K=0) (KD)	Güven-Faktör 1 (KD)
DYP seçmeni (KD)	Güven-Faktör 4 (KD)
Önem-Faktör 1 (KD)	Memnuniyet-Faktör 3 (KD)
Profesyoneller (KD)	Önem-Faktör 1 (KD)
Ücretliler (KD)	
Nagelkerke-R ²	Nagelkerke-R ²
Doğru tahmin edilen gözlem yüzdesi	Doğru tahmin edilen gözlem yüzdesi
%10.1	%10.0
-2,28	-2,54
-1,76	0,46
-0,28	-0,61
0,33	0,25
-0,29	-0,3
-0,28	
0,06	0,05
90,56	90,74
%3,4	%2,8
-3,5	-3,77
-0,82	-0,58
1,74	-0,76
-0,35	0,46
1,48	-0,33
-1,5	
0,1	0,13
96,7	97,14

rak memnuniyeti ise düşürmektedir. Merkezi yönetimlerde gözleendiği gibi, hükümet politikalarının Türkiye'nin ekonomik durumu üzerine kötü etki yaptığı düşüncesindekilerin yerel yönetimler konusunda beşinci gruba ait olma olasılıkları, aksini düşünenlere göre, anlamlı olarak daha yüksektir.

Kullanılan logit regresyon modeliyle gerek yerel gerek merkezi yönetim düzeylerinde kukla değişken olarak tanımlanan beşinci gruba aidiyet gözlemlerinin yaklaşık yüzde 77'sini doğru olarak tahmin edilebilmiştir.

Kategori 3: En yüksek ikinci oranda insanın (yaklaşık yüzde 20 civarında), hem belediye hem merkezi düzlemde, pozisyonlandığı bu kategoridekiler, bir yandan yüksek tatmin göstermekte, diğer yandan da bu kurumlarda düşük düzeyde patronaj ilişkileri bulunduğunu ifade etmektedirler. Aynı zamanda reform yanlısı da olan bu grubun daha ayrıntılı incelenmesi bize şu bulguları vermektedir: Merkezi yönetimler konusundaki değerlendirmelerde batı ve doğu illerinde olmak bu gruba aidiyet olasılığını düşürmekte, dolayısıyla bu grup ağırlıklı olarak metropol illerde otoritardan oluşur gözükmektedir. Kurumsal güven arttıkça bu gruba aidiyet olasılığı artarken, merkezi hükümet servislerinden memnuniyet artışı da bu gruba aidiyet olasılığını yükseltmektedir. İşsiz olmak da bu grubun önemli ayırt edici özelliklerinden biridir; ancak, diğer demografik özellikler ve politik tercihler anlamlı etki yapar gözükmemektedirler.

Ev kadınları yerel yönetimler konusundaki değerlendirmelerde üçüncü grupta bulunma olasılığını düşürürken, ülkenin ekonomik durumu hakkında kötümser bir beklenti bu olasılığı arttırmaktadır. Sivil toplum kuruluşlarına duyulan güven arttıkça bu gruba aidiyet olasılığı düşerken, merkezi yönetime duyulan güven artışı bu grupta bulunma olasılığını artırır gözükmektedir. Merkezi hükümet faaliyet alanına verilen önem ve genelde memnuniyetin artması, olasılığı yükseltici bir etki yapmaktadır.

Kullanılan logit regresyon modeliyle gerek yerel gerek merkezi yönetim düzeylerinde kukla değişken olarak tanımlanan üçüncü gruba aidiyet gözlemlerinin yaklaşık yüzde 80'i doğru olarak tahmin edilebilmiştir.

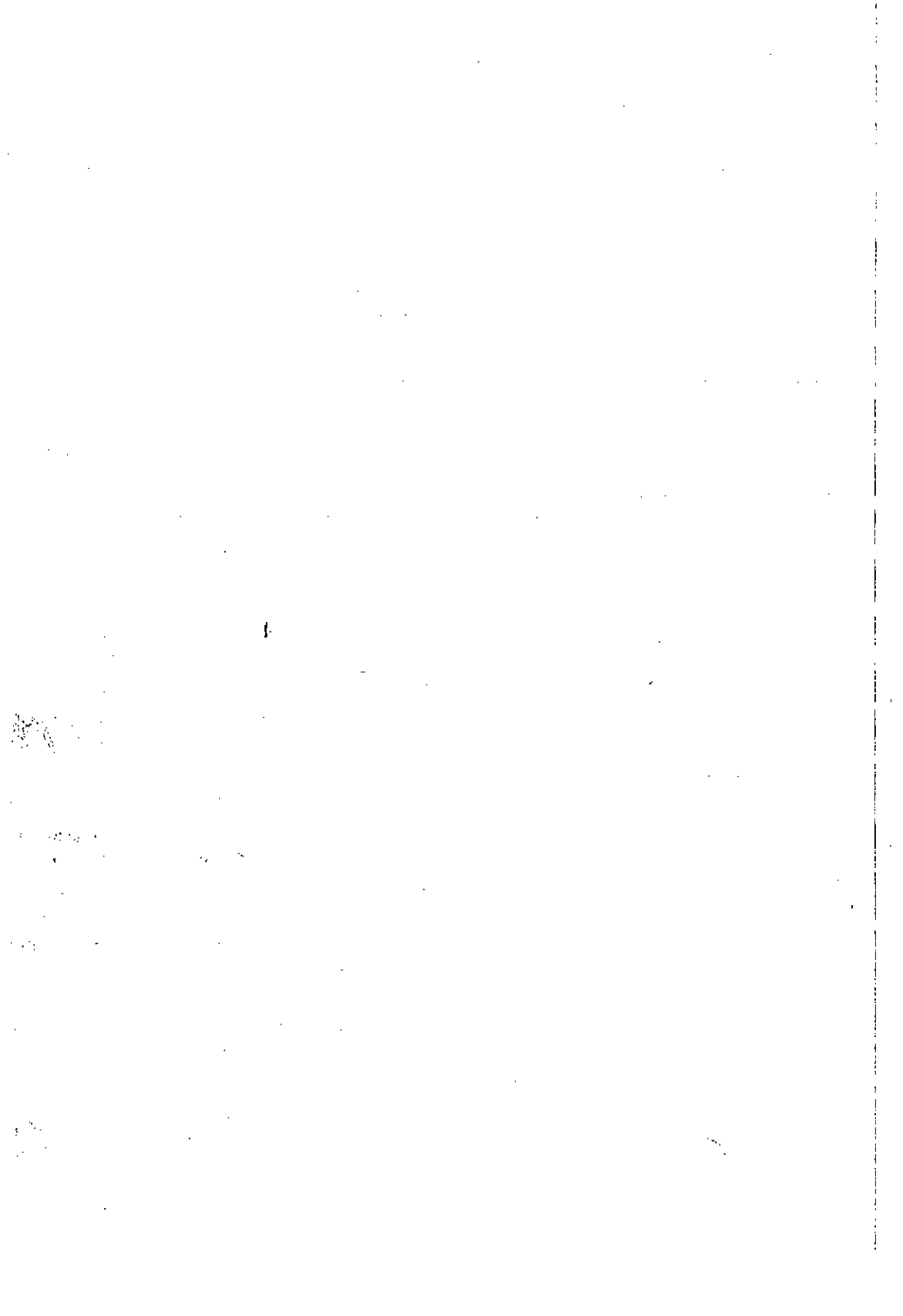
Kategori 4: En yüksek üçüncü oranda insanın, hem belediye hem merkezi düzlemde, pozisyonlandığı bu kategoridekiler (merkezi yöne-

timler için yüzde 12,1, yerel yönetimler için yüzde 17,3), bir yandan yüksek tatmin göstermekte, diğer yandan da bu kurumlarda düşük düzeyde patronaj ilişkileri bulunduğunu iddia etmektedirler. Aynı zamanda reform istemeyen bu grubun daha ayrıntılı incelenmesi bize şu bulguları vermektedir: Her iki yönetim düzeyinde de beklendiği gibi kurumsal güven, servislerden memnuniyet ve hayattan genel memnuniyet bu gruba aidiyet olasılığını arttırmaktadır. Hükümet politikalarının ülkenin ekonomik durumu üzerinde kötü etki yaptığını düşünenlerin dördüncü gruba aidiyetleri olasılığı da düşüktür. Merkezi hükümet servislerine verilen önem derecesinin artması da her iki yönetim düzeyinde bu gruba aidiyet olasılığını düşürmektedir. Oysa yerel yönetimler düzeyinde ikincil yerel yönetim servisleri dediğimiz servis grubuna verilen önem arttıkça bu grupta olma olasılığı da artmaktadır.

Dördüncü gruba aidiyet, merkezi yönetimler için batı, yerel yönetimler için ise doğu illerinde oturanlar için daha yüksek olasılıktadır. Her iki yönetim düzeyinde de demografik özellikler ve politik tercihlerin ayırt edici bir etkisi gözlenmemektedir.

Kullanılan logit regresyon modeliyle gerek yerel gerek merkezi yönetim düzeylerinde kukla değişken olarak tanımlanan dördüncü gruba aidiyet gözlemlerinin yaklaşık yüzde 85-90'ı doğru olarak tahmin edilebilmiştir.

Sonuç olarak, yerel ve merkezi yönetimlerin sunduğu hizmetlerden duyulan tatmin, patronajın etkinliği ve reform talepleri bağlamında oluşturulan grupların belirleyicilerine bakıldığında, gözlenen genel görüntü, kurumsal güven ve hizmetlerden duyulan memnuniyetin en önemli belirleyiciler olduğudur. Hizmetlere verilen önemin değişik boyutları, yaşanan coğrafya, eğitim seviyesi ve meslek de kimi gruplara aidiyette önemli etki yapmaktadır.

Sonsöz

Türkiye’de yerel ve merkezi kamu yönetimleri uzun süredir bir yeniden yapılanma sürecindedir. Kesin bir başlangıç tarihi koyulmadığı gibi, bu sürecin ne zaman sonuçlandırılabileceğini kestirmek de güçtür. Ancak, kesin olarak gözlenen, kamu yönetimlerinin her kademesinde ve özellikle de halk arasında, bir türlü tam olarak başlanılmayan, başlansa da bitirilemeyen bu yeniden yapılanma ve değişim sürecinden tatminsizliğin çok yüksek olduğudur. Kamu yönetimleri son kertede bürokratik ya da siyasi sorumluluğunu taşıdığı halk kitlelerinin beklenti ve taleplerine karşılık verememektedir. Süregelen bu genel başarısızlık demokratik sistem içerisinde ıslah edilememekte, yönetimler yeni ve daha başarılı yönetimlere evrilememektedir.

Kamu yönetimlerinin her düzeyinde görülen bu performans eksikliği gerek yönetsel gerek siyasi sistemin tüm kurumlarının halk karşısında meşruiyet temellerini sarsmaktadır. Yalnızca bu sarsıntı bile kısıtlı kaynaklarla hizmet üretme durumunda olan kamu yönetimlerinin kaynaklarının israfına neden olmaktadır. Ülkenin sosyal ve ekonomik gelişimi için olmazsa olmaz bir dizi kamu malının üretimi için yeterli kaynak yaratılamamakta ve ayrıca var olan kaynakların denetimi sağlanamamaktadır. Yarım asırdır çok partili demokrasiyle yönetilen Türkiye’de, halkın, dünya standartlarına göre yüksek olarak gerçekleşen seçimlere katılımı dışında, kamu yönetimlerinin hizmetlerini ıslah edici bir girdi vermesini olanaklı kılan bir yapı oluşturulamamıştır. Seçimden seçime seçmen karşısında değerlendirilen politikacıların gerek yerel gerek merkezi yönetimlerde halkın beklenti ve taleplerine tatmin edici hizmetlerle cevap vermemesi durumunda siyasi kariyerinde önemli bir değişiklik bile olmamaktadır. Siyaset her iki düzeyde de kitlesel hizmet performansı temelinde değil, kişiselleşmiş patronaj ağları çerçevesinde yapılagelmiştir. Siyasal katılımın da bu çerçevede şekillenmesiyle ihtiyaç duyulan ve talep edilen kamu malları istenilen düzeylerde üretilmemekte, dolayısıyla ülkenin dinamik sosyal ve iktisadi yapısının gelişimi engellenir olmaktadır.

Araştırmamız öncelikle karşılaştırmalı olarak yerel yönetimler ve merkezi hükümetlerin kentli halk gözünde meşruiyet temellerini oluşturan hizmet performanslarının en genel bir resmini ortaya çıkarımayı hedeflemekteydi. Her iki kamu yönetimi düzeyinde sistemin patronaj temelinde işleyişinin de halkın gözünden bir görüntüsünü çıkarmanın yanı sıra, her iki düzeyde de, kentlilerin sistemin işleyiş şeklinde, ne tür bir dizi politikayla, nelerin değiştirilmesine destek olduğunu bulmaya çalışmaktaydı.

Yukarıda ayrıntılarıyla tartıştığımız sonuçlarımızı yinelenemeye gerek olmadığı kanısındayız. Bu kısa sonuç bölümünde yapmak istediğimiz, daha önce pek vurgulamadığımız performans ölçümü-siyaset ilişkisi bağlamında gündemi meşgul eden politika seçeneklerinin bir değerlendirmesini vermek ve çalışmamızın kısıtlarını göz önünde tutarak ileride yürütülecek benzer araştırmaların hangi konularda yoğunlaşabileceğini tartışmaktır.

Çalışmamız, Türkiye’de halkın patronaj sistemiyle uyum içinde olduğunun ve bu sistemin gereklerini içselleştirmiş bir yaşam sürdürdüğünün çeşitli örneklerini vermiştir. Halkın kamu yönetimleriyle olan ilişkilerinde eşitsiz bir davranış örüntüsü meydana getiren ve böylelikle halkın memnuniyetsizliklerinin de temelini oluşturan bu yapı, yine halk tarafından bu derece içselleştirilmiş olduğu sürece, kendi kendinden kurtulabilecek bir reform hareketi beklemek durumunda kalmaktayız ki, böylesi bir reformun gerçekleşebilmesi tabii ki mümkün gözükmemektedir. Yine çalışmamız göstermektedir ki, Türkiye’de halk bu konuda da hiç hayalci bir görünüm sergilememektedir ve itidalli bir beklenti içindedir. Sonuçlarımız ortaya koymuştur ki, patronaj sisteminin ortadan kaldırılması reform beklentilerinde açık farkla ön planda değildir. Reform için önerilenler, öncelikle, kamu çalışanlarının eğitim düzeylerinin yükseltilmesi ve hizmet üretiminde halkın tercih ve isteklerinin birinci sırada tutulmasıdır. Patronaj sistemi içinde yer alan çıkar ağlarının ortadan kaldırılması yönündeki tercihlerin beklendiği düzeyde su üstüne çıkmaması söz konusudur. Öyle gözükmemektedir ki, Türkiye’de kentsel kesim için ilk öncelik kamu yönetimlerinin servis ve mal üretiminde kendi tercihleriyle uyum içinde çalışan bir yapıya, özellikle eğitim aracılığıyla, dönüştürülmesidir. Bu isteğin gerçekleşmesinin birincil nedeninin var olan patronaj sistemi olduğunun ayırına yete-

rince varılmadığı açıktır; belki de herkesin bir derece kullanıp yararlandığı patronajın kişilerin çıkarları yönünde devam ederken kamu yönetimlerinin halka hizmette gelişmeler kaydedebileceği gibi bir beklenti bulunmaktadır kentli kesimin çok büyük bir bölümünde.

Gerek performans ölçümünün değerlendirilip siyasa yapımı sürecine iletilmesinde, gerek reform hareketinde sivil toplum kuruluşlarının oynadığı rol çok önemlidir. Bu çerçevede Geddes'in (1994) patronaj modelinin aslında, oyun teorisinde önemli yer tutan, bir "mahkumlar çıkmazı" ("prisoners' dilemma") oyunu olduğu şeklindeki açıklaması ilginçtir. Bu oyunun ana fikri şöyle özetlenebilir: Birbiriyle rekabet halindeki iki parti—ki biri mecliste çoğunluğa sahiptir, diğeri ise azınlıktadır—patronaj sistemine devam etmek ya da etmemek üzerine karar verme aşamasındadırlar. Büyük olan parti iktidardadır ve dolayısıyla da daha çok patronaj dağıtma imkânına sahiptir. Diğer görece ufak partinin de iktidar dışından patronaj dağıtım imkânları bulunmaktadır. Her iki parti de patronaja devam ya da patronajı kullanmama şeklindeki iki stratejiden en iyi cevabın patronaja devam olduğunu görmektedirler. Eğer partilerden biri patronaj dağıtmayı tek taraflı olarak keser ama karşı taraf patronaj dağıtmaya devam ederse, patronajı kesenin çok önemli seçmen desteği kaybına uğrayacağı açıktır; böylece, tek taraflı bir patronaj karşıtı reform hiçbir zaman gerçekleşmemektedir. Sonuçta, denge ortamında, iki parti de patronaj dağıtımından vazgeçme dürtüsüne sahip bulunmamaktadır.

Ne zaman ki patronaj dağıtımını kesmek seçmen tarafından belli bir seviyenin üzerinde oy getirmeye başlar, o zaman bu denge de bozulabilir. Eğer büyük parti ile küçük partinin patronaj sonucu seçmen kazançları arasındaki fark patronajı durdurmakla kazanılan oy oranından küçük olursa, elbette bu durumda iki parti de patronajı durdurmayı seçecek ve sistemde reform sağlanmış olacaktır. Yani öncelikle patronajın kesilmesi halk kitleleri tarafından talep edilmelidir ve bu talebin partilere olan seçmen getirisi belirli bir seviyenin üzerine çıkmalıdır. Bu seviye büyük partinin küçük partiden çok daha fazla patronaj dağıtma imkânı olduğu durumda git gide yükselecek ve bu durum da seçmenin patronajın kaldırılması temelli desteğinin seviyesini yukarı çekecektir—böylelikle reform git gide zorlaşacaktır. Dolayısıyla ya iki partinin patronaj getirileri arasındaki fark azaltılmalı, ya da patronajın kalkması yönünde

reform talebi arttırılmalıdır. Tabii, ikisinin de aynı anda sağlanması, reformun demokratik olarak gerçekleşmesi olasılığını arttıracaktır.

Bizim amacımız açısından önemli olan nokta şudur ki, kamu yönetimlerinin seçmen talep ve beklentilerine cevap verememesi ve performans temelli değerlendirmelerin yönetim kadrolarını değiştirmede etkin olarak kullanılamaması gibi sorunların ardında yatan patronaj sisteminin *kendi kendine* ortadan kalkmasını beklemek safcülük olacaktır. Zira, bu sistem kendi kendini besleyen bir yapıya sahiptir. Bu noktada Geddes (1994) modeli çerçevesinde partiler arası patronaj getirisinin eşitlenmesi ya da toplum içinde patronajın sona erdirilmesini destekleyen grupların ağırlığının arttırılması önerilebilir.

Çalışmamızda patronaja karşı bir sivil toplum hareketine destek verme konusunda bir kaç sorun irdelenmiştir. Bunların başında kentli kesimin kamu yönetimlerini denetlemek için bir sivil toplum kuruluşunda çalışmaya ayıracaklarını söyledikleri zaman konusu gelmektedir. Kentli kesim gerek yerel gerek merkezi yönetimlerin denetimi için sivil toplum kuruluşlarında çalışmaya haftada ortalama dört saat ayıracağını belirtmektedir. Yerel yönetimlerin denetimi için ayrılacak vakit ile merkezi hükümetlerin denetimi için ayrılacağı söylenen vakit arasında anlamlı bir farklılık yoktur. Her iki düzey kamu yönetimi için de görüşülenlerin yarısından biraz fazlası hiç vakit ayıramayacaklarını söylemişlerdir. Açıkur ki, Türkiye’de sivil toplum kuruluşları aracılığıyla kamu yönetimlerini denetleme yoluyla katılım mekanizmasını işletecek kesim pek geniş değildir. Bu konuda hiçbir çaba göstermeyeceğini söyleyen ülkenin yansının karşısında, ülkenin kentli kesiminin ancak yaklaşık yüzde 10’u haftada 11 saat ve fazlasını ayıracaklarını belirtmektedir.

Kentli kesimin kamu yönetimlerini sivil toplum kuruluşları aracılığıyla denetim için ayıracakları zamanı belirleyen faktörler incelenmeye alındığında, metropol illerde yaşayanların bu tip bir katılıma ayıracaklarını söyledikleri vaktin diğerlerine göre daha düşük olduğu, yani denetim mekanizmaları için gerekli katılıma ufak illerde daha çok vakit ayırma eğilimi bulunduğu gözlenmektedir; keza materyalizm skorları yükseldikçe katılım için ayrılacağı söylenen vakit de artmaktadır. Kısaca, az gelişmiş ufak illerde ve özellikle post-materyalist değerler etrafında değil de materyalist değerler etrafında şekillenen bir katılımcı kitlenin varlığından bahsedebiliriz. Buradan hareketle, bu kesimin ih-

tiyaçlarına cevap veren denetim konuları ve bunlar etrafında örgütlenen sivil toplum kuruluşları daha başarılı olacaklardır, diyebiliriz.

Çalışmamızın başka çalışmalarla daha derinlemesine çözümlenmesine ihtiyaç olduğunu gösterdiği alanların başında sivil toplum kuruluşlarına katılımın ve bunlara duyulan güvenin belirleyicilerinin neler olduğu sorusu yatmaktadır. Çalışmamız, sivil toplum kuruluşlarına duyulan güvenin kadınlar arasında daha yüksek olmasının yanı sıra, merkezin sağındaki parti seçmenleri arasında düşük olan güvenin sol parti seçmenleri arasında da yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Siyasal tercihlerin sivil toplum kuruluşlarına duyulan güveni bu derece belirlemesi belki hayal kırıklığı yaratacak kadar çarpıcıdır. Sivil toplum kuruluşlarının her ideolojik çevreden kişileri kapsayan faaliyetler etrafında örgütlenememelerinin bir yansıması mıdır bu? Sivil toplum kuruluşlarına katılım ne düzeydedir? Sivil toplum faaliyetleri ve mevcut patronaj sistemi ne derece örtüşmektedir? Hangi faaliyet alanları sivil toplumun çalışma alanı olarak halk arasında daha büyük destek görmektedir? Halk, sivil toplum faaliyetlerini kamu yönetimlerinin denetimi için mi, yoksa bunun dışında bağımsız bir amaç için mi uygun bulmaktadır? Bu ve benzeri soruları çalışmamızın sınırları nedeniyle sormak mümkün olmadı. Ancak, çok açıktır ki, performans ölçümüyle şekillenen kamu yönetim alanında önemli bir yer tutan sivil toplum kuruluşlarının halk tarafından algılanışı, faaliyet alanları ve katılımcı kitlelerinin özellikleri gibi sorular etkin bir performans ölçüm sistemi içinde cevapları mutlaka bilinmesi gerekli sorulardır.

Kamu yönetimlerinde performans ölçümü için öncelikle siyasi dengeler içerisinde ölçümü yapma kararını almaya ve daha sonra da giderek daha etkin kullanımını sağlayacak kurumsal yapıyı oluşturmaya yönelik dürtülerin var olması gerekir. Açıktır ki, günümüz Türkiye'sinde, çalışmamızda nasıl yapılabileceği konusunda ana hatlarını çizdiğimiz, performans ölçümü üzerine hemen hemen hiçbir entelektüel yatırım yapılmamıştır. Performans ölçüm çalışmaları için gerek yerel gerek merkezi hükümetler (ve gerek sivil toplum kuruluşları) düzeyinde pek bir kararlılık yoktur. Var olan sistemin halkı tatmine yönelik olarak kendi kendini geliştirmesi mümkün müdür? Yoksa her ne kadar etkinlikten ve halkın tercihlerinden uzak da olsa, her iki yönetim düzeyinde de, sistemin patronaj temelinde işleyişi olduğu gibi devam mı edecektir?

laşıldığında farkedilecektir ki, yerel yönetimlerin temelini oluşturan değerler, “etkinlik”, “verimlilik” ve “uzmanlık” gibi nesnel, “demokrasi” ve “sorumluluk” gibi öznel nitelikler de taşımaktadırlar (Kahraman, Keyman ve Sarıbay, 1998). Türkiye gibi geniş bir kültürel yelpazeye ve bölgelerarası farklılıklara sahip olan ülkelerde, yerel yönetimler, hizmetlerin doğru yerlere ve doğru miktarlarda dağılımı açısından önemli bir rol oynayanın ötesinde, demokrasinin gelişiminde ve yurttaşlık sorumluluğunun kazandırılmasında da fonksiyonel olmaktadır. Dolayısıyla, belediyelerin performanslarının değerlendirilmesi işte bu iki açıdan önem taşımaktadır. Performans ölçümü başlığına geçmeden önce bir parantez açmak ve belediyelerin varlık nedenleri üzerine iktisat literatürünün sağlamakta olduğu saptamaları sunmak istiyoruz.

Yerel Yönetimlerin Varlık Nedenleri

Bu bölümde iktisat teorisi çerçevesinde belediyelerin var olma nedenlerini inceleyeceğiz. Hepsine kısaca değineceğimiz nedenler şunlardır: Kamu mallarının varlığı ve temin edilmeleri gereği, dışsallıklar; tam rekabet ortamının olmaması, üretim ve tüketim aşamalarında bilgi eksiklikleri (özellikle sağlık üzerinde etkisi olan konularda) ve ortak değer yarguları sonucunda kamunun temin etmesinde fayda görülen hizmet ve mallar.

- **Kamu malları:** Tanımları gereği, kamu malları üretildikleri veya kamu hizmetleri sağlandıkları zaman kişilerin birey olarak o mal veya hizmetten yararlanmaları sınırlandırılmaz. Ayrıca, malın, sunumu sırasında, bölünemez olması da uygun fiyatlandırmayı ve/veya vergilendirmeyi zorlaştırmaktadır. Örneğin, sokak aydınlatması yapıldıktan sonra vergi vermeyen kişilerin bu hizmetten yararlanmaları önlenemez; aynı şekilde bir park düzenlemesi yapılırken de bu sorun geçerlidir, çünkü insanların bu hizmetten yararlanmalarına (yani parkı kullanmalarına) sınır getirilemez.

Bu özellikleri dolayısıyla kamu mal ve hizmetlerinin piyasa mekanizması tarafından temin edilmelerinde “bedavacılık” dediğimiz sorunla karşılaşırız ve bu yüzden de bu tür malların yeterli miktarda arzını sağlamayı piyasa mekanizması garanti edemez (Akalin,

1981; Baturel, 1990). Sunulan malın yapısının bedelini ödemeyen kişilerin dışlanması imkân vermemesi ve üretim veya sunum aşamasında bölünemez olması sebebiyle bireyler bu malın finansmanı sırasında eğer ellerinden geliyorsa kendi paylarına düşeni ödemekten kaçmaya çalışırlar. Böylelikle hem sunulan hizmetten yararlanırlar hem de para ödememiş olurlar. Fakat, herkesin bedavacılık yapması durumunda da kamu malı veya hizmeti üretilemez. Piyasa mekanizmasının bu sorunsalından dolayı kamu mallarının üretimi aşamasında zorlayıcı bir kuruma ihtiyaç vardır. Yerel olarak sunulan kamu mal ve hizmetleri dikkate alındığında, bu kurum belediyenin kendisidir.

- **Dışsallıklar:** Ekonomik birimler faaliyetlerinin sadece kendi üzerlerindeki doğrudan etkilerini hesaba katıp diğer kişi, kuruluş ve çevre üzerindeki etkilerini ihmal etme eğilimlerinden dolayı, aldıkları kararların toplumsal anlamda refahı ençoklayan (maksimize eden) kararlar olmama ihtimali kuvvetle muhtemeldir (Akalin, 1981; Baturel, 1990). Bir firma faaliyetleri sırasında sadece ödemekle yükümlü olduğu işgücü, hammadde ve kira giderleri gibi masrafları karşılar; halbuki üretim aşamasında ortaya çıkan kirlilik çevredeki insanlar ve doğa üzerinde olumsuz etkiler yapabilir. Bu etkilerin günümüzde ve gelecekte insanlarda veya doğada üretkenlik kaybına yol açacağını düşünürsek, bu tür maliyetlerin de bu firma tarafından karşılanması gerekir. Örnek, deri ve boya sanayii ele alındığında ortaya çıkmaktadır ki, bu dalların faaliyetleri sonucunda oluşan atıklar aksi bir düzenleme yoksa ya bir dereye ya da denize boşaltılacaktır. Bunun sonucunda su kirlendiği için balık tutarak geçimini sağlayan insanların gelirlerinde bir düşüş gerçekleşecektir. Ayrıca, bu tür atıkların insan sağlığı üstünde de kötü etki yapacağını düşünürsek, bu da verimlilik kaybına sebep olacaktır (elbet olası sağlık harcamalarının üstüne). Ancak, yaptırım olmadığı takdirde, firmalar bu dışsallıkların maliyetlerini karşılamayacaklardır. Bu sebeplerden dolayı, belediyeler, yaratılan negatif dışsallıkların bunları yaratanlar tarafından karşılanmaması neticesinde etkinliğin tekrar tesisi konusunda düzenlemeler getirmek durumundadırlar.

Aynı şekilde tüketiciler de bazı dışsallıklar yaratabilirler. Bu tür negatif dışsallıkların hiç yaratılmaması veya yaratılıyorsa da tazmi-

natlarının ödenmesi belediyelerin uygulamakta yükümlü oldukları düzenlemelerin arasındadır. Hava kirliliği (ısınmak üzere yakılan kötü kömürden dolayı) en çok karşılaşılan dışsalık örneğidir; keza büyük şehirlerde gürültü kirliliği de giderek önem kazanmakta olan bir dışsalıktır. Bu tür dışsalıkların ortadan kaldırılması için sübvansiyon, vergi veya başka tür yasal düzenlemeler kullanılabilir.

- **Tam rekabet ortamının olmaması:** Piyasa mekanizmasının etkin olmadığı durumlarda, özellikle tüketicilerin haklarını korumak amacıyla fiyat düzenlemeleri ve tekelliliği önleyici tedbirler almak yerel yönetimlerin görevlerinden biri olarak ortaya çıkabilir. Örneğin, eknek fırınlarının kartelleşip eknek fiyatlarını serbest rekabetçi bir ortamın üstünde tutma durumunda, belediyeler devreye girerek fiyat kontrolüne gidebileceklerdir.
- **Bilgi eksiklikleri:** Üretim ve tüketim aşamalarında özellikle sağlığa yönelik kötü etkilerden uzak durabilmek için belediyeler hijyen ve temizlikle ilgili bazı düzenlemeler getirmektedir. Zira, aksi takdirde, tüketici satın alacağı malın ne tür bir hijyenik ortamda üretildiğini bilemeyecek ve risk almış olacaktır. Bu tür düzenlemelerin şirketler tarafından maliyetlerin kısılması amacıyla alınmayacağı ihtimalinden hareket edildiğinde, yapının gücü olan bir kurum tarafından bu tür uygulamaların gerçekleştirilmesi istenmektedir.
- **Kamusal çıkarların gözetilmesi bağlamında sunulan hizmet ve mallar:** Bu başlık altında Akalın (1981) tarafından "erdemli istekler" olarak adlandırılan mallar incelenmektedir. Örneğin, süt kullanımının artırılmasına yönelik müdahaleler, bu besin türünün erdemli bir mal olmasından kaynaklanmaktadır. Aynı şekilde kitap okunmasını sağlamak amacıyla kütüphaneleri sübvansiyon etmek de bu tür bir erdemli amaç içermektedir. Kamusal çıkarların ne oldukları önceden belirlenemez; sürekli yeniden değerlendirilmeli ve içeriğini değiştirmek gerekir. Bu sebeple halka daha yakın olan yerel yönetimlerin katılımcı mekanizmaları sayesinde belirleyebileceği ilkeler çerçevesinde erdemli malların neler olduğu kolayca tanımlanabilir.

Piyasa sisteminin bu ve benzeri durumlarda kamusal refahı çoğaltmıyor olmasından dolayı düzenleyici bir kurumun varlığı şarttır. Bu

kurumun aynı zamanda yaptırım gücünün olması, bedavacılığı önlemek ve düzenlemelere uyulmasını sağlamak açısından gereklidir.

Elbet bu tür düzenlemelerin merkezi hükümetler tarafından yapılması mümkündür. Bu tür hizmetlerin merkezi hükümetlerce değil de yerel yönetimlerce veriliyor olmasının temel nedeni halka en yakın birimlerin amaca yönelik ve istekleri karşılayabilecek nitelikte hizmet sunacağına olan inaçtır. Bu tür hizmetlerin merkezi hükümet tarafından verilmesi durumunda tercihlerin bölgelerarası değişkenliği gözönüne alınamayabilecektir. Ancak, tabii, burada gri alanların varlığına dikkatimizi çekmek gerekmektedir. Örneğin, şehirlerde halkın kullanımına açık olan kütüphane sistemi kimi ülkelerde merkezi hükümetçe karşılanmaktadır, kimilerinde ise belediyelerce; keza polis teşkilatı kimi ülkelerde merkeze bağlıdır, kimilerinde ise yerel birimlere. Ayrıca, yerel ile merkez arasındaki denetim ilişkisi de çok çeşitlilik arzedeabilmektedir.

Bir noktanın daha altını çizmemiz gerekmektedir. Hizmetlerin belediye tarafından ya da merkezi hükümet tarafından veriliyor olması, bu hizmetlerin kendiliğinden bu birimlerce üretilmesi gerektiği anlamında yorumlanmamalıdır. Pekala bu birimler bu hizmetlerin sunumunu üçüncü kişilere veya şirketlere devredebilirler; ülkemizde de, örneğin, çöp toplama hizmetini çoğu belediyeler bizzat kendileri gerçekleştirirken, kimileri de bu servisi özel bir kuruluşa yaptırmaktadır. Bu hizmetlerin sunumunda—gerek belediyeler kendileri bizzat servisi sunsun, gerek üçüncü kişilere yaptırınsın—performans ölçümü çok önem kazanmaktadır.

Yerel Yönetimlerde Etkinlik ve Verimlilik:

Performans Ölçümleri

Yerel yönetimlerin faaliyet alanı, yukarda da değindiğimiz üzere, temelde bazı kamu mallarının üretilebilmesi ve hizmetlerin verilebilmesi olmak üzere piyasa işleyişine müdahale olarak belirmektedir. Bu çerçevede asıl sorunsal belirli bir “etkinlik” ve “verimlilik” sınırı içerisinde gelirlerin nasıl yaratılacağı ve bu gelirlerin hangi hizmetlere nasıl dağıtılacağıdır. Kişilerin her birinin bu mal ve hizmetlerin arzı ve niteliği konusunda farklı tercih sıralamaları olduğu gerçeği göz önüne alındığında (örneğin biri toplanan fonlardan kütüphane ve çevre kirlili-

liğine yönelik düzenlemelere daha fazla kaynak ayrılmasını isterken bir diğeri dikkatin trafik sorununa çevrilmesini isteyebilir), asıl sorunun bir bütüncülleştirme ("aggregation") sorunu olduğu kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Ancak, bireysel tercihlerden toplumsal tercihlere gidebilmek pürüzlü bir yoldur. Kişilerin tercihleri hiç değişmemesine rağmen kullanılacak olan farklı bütüncülleştirme mekanizmalarına göre farklı toplumsal neticelere ulaşmak söz konusu olabilmektedir. Aslında, Arrow'un "Olanaksızlık Teoremi" olarak bilinen bir teoreme göre, hangi bütüncülleştirme mekanizmasını kullanırsak kullanalım, toplum içerisinde olması muhtemel farklı tercihleri toplumsal düzeyde ve bir karar mekanizmasında yansıtmakla sorunlardan kurtulmak mümkün değildir (Aleskerov, Ersel ve Sabuncu, 1999).

Gerçekte olan ise genelde politik partilere mensup adayların sunacakları hizmet ve malların içeriğini anlatan programlarla seçimlerde aday olması ve insanların kendi tercihlerini en çok temsil eden adayları seçmeleridir (tabii üzerinde daha önceden anlaşılmuş bir bütüncülleştirme mekanizması sayesinde). Bu politik süreç sonucunda herkesin mutlu olması beklenemez tabii; ancak, var olan seçim sisteminin belirlediği aday ve meclis üyeleri belirli bir dönem için göreve gelirler. Belediye yönetimleri genelde dört ila beş yıllığına işbaşındadırlar; bu süre zarfında da önceden bilinmesi mümkün olmayan birçok değişiklik olabileceği için halkın görüşlerinin değişikliklere ilişkin olarak ne olduğunun bilinmesi önemlidir. Ayrıca, belediye yönetimleri iş başına gelmeden sundukları programlarda kaçınılmaz olarak birçok ayrıntıyı; dışarda tutmak zorunda kalabilir; bu ayrıntıların oluşturulmasında da halkın belediyenin hizmetlerine yönelik düşüncelerini öğrenmek önem kazanabilir.

İşte bu nedenlerle, kişilerin sunulan hizmetlerden memnuniyet derecesini ölçmek önemlidir. Memnuniyet, aynı hizmet seviyesi için kişiden kişiye değişiklik gösterebilir; bunun en önemli sebebi kişilerin beklentilerinin farklı olmasıdır. Belirli bir hizmetin niteliği veya ulaşılabilirliği ile ilgili farklı beklentisi olmayan kişilerin memnun edilmesi çok daha kolaydır. Halbuki yüksek beklentileri olanların memnun edilmesi, ancak yüksek nitelikli ve kolay ulaşılabilir hizmet sunumuyla mümkün olacaktır (Fornell, 1995). Özetle, hizmetlerin nitelikleri ve memnun ediciliği, kişilere göre değişmektedir. Ayrıca, verilen hizmetlerin

işler açısından taşıdığı önem de kişiden kişiye değişiklik gösterebilmektedir. Dolayısıyla, memnuniyeti bağımsız düşünmemek, önem ile ilişkilendirmekte isabet bulunmaktadır.

Bu bağlamda performans ölçümü önemli bir konudur. Performans ölçümü sadece yerel yönetimlerin politik veya kişisel amaçlarla iş ahlakına aykırı işler yapıp yapmadığını ölçmek için kullanılmaz. Diğer amaçları arasında, yerel yönetimlerin halkın değişken istek ve gereksinimlerine ne kadar cevap verebildiğinin araştırılması ve görevlerini yerine getirirken ne denli “etkin” ve “verimli” olduklarının ölçülmesi bulunmaktadır.

Bir kuruluşun sunduğu mal ve hizmetlerin istenilen sonuçları verip vermediği, etkinliği (sunulan hizmetlerin verimliliği ve tamamlanma süresi), nitelikleri ve halkı memnun etme derecesiyle ilgili bilgi almak amacıyla belirli aralıklarla birtakım bilgilerin toplanmasına performans ölçümü denmektedir. Verimlilik, tanımı yapılmış bir işi en az maliyetle gerçekleştirmektir (bir ton çöpün çöp toplama kamyonuna yerleştirilip km taşınma maliyetini olabilecek en düşük rakama gerçekleştirmek anlamında olduğu gibi). Ancak, bir hizmetin tamamlanma süresi de önemli olduğu için, bu sürenin de elden geldiğince az olmasına çalışılmalıdır. Elbet, sunulan hizmetin niteliği ve halkta yarattığı memnuniyet, etkinlik kadar önemlidir. Bu şekilde aşağıdaki şekile ulaşılmış olur.

Şekil E1

PERFORMANS ÖLÇÜMÜ

Etkinlik

- Verimlilik
- Tamamlanma süresi

Memnuniyet ve Nitelik

Yerel yönetimler ele alındığında, bu ölçüm, sunulan hizmetlerin halkın isteklerine ve ödeme gücüne ne ölçüde cevap verebildiğini belirlemek amacıyla kullanılır (Epstein, 1988; Ammons, 1995a). Doğal olarak ki, performans ölçümü yapılırken sadece işyüküyle ilgili bilgi toplar

Performans Ölçümü ile İlgili Sorunlar

Performans ölçümü dikkatli düzenlenmediği zaman çeşitli sorunları beraberinde getirir. Dolayısıyla, performans ölçümü işlemi üzerinde titiz bir çalışmayı gerektirmektedir. Bu sorunların önemli başlıkları şu şekilde özetlenebilir:

- Performans ölçümü her zaman için sunulan hizmetlerin önemliliğiyle birlikte değerlendirmeye alınmalıdır. Zira bir dizi hizmete verilen performans değerlendirilmesi kendi başlarına fazla bir anlam taşımamakta, ancak hizmetlerin önemliliğiyle ağırlıklandırıldıklarında bir anlam içermektedir. Bu açıdan en fazla kullanılan yöntem, önem ve performans matrisi oluşturmaktır; dikkatin, dolayısıyla, önemi yüksek ama performansı düşük çıkmış alanlara verilmesi söz konusu olmalıdır.
- Memnuniyet ölçülürken bir bütün tablo oluşturmak her zaman için önemlidir. Zira, sonuçta önemli olan, belediyeye duyulan genel memnuniyet düzeyidir. Tablonun bütünselliğinin gözden kaçırılması durumunda, ortaya çıkacak resmin eksik ve yanıltıcı olma ihtimali çok yüksektir—genel memnuniyeti yüksek bir belediyenin kötü ya da genel memnuniyeti düşük bir belediyenin güzel bir tabloyla karşılaşma ihtimali vardır zira.
- Performans ölçümüne yönelik anketlerin tasarlanması, icrası ve yorumlanması dikkatli ve titizlikle yapılmalıdır. Yüksek maliyet tutan bu anketlerin gerçekleştirilmesinde ve analizinde hatalar yapılması hem bu alana yatırılan paranın yanmasına neden olacak, hem de ilerde yapılacak anketlere halkın katılma isteğini düşürebilecektir.
- Geniş katılımlı toplantıların düzenlenmesinde katılımın ve tartışmaların belli bir seyirde akışının sağlanması önem arz etmektedir; aksi durumda, toplantılardaki verim düşmeye başlayacak ve de neticede katılma isteği azalacaktır.
- Veri toplama ve mali analiz esnasında, belediye kendi birimlerinden kendisine ne denli doğru bir bilgi akışı olduğunu sık-sık kontrol etmelidir. Eğer bir birimdeki (örneğin çöp toplama) performans artışı için o birimdeki çalışanlara yönelik bir teşvik sistemi getirilmişse (yani performans yükseldiğinde prim verme ve düştüğünde cezalandırma şeklinde), o birimin performans değerlendirilmesine yönelik vereceği bilgilerin doğruluğu elden geldiğince kontrol edilmek du-

rumundadır; aksi durumda birimler kendi çıkarları doğrultusunda doğru bilgi sunmayabilirler.

- Yöneticilerin geniş açılı ve uzun dönemli stratejik planlamalar yapmak yerine performans ölçümlerinden başarılı notlar almak için çaba harcamaları, kısa dönemli hedeflere kilitlenilip uzun dönemli ve daha önemli olabilecek projelerin ele alınmasını engelleyebilir. Bu noktanın sürekli göz önünde bulundurulmasında yarar vardır. Performans ölçümünün sadece dün ve bugünün değerlendirilmesi değil, aynı zamanda geleceğin planlanması da olduğu unutulmamalıdır.
- Şikayetler ve bu şikayetlerin karşılanması baz alınarak yapılan değerlendirmelerde, şehrın bütün resmi ve de uzun dönemli çıkarları gözden kaçırılmamalıdır. Zira, kimi şikayetlerin karşılanması ancak başka alanlardaki hizmetlerden fedakârlıkla mümkün olabilir.

Bu ve benzer noktalara dikkat, belediyelerin başarı grafiğini yükseltecektir. Tabii, yukarıda da vurgulandığı gibi, bu tür analizler ve ölçümler her zaman işbaşındaki yönetimin çıkarına olmayabilir. Özellikle belediyelerin yozlaşma nedeniyle yolsuzluk ve rüşvet ağları içerisine girmeleri durumunda yönetimin genel halk memnuniyetini ölçmeye pek hevesli olması beklenemez.

Performans Ölçümü, Yozlaşma, Siyasi Çıkarlar ve Demokrasi

En basit tanımıyla yozlaşma, belediyelerin—çoğu zaman kişisel çıkar uğruna ya da kendilerini bağlı hissettikleri gruplara çıkar sağlamak amacıyla—erklerini kötüye kullanmalarıdır. Belediyelerin yükümlülük ve hukuki sınırlamalar dışında yapılmaması gereken işlemleri yapmaları, yapmaları gereken işleri—diğer başka işleri yavaşlatmak pahasına—çabuklaştırmaları ya da iş kalitesi ve miktarında seçici davranarak çıkar sağlamlarıyla yozlaşma pek çok değişik şekil alabilir. Akriba, tanıdık-dost kayırmacılık, rant kollama ve bizzat rüşvet almak gibi özünde kişisel çıkar sağlamaya yönelik yozlaşma tezahürlerinin yanı sıra, doğrudan siyasal dürtülerle şekillenen yozlaşma türleri de vardır. Özünde siyasetçilerin kendi partililerini kayırmaları ve kollamalarıyla ifade bulan siyasal kollamacılık, siyaseti oy veren kitleler (müşteriler) ve onları kolaylayan ve gözetten siyasetçiler (patronlar) arasında adil olmaktan uzak

sürekli bir alış-veriş haline dönüştürmektedir. Kamu yararından çok herhangi bir partiye liyakat ve hizmet karşılığı sağlanan iş olanakları, kitlesel olarak hizmet dağılımında ihtiyaç ya da hakkaniyet ölçüleri dışında siyasi destek karşılığı hizmet kayırmacılığı, ya da siyasi destek karşılığında belli kesimlere verimlilik ilkesi gözetilmeksizin verilen destekler—tüm bunlar siyasi yozlaşmanın günlük hayatta sık karşılaşılan kimi örnekleridir.

Siyasal yozlaşmanın hakim olduğu durumlarda, mevcut ahlak normlarının genel olarak tümü siyasi yozlaşmanın bir yansımasıyla ihlal edilir ve toplumsal hayata *de facto* ahlaksızlık hakim olur—ya da, aynı anlama gelmek üzere, yolsuzluğun ahlaksızlık olmadığı anlayışı topluma egemen olur. Her ne kadar siyasi yozlaşmanın her türü önceleri bir gizlilik perdesi ardında ortaya çıksa da, zaman içinde yaygınlaşan yozlaşma bir hoşgörü ya da görmezlikten gelme şeklinde toplumu hayatına egemen olabilir ve böylelikle de bir kleptokrasiden bahsedilebilir.

Açıktır ki, yukarıda kısaca özetlediğimiz yozlaşma şekilleri şehirlerdeki sosyal, siyasi ve ekonomik hayata büyük zararlar verecektir. Siyasi yozlaşmanın en önemli etkisi kent yararına yapılması gereken tercih ve seçimlerin bozuk dürtülerle hedefinden uzaklaştırılmasıdır. Bu durumda, kısıtlı kent kaynakları en etkin kullanım alanlarından uzak, öncelikle siyasi çıkar sağlayabilecekleri alanlara yönlendirilmekte; böylece toplumsal tercihlerin gerçekleştirilmesinden çok yoz ve kişiselleştirilmiş siyasi tercihlerin gerçekleştirilmesi hedeflenmiş olmaktadır. Netice olarak, hem toplumsal tercihlere dikkat edilmemekte ve kaynaklar belli kesimlere yöneltilmekte, hem de verimlilik ilkesinden uzaklaşmaktadır.

Yozlaşmanın yoğun yaşandığı belediyelerin birincil hedefi, tanım gereği, etkinliği arttırmak olmayacaktır; dolayısıyla da etkinlik ölçütüyle performans ölçümüne gitmelerini beklememekteyiz. Keza, yoğun yozlaşmanın yaşandığı durumlarda halk memnuniyetinin düşük çıkacağı tahmin etmek güç olmayacağı için, belediyelerin halk memnuniyetini ölçmekten çekinmeleri kaçınılmaz olacaktır. İşte böyle durumlarda, halkın *bizzat kendisinin* ısrarlı ve kararlı tavır koyması sonunda belediyeler, performans ölçümü almaya zorlanabilir.

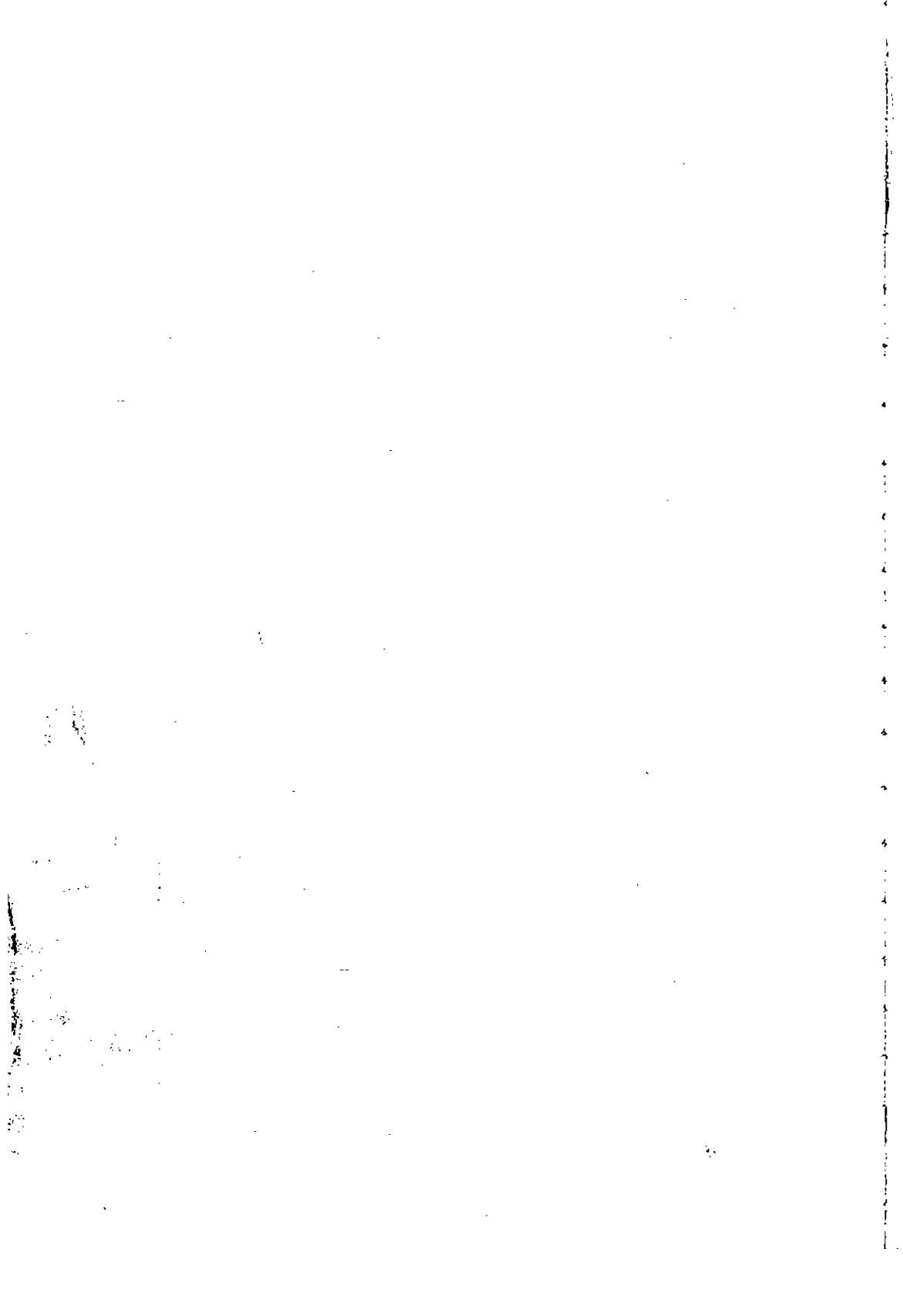
Performans ölçümleri sayesinde, karar alma mekanizması, hizmet performansı ve yönetsel sorumluluk konularında farklı düzenlemelere ve iyileştirmelere gidilebilir. Ancak, performans ölçümünün belki de en önemli etkileri yerel siyasetin işleyişi üzerinde olacaktır. Demokra-

sinin işleyişinde el yordamıyla şekillendirilen patronaj ağları elbette performans kriterlerinin yerine oturtulması ve ölçümüyle bir anda ortadan kalkmayacaktır. Yine de kişiselleştirilmiş hizmet dağıtım süreçlerine dayanan patronaj dağıtımını yerine kitlesel tercih ve tatmin ölçütlerine bakılması bile sistemin işleyişine bir denerim unsuru olacaktır.

Yerel siyasetçilerin seçmen karşısına çıkarken stratejik planlama yapmasını kolaylaştırmak ve kıt kaynakların dağılımı konusunda bilgi vermek açısından da performans ölçümü birincil derecede önem taşır. Bir sonraki dönemde seçilip seçilmemelerini en çok etkileyecek etkenlerden birisi olan performanslarıyla ilgili olarak halka açık ve güvenilir bilgi sağlamak bakımından bu ölçümleri yapmak gereklidir (Epstein, 1988). Kitlelerin tercihlerini ortaya koyma yolunda atılacak her adım, kişiselleşmiş etkileşimin egemen olduğu patronaj sistemi dışında *kurumsal* etkileşimi yaratmaya yarayacaktır; böylesi bilgi de ancak performans ölçümüyle sağlanabilecektir.

Tüm bu noktaların ötesinde, görev süresince belediyelerin seçilmeden önce sundukları programa ve taahhütlerine ne oranda bağlı kalabildikleri de performans ölçümüyle görülebilecektir. Bu tip bir değerlendirme yerel politikacıların hesap verebilir olmalarının da temelidir. Açıktır ki, yerel yönetimler düzeyinde seçmenlerin kendi bölgelerinde üretilen hizmetlerin diğer bölgelere göre ne durumda olduklarını görebilmeleri seçtikleri siyasetçilerden hesap sormaları için önemli bir avantaj olacaktır. Karşılaştırmaların yapılabilmesine olanak verecek kadar yaygın bir performans ölçümü yapılmasa bile tesbit edilen performans kriterlerine uyum, değerlendirmelerde önemli bir dayanak noktası olacaktır. Merkezi hükümetlerin de benzer şekilde zaman içinde ürettikleri hizmetlerin gerek kendi içlerinde kararlaştırılmış kriterlerle uyumu, gerek yerel yönetimlerin performansıyla karşılaştırılabilir olması önemli bir hesap verebilirlik sağlayacaktır. Performans ölçümünün kullanılmadığı durumlarda seçmenlerin tercih ve taleplerinin siyasa üretim mercilerine yansıtılması ancak en makro düzeyde seçimden seçime mümkün olmaktadır. Oysa performans ölçümüyle seçim aralarında da demokrasinin işleyişi açısından hayati öneme sahip bu tercih ve talepler doğrudan siyasal sisteme iletilebilecektir. Bu iletişimin ötesinde, birinci elden kullanılacak böylesi bir malzeme sivil toplum örgütleri aracılığı ile sistemin ıslahı doğrultusunda kullanılabilir.

Kısaca, siyasal sistemin patronajdan kurtarılabilmesi ve demokrasinin etkin bir katılım mekanizması yoluyla işletilebilmesi için performans ölçümü vazgeçilemez bir gerekliliktir. Elbette, yalnızca ölçümün yukarıda kısaca özetlenen bilimsel dayanak noktalarına uyularak yapılması sorunların otomatik bir çözümü olmayacaktır. Ölçümün halkın ve değişik sivil toplum kuruluşlarının etkin kullanımına olanak verecek bir şekilde yapılıp açık tutulması önemlidir. Ayrıca, performansını ölçen ve böylelikle arttıran politikacıların siyasi arenada başarısızlık damgası yemeyeceği bir yapının oluşturulması performans ölçümünün olmazsa olmaz şartıdır. Bu noktadan bakıldığında, parti içi demokrasinin işlerliği, seçmen tercihlerinin seçim sonuçlarına yansıtılması ve halkın siyasi yaşama katılımının etkinliğini sağlayacak kurumsal düzenlemeler performans ölçümü konusuyla birlikte düşünülmesi gereken konulardır.

Notlar

1. Elbet, ülkeler arası kullanıma açık kamu malları da vardır: Ozon tabakasını incelten gazların üretiminin durdurulmasının böyle bir özelliği bulunduğu açıktır; zira incelen ozon tabakasından şu ya da bu oranda tüm insanlık zarar görmektedir. Ancak, biz bu çalışmamızda bu boyutu tartışmaya açmayacağız.
2. Kamunun, gerek yerel yönetimler gerek merkezi hükümetler aracılığıyla iktisadi hayata müdahalesinin iktisadi gerekçeleri ve buradan hareketle, performans ölçümüne ilişkin kuramsal bir çerçeve yazarlar tarafından kalemeye alınmış olup Ek'te sunulmuştur.
3. *bak. Ek.*
4. Bu çalışma boyunca "patronaj" ve "kayırmacılık" kavramları eşanlamlı kullanılacaktır.
5. Patronaj üzerine yapılmış çalışmalar gençler olarak Mardin'in (1973) merkez-çevre kuramsal çerçevesinde şekillenmiştir. Bu konudaki yazın için bakınız, Kolars (1973), Tachau (1973), Akarı ve Ben-Dor (1975), Kudat (1975), Sayarı (1975, 1977), Sunar (1985, 1990, 1995) ve Güneş-Ayata (1994).
6. Açık ki, kurumlara güven, performans değerlendirmelerini şekillendirirken; yine benzer bir ilişkiyle yapılan performans değerlendirmelerinin, kurumlara duyulan güveni desteklediği ya da yıpratığı da öne sürülebilir. Bu ikili ilişkinin güvenden performansa mı yoksa performansa güvene mi doğru olduğu elbette önemli bir diğer boyuttur. Ancak, bu çalışmanın sınırları içerisinde bu noktanın irdelenmesi yer almamaktadır.
7. IRI (1995a) çalışmasında, "statükocu", "devrimci" ve "reformcu" kesim sırasıyla yüzde 11, yüzde 18 ve yüzde 48 bulunmuştur; yüzde 24 bir fikir beyan etmemeyi tercih etmiştir.
8. Çalışmamızın başında da aktarılmış olduğu üzere, belediye hizmetlerinden memnuniyeti ölçerken, ilçe/il/büyükşehir ayrımına gidilmemiştir. Yerel yönetimlerin götürdüğü hizmetlerin büyük bir bölümünün hangi

- Çarkoğlu, A. (2000'de basılacak). "Geography of the April 1999 Turkish Elections", *Turkish Studies*.
- Çarkoğlu, A. ve Avcı G. (2000 basılacak). "An Analysis of the Turkish Electorate from a Geographical Perspective", içinde Y. Esmer ve S. Sayarı (ed.), *The Democratic Challenge: Elections, Parties, and Voters in Turkey*, Lynne Rienner.
- Epstein, P.D. (1988). *Using Performance Measurement in Local Government: A Guide to Improving Decisions, Performance, and Accountability*, National Civic League Press.
- Ergüder, Ü. (1981). *Türkiye'de Tarım Destek Siyaseti ve Siyaset*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Esmer, Y. (1999). *Devrim, Evrim, Statüko: Türkiye'de Sosyal, Siyasal, Ekonomik Değerler*, İstanbul: TESEV Yayınları.
- Fornell, C. (1995). "A National Customer Satisfaction Barometer: the Swedish Experience", Holloway *et al.* (1995) içinde, 95-123.
- Geddes, B. (1994). *Politician's Dilemma*, Los Angeles: University of California Press.
- Güneş-Ayata, A. (1994). "Roots and Trends of Clientelism in Turkey", içinde L. Roniger ve A. Güneş-Ayata (ed.), *Democracy, Clientelism and Civil Society*, Boulder: Lynne Rienner Publishers, 49-64.
- Gürkan, A.A. ve Kasnaoğlu H. (1991). "The Political Economics of Agricultural Price Support in Turkey: An Empirical Assessment", *Public Choice*, 70: 277-298.
- Holloway, J., Lewis, J. ve Mallory G. (ed.) (1995). *Performance Measurement and Evaluation*, Londra: Sage Publications.
- Inglehart, R. (1977). *The Silent Revolution: Changing Values and Political Styles among Western Publics*, Princeton: Princeton University Press.
- Inglehart, R. (1990). *Cultural Shift in Advanced Industrial Society*, Princeton: Princeton University Press.
- IRI (1995a). *Turkey, Survey Results: Attitudes and Priorities of City Dwellers*, Washington D.C.: IRI.
- IRI (1995b). *Turkey, Survey Results: Attitudes and Priorities of Citizens of Urban Areas*, Washington D.C.: IRI.
- Insel, A. (1996). *Düzen ve Kalkınma Kışkırcısında Türkiye*, İstanbul: Ayrıntı.
- Kahraman, H.B., Keyman, E.F. ve Sambay A.Y. (1998). *Katılımcı Demokrasi, Kamusal Alan ve Yerel Yönetim*, WALD, 1998.

- Kolars, J. (1973). "Integration of Villagers into the National Life in Turkey", içinde Karpat K. (ed.), *Social Change and Politics in Turkey*, Leiden: E.J. Brill, 182-203.
- Kudat, A. (1975). "Patron-client Relations: The state of the Art and Research in Eastern Turkey", içinde Akarlı E. D. ve Ben-Dor G. (ed.), *Political Participation in Turkey, Historical Background and Present Problems*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 61-88.
- Lewis-Beck, M. (1990). *Economics and Elections, The Major Western Democracies*, Michigan University Press.
- Mardin, Ş. (1973). "Center-Periphery Relations: A Key to Turkish Politics", *Deadalus*, Kış: 169-190.
- Poister, T.H. (1995). "Productivity Monitoring: Systems, Indicators and Analysis", Ammons (1995b) içinde, 98-120.
- Sayarı, S. (1975). "Some Notes on the Beginnings of Mass Political Participation", içinde Akarlı E.D. and Ben-Dor G. (ed.), *Political Participation in Turkey, Historical Background and Present Problems*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 121-134.
- Sayarı, S. (1977). "Political Patronage in Turkey", içinde E. Gellner ve J. Waterbury (ed.), *Patrons and Clients in Mediterranean Societies*. Londra: Duckworth, 103-130.
- Smith, P. (1995) "Outcome Related Performance Indicators and Organizational Control in the Public Sector", Holloway *et al.* (1995) içinde, 192-216.
- Strateji/MORI (1997). *Türkiye'nin Nabzı, Siyasi ve Ekonomik İndikatörler Araştırması*, 25 Ekim-15 Kasım 1997, İstanbul.
- Sunar, İ. (1985). "Demokrat Parti ve Popülizm", *Cumhuriyet Dönemi Cumhuriyet Ansiklopedisi*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sunar, İ. (1990). "Populism and Patronage: The Demokrat Party and its Legacy in Turkey", *Il Politico*, 4: 745-757.
- Sunar, İ. (1995). "The Politics of State Interventionism in 'Populist' Egypt and Turkey", içinde A. Öncü, Ç. Keyder ve S.E. İbrahim (ed.), *Developmentalism and Beyond*, The American University in Cairo Press, 94-111.
- Sunar, İ. (1996). "State, Society, and Democracy in Turkey", içinde V. Mastny ve R.C. Nation (ed.), *Turkey between East and West*, Colorado: Westview Press, 141-154.
- Swiss, J.E. (1995). "Performance Monitoring Systems", Ammons (1995b) içinde, 67-97.

Tachau, F. (1973). "Turkish Provincial Politics", içinde K. Karpat (ed.), *Social Change and Politics in Turkey*, Leiden: E.J. Brill, 282-317.

TÜSES Vakfı (1999). *Türkiye'de Siyasi Parti Seçmenleri ve Toplum Düzeni*, İstanbul: TÜSES Yayınları.

UNDP-TESEV (1996). *Human Development Report, 1996, Turkey*, Ankara: UNDP.

UNDP-TESEV (1997). *Human Development Report, 1997, Turkey*, Ankara: UNDP.

UNDP-TESEV (1998). *Human Development Report, 1998, Turkey*, Ankara: UNDP.